

2001

BÅRJÅS

Stora Sjöfallet

Diedalasj ájggetjala Árran - julevsáme guovdásj

Populærvitenskapelig tidsskrift fra Árran – lulesamisk senter

Kr. 70.-

«...*hvor de efter gammel Sædvane har færdedes*»
sámij duobddága – samiske landskap

BÅRJÅS

2001

Bårjås la diedalasj ájggetjåla mij almmuduvvá akti jahkáj Árranis – julevsáme guovdátjis.

Dihngum: Árran julevsáme guovdásj, 8270 Drag/Ájluokta
telefávnná: 75 77 51 00. Fákša: 75 77 51 01.
E-poassta: bahko@arran.no
Hadde: kr 70,- + porto

Dájmadas la Árran - julevsáme guovdásj, dávvvuorkká: Oddmund Andersen, konserváhtur/dávvervuorká jádediddje (fágalasj vásstediddje)
Anne Kalstad Mikkelsen, dávvvuorká pedagoga
Lars Børge H. Myklevoll, dávvvuorká lektur (dájmadiddje)
Dájmadas ij vássteda ájnegis tjálle vuojnoj ávdás.

Járggálime sámegeiellaj: Kåre Tjihkkom ja Anders Nystø – Árran.
Gráfalasj hábmedibme: Ronny Hermann, Sentraltrykkeriet AS, Bodø.
Tjuorggam ja tjanádibme: Sentraltrykkeriet AS, Bodø.
Tjuorgos jagen 2001: 500.

Jage 2002 almmudussaj ajádaládum tema: Sámegeiella – histávrrálasj ávdánibme, giella kultuvrran ja identitehtan
Almmuduvvam doarjjagijn Vuona Guoradallamrádes (Norges Forskningsråd)

© Báhko
ISBN 82-7943-008-3

Bårjås betyr «seil», og er et populærvitenskapelig tidsskrift som utgis en gang i året av Árran – lulesamisk senter

Bestilling: Árran – lulesamisk senter, 8270 Drag
Tlf: 75 77 51 00. Fax: 75 77 51 01.
E-post: bahko@arran.no
Pris: kr. 70,- + porto

Redaksjonen utgjøres av museumsseksjonen ved Árran - lulesamisk senter: Oddmund Andersen, konservator/museumsleder (faglig ansvarlig)
Anne Kalstad Mikkelsen, museumspedagog
Lars Børge H. Myklevold, museumslektor (redaktør)
Redaksjonen er ikke ansvarlig for de enkelte forfatters synspunkter.

Samiske oversettelser: Kåre Tjihkkom og Anders Nystø – Árran
Grafisk form: Ronny Hermann, Sentraltrykkeriet AS, Bodø
Trykking og innbinding: Sentraltrykkeriet AS, Bodø
Opplag år 2001: 500.

Planlagt tema for utgivelse i år 2002: Det samiske språket – historisk utvikling, språk som kultur og identitet.

Utgitt med støtte fra Norges forskningsråd
© Báhko
ISBN 82-7943-008-3

Sisadno/ Innhold

Ávddátjåla	1
Forord	2
Vern, forvaltning og bruk av samiske naturressurser i	
Tysfjord – på hvilke premisser? <i>Bård A. Berg</i>	3
Mangfold på fjorden – Tysfjorden som spiskammer, verneområde og identitetsmarkør	
<i>Håkan T. Sandersen</i> <i>og Terje Olsen</i>	14
«Majt lip boasstot dahkam gá hæhttu suodjaluvvat?» <i>Lars Magne Andreassen</i>	24
Gjenoppnevning av Samerettsutvalget <i>Anne Lise Ryel</i>	38
Nye høyesterettsdommer om samiske rettigheter <i>Kirsti Strøm Bull</i>	44
Om reindriften i lulesamisk område <i>Ansgar Kosmo</i> <i>og Per-Erik Bjørnstad</i>	54

OMSLAGSFOTO: ©ASGEIR KVALVIK

Ávddátjála

Dát la goalmát bálle gá Árrana dávvvervuorkkáássudahka Bårjåsav almmut, ja dábddáþ ulmutja li buoragit dáv tjállagav vuosstij válddám. Ájn vat la Norges Forskningsråd mijájda luohtedam ja vaddám ruhtadárjav.

Dán jage Bårjása temá la ednam, ja majt dat merkaj moatten dásen sáme sebrudahkaj. Temá duogásj la náv gá Sámeriektájuogos la álgátjit guoradallamijt Tråmsån, Nordlándan ja Trøndelágan. Viehka stuorra oasse Sámeriektájuohkusa bargos la álgget guoradallat náv gá vehkudakávkkimav dokumenterit. Muhtem tjállaga 2001-jage Bårjásin gávviij muhtem bargojt ma li juo dagádum dokumenterit sáme vehkudakávkkimav Nordlándan, tjátjen ja gátten. Valla gávnnuuj ietjá lágásj æjvvalimsaje sebrudagá ja duobddágij gaskan gá vehkudagájt ávkkít, idenditehtta le álu duobddágijda tjanádum, ja sierra láhkaj sáme unneplágo aktavuodan máhtta kultuvralasj ja tjerdalasj idenditehtta garrasit liehket tjanádum duobddágijda. Alemusriektá duobmo sáme rievtesvuodajn, plánajn nasjonalpárkajt/suodjalinguovlojt ásadit, luossaja boatsojæláduskonsesjávnnáj juogadibmijn ja náv vil, li merkahime ja báhtusa boahhte ájgij sáme idenditehttaháldadibmáj.

Akta gássjelis ássje majt Sámeriektájuogos viertti giehtadallat li suodjalimplána sáme guovlojn. Plána ásadit nasjonalpárkav Divtasvuodnaj/Oarjevuodnaj li buktám állu ságastallamijt Divtasvuonan. Gálmma tjállaga Bårjásin 2001 li nasjonalpárkaj birra. Histávrráguoradalle Bård A. Berg gatjåt ietjas tjállagin makkir premissaj galggi suodjalit, háldadit ja luonnodovehkudagájt ávkkít Divtasvuonan. Vuodon tjállagij li suodjalimplánaj guoradallama majt sán iesj tjálij Nordlándan fylkkamáne ávdás. Dánna sán árvustallá suodjalimplánav ILO-sábadusá gáktuj iemeálmugij rievtesvuodaj birra.

Nordlandforskinga Håkan T. Sandersen ja Terje Olsen tjálleba suodjalimplána nuorroase birra. Sáj tjielggiba rijoijt suodjalime ja guollebiebbmama ásadimij gaskan, ja man ájnna vuodnasákke li sáme álmuga idenditehttamærkkan. Rijkaj oajválattja dietteduvvi gasskarijkkasattjat goappátjagá birássuod-

Oddmund Andersen,
konserváhtur / dávvvervuorká jádediddje

jalime berustimijs ja iemeálmuga berustimijs, ja tjálle gatjádi-ba jus oajválattja hæhttuji «værrodit» nuppev ávkken nubbáj. Gatjálvis la gen miella vuojttá.

Lars Magne Andreassen giehtadallá ietjas tjállagin rijkaj ja gasskarijkkasaj luondosuodjalimev ja iemeálmugij. Sán tjielggi moatte lágásj suodjalinguovlojt háldadimvuogij. Vijdábut argumenteri Andreassen udnásj Vuona ja Svieriga luondosuodjalim- ja sámeapolitihka viertti rievddaduvvat vaj sámij rievtesvuoda iemeálmugin álláni. Sán lájttá oajválattjajt gá ælla rahtjam jávsátjit luondosuodjalime vælggogisvuodaj máhkijt állásit sámij hárráj.

Ávdep stáhtatjálle Anne Lise Ryel subtsas ietjas tjállagin Sameriektájuohkusa ádásis nammadime birra. Sán tjielggi nammadime duohkusav, makkir bargo le juohkusin ja juohkusa barggogáhtjodusá birra.

Alemusriektá la guokta duobmo duobbmim ma merkahi viehka álov sámij rievtesvuodaj dáhkkidibmáj, Selbu-duobmov Oarje-Trøndelágan ja Tjáhpuda-duobmov Tråmsån.

Jurista ja ádásis nammadum Sameriektájuohkusa sebrulasj, Kirsti Strøm Bull, duobmojt dájñ ássijn tjielggi, ja buktá aj Divtasvuona duobmov duogátjin náv gáhtjos Tjáhpútássáj. Bull tjuottjot dá guokta mañemus duobmo boarkkij ávdep Alemusriektá duobbmimvuogev. Majt merkahi dá duobmo sáme rievtesvuodajda ietjá bájkijn?

Julevsáme guovlo boatsojæládus la vuodon Ansgar Kosmoa ja Per-Erik Bjørnstada tjállusin, goappátja barggen Boatsojháldadusán. Ruvvaláhkaj mierreduvvá gáktu ednamijt galgga ávkkít julevsáme guovlojn. Tjállos snivva gávvit boatsojæládusá udnásj dilij duogátjav, aktan háldadusdilij, boatsojæládusá stuorrudagá, guohtoma ja duobddágij dilij ja sujto dilij.

2001 Bårjásin sihtap gávvidit soames temájt ja gássjelisvuodaj, ja ma li hásstálussan ádá Sámeriektájuohkusij. Doajvvop dájna tjállusijn juohkep divna berustiddijda diedoijt ja máhtudagájt, ja doajvvop ávttij ulmutjijt ságastalátjit káffabievden ja lágádallamlánan.

Lars Børge H. Myklevold,
dávvvervuorkkálektur / redaktørra

Forord

Dette er tredje gang at museumsseksjonen ved Årran gir ut Bårjås, og vi føler at tidsskriftet har fått en positiv mottakelse av publikum. Igjen har vi fått tillit fra Norges Forskningsråd som har gitt oss økonomisk støtte.

Temaet i årets Bårjås tar utgangspunkt i landskapet, og hvilken betydning det på ulike plan har for det samiske samfunn. Bakgrunnen for temaet er blant annet at Samerettsutvalget skal i gang med utredninger i de samiske områder utenfor Finnmark. En stor del av samerettsutvalgets arbeid vil bestå i å initiere til forskning, blant annet gjennom dokumentasjon av ressursbruk. Noen av artiklene i Bårjås 2001 gir et innblikk i noe av det som allerede er gjort omkring dokumentasjon av samisk ressursutnyttelse i Nordland, både til lands og til vanns. Men det er også andre typer skjæringspunkter mellom samfunn og landskap enn utnyttning av ressurser; identitet er ofte knyttet til landskap, og spesielt i en samisk minoritetskontekst kan den kulturelle og etniske identiteten sies å være sterkt knyttet nettopp til landskapet. Både høyesterettsdommer om samiske rettigheter, planer om opprettelse av nasjonalparker/verneområder, tildeiling av lakse- og reindriftskonsesjoner, med mere, har derfor betydninger og konsekvenser for samisk identitetsforvaltning i framtida.

Ei av problemstillingene som Samerettsutvalget må arbeide med er verneplaner i samiske områder. I Tysfjord har planene om opprettelse av nasjonalpark i Tysfjord/Hellemo vakt adskil提高 debatt. Tre av artiklene i Bårjås 2001 berører nasjonalparkplanene, direkte eller indirekte. Historikeren Bård A. Berg spør i sin artikkel på hvilke premisser vern, forvaltning og bruk av naturressurser i Tysfjord skal foregå. Artikkelen er basert på ei utredning han skrev om verneplanen på oppdrag fra Fylkesmannen i Nordland. Her gjør han sine vurderinger av verneplanen sett i forhold til ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter.

Håkan T. Sandersen og Terje Olsen fra Nordlandsforskning skriver om den maritime delen av verneplanen. De redegjør for konfliktområder blant annet mellom vern og planlagte oppdrettsanlegg, samt hvor viktig inner-fjordene er som identitetsmarkør for den samiske befolkninga. Nasjonale myndigheter er under interna-

sjonalt press fra både miljøvern- og urfolksinteresser, og forfatterne spør om myndighetene kan bli nødt til å «ofre» det ene til fordel for det andre. Spørsmålet er hvilke interesser som vinner fram.

Lars Magne Andreassen behandler i sin artikkel nasjonalt og internasjonalt naturvern og urfolk. Han gir en redegjørelse for forskjellige modeller for forvaltning av verneområder. Videre argumenterer Andreassen for at dagens norske og svenske naturvern- og samepolitikk må endres for at samenes rettigheter som urfolk skal oppfylles. Han kritiserer myndighetene for ikke å tenke helhetlig i bestrebelsene på å oppnå målsettinger om naturvern og forpliktelser overfor samene.

Tidligere Statssekretær Anne Lise Ryel gir i sin artikkel en introduksjon til gjenoppnevningen av samerettsutvalget. Hun redegjør for bakgrunnen for oppnevningen, hvilket arbeid utvalget står ovenfor og hvilket mandat det har.

Høyesterett har i år avsagt to dommer som er av stor betydning for anerkjennelsen av samiske rettigheter; Selbu-dommen i Sør-Trøndelag og Svartskog-dommen i Troms. Jurist og medlem av det nyoppnevnte Samerettsutvalget, Kirsti Strøm Bull, redegjør for domsutvallet i disse sakene, og trekker også fram Tysfjorddommen som bakgrunn for den såkalte Svartskogsaka. Bull hevder blant annet at disse to nyeste dommene bryter med tidligere høyesterettspraksis. Hvilken betydning vil dommene ha for samiske rettigheter andre steder?

Reindrifta i lulesamisk område er utgangspunkt for artikkelen fra Ansgar Kosmo og Per-Erik Bjørnstad, begge ansatte ved Reindriftsforvaltningen. I nær framtid skal det tas beslutninger om arealdisponeringen i det lulesamiske området. Artikkelen gir en grundig bakgrunn for dagens situasjon innenfor reindrifta når det gjelder både administrative forhold, reindriftens omfang, naturgrunnlag og driftsforhold.

I Bårjås 2001 har vi ønsket å presentere noen av de tema og problemstillinger som vil være ei utfordring for det nye Samerettsutvalget. Vi håper gjennom dette å spre informasjon og kunnskap til alle som er interessert i dette arbeidet, og håper å stimulere til konstruktiv debatt – både ved kaffebordet og i forelesningsalen.

Oddmund Andersen,
konservator/museumsleder

Lars Børge H. Myklevold,
museumslektor/redaktør

Vern, forvaltning og bruk av samiske naturressurser i Tysfjord – på hvilke premisser?

Utgangspunktet for denne artikkelen er en utredning jeg skrev for fylkesmannen i Nordland i 1999: «Verneplanen for Tysfjord/Hellemo-området sett i forhold til ILO-konvensjon nr 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater». Jeg ble våren 1998 engasjert av fylkesmannen i Nordland som prosjektleder med følgende mandat: Å «utarbeide en beskrivelse av bosetting i, og næringsmessig bruk av fjord og utmarksområder i og omkring Hellemofjorden, Grunnfjorden og Mannfjorden i Tysfjord kommune frem til nåtid». Det var snakk om et fire måneders oppdrag, med rapporteringsfrist 20.4.1999 – altså ett år etter at engasjementet ble påbegynt.

*Den samiske ressursutnyttelsen av Tysfjordfjellene har vært omfattende. Ikke all bruk har etterlatt seg like synlige spor som for eksempel denne gammen på Bællgå-fjellet mellom Hellemo- og Grunnfjorden
(FOTO: JOHN G. SKOGVOLL)*

BÅRD A. BERG

I brev til fylkesmannen i Nordland fra «Rådgivende kontaktutvalg for verneplanutredningen for Tysfjord-Hellemo-området» (RKU) – datert 25.5.1998 – ble

følgende presisering av mitt mandat foretatt: «Utredningen skal beskrive bosetting, tradisjonell bruk og forvaltning av naturressursene i og omkring Hellemofjorden, Grunnfjorden og Mannfjorden i Tysfjord, med hoved-

*Planene om nasjonalpark har avstedkommet et stort lokalt engasjement. Her fra et folke-
møte i Musken om nasjonalpark og laksekonsesjoner*
(© ÁRRAN. FOTOGRAF: ODDMUND PAULSEN)

vekt på perioden 1930 og fram til i dag. Utredningen vil også beskrive områdets betydning som grunnlag for den samiske og norske kultur og livsform».

Etter mitt forslag aksepterte såvel RKU som fylkesmannen at sluttstrek for utredningen skulle settes omkring 1980. På møte i RKU i Kjøpsvik 25.1.1999 gjorde kontaktutvalget en viktig endring i mandatet. Det ble nå fastslått at mitt arbeid skulle ta utgangspunkt i ILO's «konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater» (1989). Dette ble

understreket – også av fylkesmannens representant – på etterfølgende folke- møter i Kjøpsvik og på Drag.

I forbindelse med utredningen deltok jeg i tilsammen 6 møter – derav 3 folkemøter, i Kjøpsvik, på Drag og i Musken.

Når det gjelder befaringer, hadde jeg før engasjementet i dette prosjektet oppholdt meg i Hellembotn, og var forholdsvis kjent med forholdene der. I mai 1999 var jeg på befarings i Helle- mofjorden inn til Musken, og ble da orientert om forholdene i fjorden av

bl.a. Mikal Urheim. Sommeren 1998 (13.-15.7) var jeg på befarings i Mann- fjorden og Grunnfjorden, med Stig Eriksen og Sigmund Amundsen som kjentmenn. I Mannfjorden gikk vi i land på en rekke steder. Det samme gjorde vi i Grunnfjorden, der vi besøkte alle fastboende innenfor den planlagte grensen for nasjonalparken.

På grunn av den korte tida jeg hadde til rådighet, måtte jeg begrense meg til å sammenfatte eksisterende kunnskap om næringstilpasningen i de tre nevnte fjordene inntil ca 1980. Denne kunnskapen måtte så relateres til de foreliggende verneplanene for disse områdene. Verneplanene er initiert og utarbeidet av regionale og sentrale myndigheter, og har hele tiden vært møtt med stor skepsis av grunneierne i området – samiske som norske.

Kontaktutvalget for verneplanutredningen (RKU) vedtok som nevnt at jeg i mitt arbeid skulle ta utgangspunkt i ILO-konvensjon 169, som Norge ratifiserte som aller første nasjon i 1990. Ville et eventuelt vedtak om nasjonalpark eller andre verneordninger i strid med den samiske (og evt. norske) befolkningens ønsker være i strid med ILO-konvensjon 169? Dette ble utredningens overordnede perspektiv, som verneplanene ble drøftet i forhold til.

På bakgrunn av det mandat – den oppgave – som det rådgivende utvalg hadde gitt meg, valgte jeg å dele utredningen i tre hoveddeler. Den første delen inneholder en redegjørelse omkring ILO-konvensjonen, dens

relevans for norske forhold, samt Samerettsutvalgets delinnstilling i forhold til ILO-konvensjonen. I andre del redegjør jeg for næringstilpasninger i Mannfjorden, Grunnfjorden og Helle-mofjorden fram til ca. 1980. I tredje og siste del av utredninga gjør jeg vurderinger av i hvilken grad verneplanen berøres av ILO-konvensjonens bestemmelse, om det er uttrykt ønske om verneplan fra samisk hold, samt at jeg diskuterer om ILO-konvensjonen kan sette grenser for båndlegging av de foreslåtte verneområdene.

Tradisjonell næringstilpasning i Mannfjorden, Grunnfjorden og Helle-mofjorden

Etter å ha gjort rede for ILO-konvensjon 169 (kapittel 1) oppsummerte jeg kapitlet om «næringstilpasninger i Mannfjorden, Grunnfjorden og Helle-mofjorden fram til ca 1980» (Berg 1999) slik:

«Vi har i dette kapitlet – med utgangspunkt i en beskrivelse av det gamle samiske veidesamfunnet – gjort rede for de tradisjonelle næringstilpasningene i innfjordene i Tysfjord. For oversiktens skyld har vi gjort rede for reindriften, jordbruket, skogbruket, fiskeriene og utmarksnæringene hver for seg – i egne underkapitler. Vi har imidlertid understreket at det karakteristiske for næringstilpasning-

en var at man kombinerte flere av disse næringene – i enkelte tilfeller alle! Likheten med det gamle veidesamfunnet var stor – man produserte for subsistens (livsunderhold), ikke for markedet – og hadde lite behov for kontante inntekter.

Pengehusholdningen slo for alvor gjennom under krigen, da det oppsto et marked for de fleste naturprodukter. I etterkrigstiden aksellerte denne utviklingen, også i de indre delene av Tysfjord. Behovet for kontanter var etablert, og man forsøkte på ulike

måter å gjøre penger på aktiviteter som tidligere handlet mest om livsunderhold. Sementfabrikken i Kjøpsvik moderniserte produksjonen utover 1960-tallet, og fikk behov for mer arbeidskraft. Etter hvert tok mange samer arbeid der. De var gjerne først sesongarbeidere, men fikk deretter fast jobb. Det fantes en skepsis på sementfabrikken til at samene fra fjordene passet til dette arbeidet. Mikal Urheim forteller (jfr. vedlegg 2 i utredningen): «Hvordan skal vi tjene penger? Da er det at folk begynner å

At de unge skaffet seg utdanning, var en viktig grunn til at de innerste delene av fjordene etter hvert ble folketomme. Bildet er fra Hellemobotn i 1972

(FOTO: JOHN G. SKOGVOLL)

Utmarksressursene har ikke samme økonomiske betydning som før, men er viktige for rekreasjon og identitetsforvaltning.
FOTO: © ASGEIR KVALVIK).

søke seg til sementfabrikken. Til stor oppstandelse for Kjøpsvikfolkene. «Men de kan jo arbeide, de herran!» Til slutt så ba de dem – dokker må ikkje ødelegg akkorden, ta det litt med ro!»

Den daglige driften av gårdsbruket tok kvinnene og barna seg av, mens mennene tok ansvaret for de tyngste

gjørmålene som våronn og slåttonn. Dette var i og for seg ikke noe nytt. Det nye var at arbeidet på fabrikken hadde overtatt som middel for kontante inntekter i stedet for som før Lofotfisket, skogbruk og andre aktiviteter. Mange fikk etter hvert tilgang til elektrisk strøm og telefon – samt teknologi som gjorde gårds- og husarbeidet lettere. Men alt dette var kapitalkrevende, og behovet for kontante inntekter steg stadig. Det gamle systemet med bytting av varer og tjenester samt utnytting av utmarksressurser sto for fall. Fast jobb på sementfabrikken betød stabile og gode inntekter for de som fikk jobb der.

Utdanningsrevolusjonen i Norge slo for alvor igjennom på 1960-tallet. Det ble innført obligatorisk 9-årig skole for alle, og mange utdannet seg videre, både i teoretisk og praktisk retning. Dette gjaldt også ungdommen fra fjordene. At de unge skaffet seg utdanning, var en viktig grunn til at de innerste delene av fjordene etter hvert ble folketomme. Anders Mikelsen fra Hellemobotn forteller om dette i intervju med «Nordlandsposten» (1976): «Fjorden er værhard. Da ungene ble så gamle at de dro ut av kommunen for å begynne på videregående skoler, syntes han det var synd at de ikke kunne få komme hjem på en forsvarlig måte fra tid til annen. Derfor flyttet han utover til Helland, men hver sommer flytter han tilbake til Hellemobotn.»

Sigmund Johnsen oppsummerer utviklingen fram mot dagens situa-

sjon slik (Johnsen 1993, s. 14): «De tidligere bostedene i innerfjordene ble nå sommerboplasser for de som flyttet ut fra fjordene. Her utnytter de som før naturressursene i ferier og fridager. Økonomisk har ikke utnyttelsene av muldebær, jakt, fjellfiske samme betydning som før, men for en del samer er fortsatt utnyttelsen av muldebæra av økonomisk betydning. Dessuten utnytter skoleungdom multeressursene, og for mange er muldebærplukking fin sommerjobb.»

For Mannfjordens vedkommende oppsummerer Svein R. Sommerset (1998) slik: «Tiden og utviklingen løp fra Mannfjorden og for neste generasjon var det en umulighet å fortsette med gårdsdrift og fiske, og fjorden ble totalt avfolket i begynnelsen av 1950-årene. Etter hvert har mange steder i kommunen lidt samme skjebne.»

I kapittel 1, som gjorde rede for innholdet og intensjonene i ILO-konvensjon nr. 169 og urfolk og stamfolk i selvstendige stater, stilte jeg til slutt følgende tre spørsmål: 1) Er de foreslåtte verneområdene samiske kjerneområder? 2) Er det fra samisk hold uttrykt ønsker om en verneplan for de aktuelle områdene? 3) Kan ILO-konvensjonen sette grenser for båndlegging av de foreslåtte verneområdene? I de neste avsnittene skal vi prøve å besvare disse spørsmålene, og helt til slutt konkludere i forhold til det mandat som var fastsatt for min utredning: Å relatere verneplanene for Tysfjord/Hellemo-området til ILO-konvensjon 169.

I hvilken grad berøres de foreslåtte verneområdene av ILO-konvensjonens bestemmelser?

I fylkesmannens «melding om oppstart og planarbeid» finnes bl.a. følgende formulering: «Et særtrekk ved dette området er at det er en del av et større to-kulturelt område med både lulesamisk og norsk befolkning.» Et annet sted heter det at det «frem til 1950-60-årene var en betydelig bosetning og næringsaktivitet (lulesamisk, sjøsamisk og norsk) langs fjordene i planområdet». Et tredje sted snakkes det om «regionens to-kulturelle virkelighet (samisk og norsk)». Et fjerde sted heter det at «kulturminnene (både samiske og norske) vil bli vurdert på lik linje med andre verneverdier.» Dette er de eneste steder ordet «samisk» brukes i den 12 sider lange meldingen. For undertegnede, som hadde fått til oppgave å relatere den foreslåtte verneplanen til ILO-konvensjon nr 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, var det påfallende hvor underkommunisert samisk kultur og historie er i fylkesmannens «melding om oppstart og planarbeid». Det er også påfallende at ordet «samisk» ikke kan brukes uten å bli koblet sammen med ordet «norsk».

Det er nemlig ingen tvil om at de foreslåtte områdene historisk sett oppfyller kravene for å bli definert som

«Tiden og utviklingen løp fra Mannfjorden ... og fjorden ble totalt avfolket i begynnelsen av 1950-årene»

(FOTO: © ASGEIR KVALVIK).

Hellemofjorden regnes som en del av et område hvor den samiske befolkning helt fram til våre dager har vært helt dominerende med hensyn til bosetning og utøvelse av næringsdrift
(FOTO: © ASGEIR KVALVIK).

samiske kjerneområder. Dette gjelder også den fjorden som i dag av mange oppfattes som «minst samisk» – Mannfjorden. Som Mannfjordens lokalhistoriker Svein R. Sommerset presiserer (1998, s. 4): «Alle gårdene i Mannfjorden var i sin tid såkalte finnergynder».

Otto Jebens og Johan Albert Kalstad utarbeidet i 1992 på oppdrag fra Kommunaldepartementet notatet «Ad identifisering av samiske områder». Her heter det bl.a. som følger: «De samiske bosetningsområder i Norge vil for det første omfatte slike områder som er

omtalt i ILO-konvensjonens artikkel 14, nr. 1, første setning, dvs. områder som den samiske folkegruppe tradisjonelt besitter («traditionally occupy»). Heri må inngå alle områder hvor den samiske befolkning like fram til våre dager har vært alene eller helt domine-

rende med hensyn til bosetning og utøvelse av næringsdrift. Dette kan være tale om områder som enten er brukt av reindrifts- eller bosittende samer, men som regel av begge kategorier.» Slike områder plasseres Jebens & Kalstad i kategori 1 i en geografisk oppstilling over hele det samiske Norge.

Jebens & Kalstad (1992) fortsetter: «I ILO-konvensjons artikkel 14 nr. 1, annen setning, er omtalt landområder som vedkommende urfolk tradisjonelt har hatt adgang til for sitt livsopphold og for sin tradisjonelle virksomhet, men hvor de ikke er de eneste som lever. Også for slike områder skal det ifølge konvensjonen treffes tiltak for å sikre folkets rett til å bruke disse områder. Det kan her delvis være tale om områder med blandet samisk og norsk og eventuelt også samisk bosetning, men hvor disse folkeslag tradisjonelt har utøvet i hovedsak de samme næringer, helst jordbruk og fiske med støttenæringer (i de samme områder kan det også være tale om samisk reindrift).» Områder av en slik karakter plasseres i kategori 2 av Jebens & Kalstad.

Vi merker oss at områder av både kategori 1 og kategori 2 helt klart berøres av ILO-konvensjonens bestemmelser. Når det gjelder Tysfjord kommune plasseres Jebens & Kalstad følgende områder i kategori 1: Hellemofjord fra og med Helland og til riksgrensen. Sørsiden av Grunnfjord til riksgrensen og områdene mot riksgrensen fra Grunnfjord og nordover. Resten av Tysfjord kommune blir plassert i kategori 2.

Er det fra samisk hold uttrykt ønsker om en verneplan for de aktuelle områdene?

I «Melding om oppstart av plan- og utredningsarbeid» fra fylkesmannen i Nordland (mars 1999) heter det innledningsvis om bakgrunnen for vernesaken: «Daværende Statens Naturvernråd tilrådet i sin utredning NOU 1986:13 – «Ny landsplan for nasjonalparker» – bl.a. at det skulle utredes forslag om nasjonalpark i Tysfjord/ Hellemo-området, beliggende i Tysfjord, Hamarøy og Sørfold kommuner».

Etter dette verserte vernesaken i ulike offentlige instanser, helt til melding om oppstart av plan- og utredningsarbeid ble lagt fram. Fra samisk hold ble det på ingen måte tatt noe initiativ til dette arbeidet. Tvert imot er det hele tiden - og fra alle som har uttalt seg fra samisk side - uttrykt sterk skepsis til verneplanene. Vi skal i det følgende gi et par eksempler på dette. Først Mikal Urheim, toneangivende samisk lederskikkelse i Tysfjord i flere tiår (Berg 1999, vedlegg 2):

«Vi anser at naturen i Hellemofjorden - og vi får si Tysfjordfeltet - er vernet nok. Verneet er ivarettatt. Vårt eget kommunestyre har henvist til det eksisterende lovverket. Dette er nok. Redskapene til ta vare på naturen mot skadelige inngrep er allerede der. I utgangspunktet vil vi ikke ha noe naturvern, for vi er redd for at det skal gripe så mye inn i vår utfoldelse at vi blir skadelidende. I utgangs-

punktet vil vi ikke ha noe naturvern. Det er det primære».

I brev av 31.10.1996 ga grunneierne i Grunnfjord uttrykk for samme syn som Mikal Urheim: «Vi mener at lokalbefolkningen i Tysfjord har tatt og tar hensyn til at naturen i fremtiden skal bevares som grunnlag for menneskenes virksomhet, helse og trivsel. Det skulle således ikke være grunn til å foreta en omfattende verning i regi av staten og det internasjonale samfunn og derved frata oss bruksretten til nærområderessursene.» Grunneierne fortsetter (Berg 1999, vedlegg 2):

«Hvordan skal samisk kultur forstå den moderne vernetanke? I de siste hundrede år har de fleste samene levd av jordbruk, fiske og utmarksnæring. De har vært henvist til karrige fjordområder. Derfor har både fiske og høsting av ressursene i utmarka og på fjellet vært nødvendig for å overleve. Til disse karrige fjordområder føler fjordbefolkningen en sterk tilhørighet og til disse områdene har vi knyttet vår identitet. Av den grunn har vi pleid naturen med omsorg og med tanke på generasjonene som kommer etter oss. Sagt med «norske ord» har vi tilpasset bruken av området med naturens bæreevne. Da føles det bittert at staten prøver å overta både det fysiske området såvel som vår tilhørighet og identitet.»

Høsting av ressurser på fjellet, som for eksempel jakt, var tidligere en sentral del av næringsgrunnlaget. Bildet er fra 1962, og viser Peder Mikkelsen, Hellembotn, med to jerver (FOTO: ÁRRAN FOTOARKIV)

Mikal Urheim utdyper disse tankene (Berg 1999, vedlegg 2): «Målsettingen er livsutfoldelse – og der har vi ordet: Identitetsforvaltning i henhold til naturen. Og dette er uhyre viktig. Og det som er vårt mål, er at det ikke skal være nasjonalpark – selv om det blir visse unntak. For unntakene har en egen mystisk evne til å forsvinne. Når neste generasjon kommer. Det er derfor vi sier at vi ser for oss en innhegning der vi er invitert

til å delta i drøftingene om en nasjonalpark i henhold til dokumentene. Men vi vil ikke gå inn dit. Vi blir bundet. Og så blir våre ønsker imøtekommet ved unntak fra normale regler, ved særbestemmelser. Innenfor begreper som allerede eksisterer, og har eksistert. Altså: Vi vil ikke ha nasjonalpark, vi vil diskutere forvaltning av naturen. Hvordan skal vi forvalte naturen slik at den kan bevares for framtida?»

Urheim fortsetter: «Vi vil altså ikke inn i denne innhegningen. Vi vil at Fylkesmannen i Nordland skal utnytte den unike anledningen vi nå har til at Norge kan finne en farbar vei i slike situasjoner der et urfolk som ser sin eksistens truet, sin tilknytning til naturen – at jeg vil utfordre Norge til å finne en vei som kan være brukbar i andre deler av verden. Jeg synes at Norge nå må frigjøre seg fra sine negative tradisjoner.»

Mikal Urheim konkluderer slik: «Det som jeg har sagt hittil, det er et ærlig innlegg mot hele planen. Utgangspunktet er at det enkleste for oss var hvis hele saka ble lagt på is. At selve fredningssaken i den form den er blitt presentert ikke blir noe av. Det er utgangspunktet. Og at som Tysfjord kommune har sagt, det regelverk man har er tilstrekkelig. Det er vårt utgangspunkt» (Berg 1999, vedlegg 2).

Kan ILO-konvensjonen sette grenser for båndlegging av de foreslåtte verneområdene?

At norske myndigheter mot den samiske lokalbefolkningens ønsker arbeider for båndlegging av samiske kjerneområder, er i relasjon til ILO-konvensjonen – som Norge var første land til å undertegne – svært betenkelig. I kapittel 1 gjenga vi høyesterettsdommer Jens Edvin A. Skoghøys oppsummering av konvensjonens folke-

rettslige konskvenser for samene i Norge. Han fastslår at samene som urfolk for det første «har krav på å få anerkjent eiendoms- og besittelsesrettigheter til de områder de har rådet over». I områder de ikke har hatt kontroll over, men har gjort tradisjonell bruk av, «har de krav på å få anerkjent bruksrett» (NOU 1997: 5).

Skoghøy fortsetter: «*Ved avgjørelsen av hvordan kretsen av rettighetshavere for de privatrettslige rettigheter konvensjonen hjemler, skal defineres, må det først og fremst legges vekt på den bruk som har vært utøvd, de sedvaner og rettsoppfatninger som eksisterer innenfor vedkommende urfolksgruppe, og hva vedkommende urfolksgruppe selv ønsker*» (NOU 1997: 5).

Hva så med rettighetene til dem som ikke er same, men som bor i samiske områder? Her sier Skoghøy at det ikke skal diskrimineres på etnisk grunnlag: «ILO-konvensjonen kan ikke være til hinder for at bruksrettigheter som urfolk har krav på å få anerkjent, blir utformet som «områderettigheter», som blir tillagt befolkningen i et nærmere bestemt avgrenset område uten hensyn til etnisk opprinnelse» (NOU 1997: 5). Skoghøys synspunkt er i tråd med «Samerettsutvalgets» innstilling om retten til land og vann i Finnmark.

For Tysfjords vedkommende har det vært hevdet at den tradisjonelle, samiske bruken av de foreslåtte verneområdene idag stort sett har opphørt. Dette er imidlertid uinteressant i forhold til ILO-konvensjon 169. Som Skoghøy uttrykker det: «For at et urfolk skal kunne gjøre krav på de rettigheter konvensjonen hjemler, må det være til-

strekkelig at den bruk som påberopes som grunnlag for retten, har stått ved lag inn i vårt århundre» (NOU 1997: 5).

Jeg vil i fortsettelsen ta utgangspunkt i Jens Edvin A. Skoghøys presisering av ILO-konvensjonens bestemmelser hva dette angår: «*ILO-konvensjonen pålegger statene plikt til å identifisere de landområder som urfolk har rettigheter til, og å sikre et effektivt vern for rettighetene. Dette innebærer bl.a. at statene har plikt til å etablere et uavhengig apparat for undersøkelse av krav på landrettigheter som måtte bli fremsatt av urfolk*» (NOU 1997: 5).

Dette «uavhengige apparat» var i Norge etablert i perioden 1980-1997, under navnet «Samerettsutvalget». Etter at utvalget i januar 1997 avleverte innstillingen «Naturgrunnlaget for samisk kultur» (NOU 1997:4) om retten til land og vann i Finnmark, tok det svært lang tid før et nytt utvalg ble utnevnt. For kort tid siden skjedde dette omsider - og utvalget har nylig hatt sitt første møte. Dersom den norske staten uten å avvente resultatene av Samerettsutvalgets undersøkelser i de foreslåtte verneområdene, og mot den samiske lokalbefolkningens ønske, iverksetter en eller annen form for verneplan, er dette etter min oppfatning i strid med ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.

Konklusjon

Konklusjonen i min utredning – og i denne artikkelen – er klar: Myndighetene kan – i henhold til ILO-konven-

sjon 169 – ikke iverksette noen verneplan for de aktuelle områdene før Samerettsutvalgets innstilling foreligger. Samerettsutvalget vil bl.a. legge fram forslag om den framtidige forvaltningen av de samiske kjerneområdene sør for Finnmark.

Min konklusjon er i samsvar med bl.a. vedtak i styret for Árran lulesamisk senter (sak 28/99, punkt 2): «Styret viser til at Samerettsutvalget skal videreføre sitt arbeide til også å omfatte Nordland og Troms. På et prinsipielt grunnlag mener styret at arbeidet med innføring av vern i Tysfjord/Hellemoområdet bør ta hensyn til videreføringen og påvente resultatene av Samerettsutvalgets arbeid i Nordland».

Også Mikal Urheim mener at Samerettsutvalget vil være det riktige «instrument til å få fram dette på bredere basis». Også han ser for seg at man må finne fram til en helt ny forvaltningsmodell, som ivaretar samiske sedvaner og samisk kultur (Berg 1999, vedlegg 2):

«For meg ser det ut som en praktisk vei å vente på Samerettsutvalget. Jo lenger tid vi bruker, jo bedre. Fylkesmannen behøver overhodet ikke beklage at ting har tatt så lang tid. Jeg ville gjerne at fylkesmannen skulle bruke ennu lenger tid. I løpet av den tiden kan norske myndigheter få muligheten til å meisle ut ordninger som ennå ikke har noe navn – men som vi ser konturene av.»

Samisk historie og ressursutnyttelse i Tysfjord er mangelfullt dokumentert. Fotografiet er fra Tjierreknjårgga/Tennes i Hellemofjorden, og viser et kar som ble brukt til barking av garn

(FOTO: JOHN G. SKOGVOLL)

Under arbeidet med å sammenfatte eksisterende kunnskap om «bosetting, tradisjonell bruk og forvaltning av naturressursene i og omkring Hellemofjorden, Grunnfjorden og Mannfjorden» (utredningens opprinnelige mandat), ble jeg slått av hvor ufullstendig og tilfeldig den eksisterende kunnskapen er. Bygdebøkene for Tysfjord (Nielsen 1990 og 1994; Evjen 1999), som er av høy kvalitet, gir et bredt oversyn over den historiske utviklingen. I forbindelse med behandlingen av det såkalte «Tysfjordfeltet» i Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms ble det frambrakt en viss dokumentasjon for indre del av Hellemofjorden og deler av Grunnfjorden. Materialet er best for Hellemofjorden, ikke minst takket være enkeltpersonen Mikal Urheim (1987 og 1995). I Mannfjorden har lokalhistorikeren Svein R. Sommerset (1998) samlet inn verdifullt grunnlagsmateriale.

Hvis vi ser «innerfjordene» i Tysfjord under ett, mangler det imidlertid mye på at lokal næringstilpasning, kultur og historie er tilfredsstillende dokumentert. Dette gjelder særlig i forhold til samisk ressursutnyttelse og historie, som jo er avgjørende i relasjon til ILO-konvensjon 169. Også av denne grunn er det nødvendig å avvente iverksetting av noen form for verneplan før Samerettsutvalgets undersøkelser er fullført.

Bård A. Berg: «Suodjalibme, háldadibme ja sáme luonndovehkudagájt adnet Divtasvuonan - gen ?»

Bård A. Berg giehttu plánajis dahkat suodjalimplánajit sisneap vuodnabájkijda Oarjjevuonan, Rudnávuonan ja Spællán. Tjállusa vuodon la guoradallam majt sán dagájt fylkkamárne ávdás. Dát barggo lij tjanádum suodjalim-pládnabarggij. Suv barggogáhtjodus lij tjielggit árudagájt, anov ja luonndovehkudagájt háldadimev dábij milta dájn bájkijn. Guoradallam galgaj aj tjielggit guovlo árvov vuodon sáme kultuvrraj ja iellemvuohkáj. Guoradallam galgaj álgon válddet ILO-konvensjávnoav nr 169 iemeálmugij rievtesuodaj birra.

Dábálatlattat li sáme árrum sisneap vuodnaguovlojn Divtasvuonan. Rapportan Suohkandepartementas li da guovlo mierredum sáme vuodoguovllon, gámmá sámeálmuk ráddi aktu (kategori-1 guovllo), jali aktan látteálmugijn (kategori-2 guovllo). Oarjjevuodna Ájláttes rijkkarádáj, Rudnávuona oarjásbielle rijkkarádáj ja Rudnávuona lulusbielle rijkkarádáj la mierredum kategori-1 guovllon.

Moadda ednamæjgáda dan guovlon majt suodjalim-plána galggi loavddat li tjielggasit javllam sij e lágeda suodjalimplánajit. Berg adnáj ájádahhten gá vuona oajvátlattja álgi suodjalimplánaj sámeálmuga sávadásáj vuostti. Vuodujn ILO-konvensjávnoan boahhtá ávoddán stahtan la vælggogisvuohhta mierredit dajt dajvajt gámmá li iemeálmugij rievtesuoda. Bieledis apparáhtta vierthi ásaduvvat vaj dakkir mærrádusá máhtti dagáduvvat. Sámeriektájuoogos la dakkir bieledis apparáhtta. Berg gávnna dan diehti, oajvátlattja e máhte álget suodjalim-plánaj dajn bájkijn ávoddál Sámeriektájuoohkusa buktá árvustallamijdes.

Forfatteren

Bård A. Berg (f. 1951) er førsteamanuensis ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø. Han tok doktorgraden i historie i 1999 med avhandlingen «Mot en korporativ reindrift. Samisk reindrift i Norge det 20. århundre – eksemplifisert gjennom studier av reindriften på Helgeland». Berg er for tiden med i en tverrfaglig forskergruppe som gjennom Árran har fått innvilget midler til å gjennomføre et større forskningsprosjekt om lulesamiske forhold.

Adresse: Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. E-post: baberg@sv.uit.no

Litteratur:

- Berg, Bård A. 1999: *Verneplanen for Tysfjord/Hellemo-området sett i forhold til ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*, utredning skrevet på oppdrag av fylkesmannen i Nordland, Bodø
- Evjen, Bjørg 1999: *Et sammensatt felleskap, Tysfjord kommune 1869-1950*. Utgitt av Tysfjord kommune
- Jebens, Otto & Kalstad, Johan Albert 1992: *Ad identifisering av samiske områder*, Kommunaldepartementet, Oslo
- Johnsen, Sigmund 1993: *Utnyttelse av utmarksressurser i lulesamisk område på norsk side fra 1945 fram mot vår tid*, Bodø lærerhøgskole
- Nielsen, Alf R. 1990: *Lødingen, Tjeldsund og Tysfjords historie IV. Fra steinalderen til 1700-tallet*. Utgitt av Lødingen, Tjeldsund og Tysfjord kommuner
- Nielsen, Alf R. 1994: *Lødingen, Tjeldsund og Tysfjords historie V. Fra vidstrakt prestegjeld til storkommune*. Utgitt av Lødingen, Tjeldsund og Tysfjord kommuner
- NOU 1997:5: *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget* (sitatene fra høyesterettsdommer Jens Edvin A. Skoghøy er hentet herfra)
- Sommerset, Svein R. 1998: *Glimt fra Mannfjordens historie med vekt på perioden 1900-1952. Selvberging og næringstilpasning basert på utmark, innmark og sjøen. Endringer i kulturlandskapet. Stedsnavn*. Oversendt Árran fra forfatteren, datert 21.1.1998.
- Urheim, Mikal 1987: *Spor etter det samiske veidesamfunnets siddasystem i Tysfjord-området*, Universitetet i Tromsø
- Urheim, Mikal 1995: *Partsforklaring for Høyesterett*

Mangfold på fjorden

– Tysfjorden som spiskammer, verneområde og identitetsmarkør¹

Tysfjord er i mange henseende blant de mest mangfoldige kommuner i landet. Kommunen har en geografi, næringsstruktur, bosettingsmønster og etniske forhold som samlet setter kommunen i en særstilling. Stort sett alle innbyggerne bor langs fjorden. Tysfjæringene kan langt på vei beskrives som et fjordfolk som tradisjonelt har hentet store deler av sitt utkomme fra fjordene. Selv om bare et fåtall av innbyggerne i dag er næringsmessige avhengige av fjordressursene, har fjordene fortsatt stor betydning når det gjelder identitet og rekreasjon.

*Tysfjord er på flere måter blant de mest mangfoldige kommuner i landet
– blant annet geografisk*
(FOTO: ©ASGEIR KVALVIK)

¹ Dette er en bearbejdet og forkortet versjon av artikkelen «Verneprosesser, ressursforvaltning og samiskhet – fjordressurser og forvaltningsutfordringer i Tysfjord», s 116-133, Dierjut 2/2001. Kautokeino: Nordisk samisk institutt.

I de siste årene har miljøvernmyndighetene arbeidet for å etablere en nasjonalpark i indre deler av Tysfjord. Denne saken har vært svært omstridt i Tysfjord stort sett gjennom hele prosessen. I all hovedsak har konfliktene dreid seg om forhold på land, men vernesaken har også relevans og betydning for samers og «bumenns» bruk av ressursene i fjorden. I denne artikkelen ser vi nærmere på spørsmål knyttet til lokal bruk av marine ressurser i Tysfjord og dilemmaer som kommer til syne nettopp i krysningspunktet mellom etnisitet, vern og forvaltningen av marine ressurser i kommunen.

Bruken av fjorden – og brukskonflikter

Historisk dokumentert bruk av de marine ressurser i Tysfjord strekker seg flere hundre år tilbake i tid, og omfatter både samer og «bumenn». Begge grupper har historisk hatt tilpasninger som ligner det vi gjerne beskriver som fiskarbondetilpasninger, der man har skaffet seg basisvarer og kontanter gjennom en blanding av jordbruk og fiske.

Den kommersielle bruken av fjorden i Tysfjord er fortsatt hovedsakelig knyttet til fiske. Den lokale fiskeflåten er en utpreget kyst- og fjordflåte. De fleste

Fiskebåter fra Tysfjord ved kai på Storå
(FOTO: JOHN G. SKOGVOLL)

fisker lokalt hele året, bare avbrutt av lofotfisket der en del av de i alt 13 registrerte fartøyene deltar. Enkelte fartøy deltar også på vårtorskfisket på Finnmarksysten. At kommunens eneste fiskemottak ligger på Korsnes ytterst i Tysfjorden gjør det byrdefullt å fiske langt inne i fjordarmene.

Lokale brukere av fjorden har lenge bekymret seg over at større fartøy som vanligvis ikke har tilhold i fjorden, i sesongene kommer inn og fisker på måter som man mener er uforenlig, og i konflikt, med den tradisjonelle bruken av fjorden. Fremmed-

fisket i fjorden har knapt noen lokale næringsmessige ringvirkninger av betydning. Lokalt sitter man med andre ord stort sett igjen med ulemperne fra dette fisket. Både de lokale fiskerne og kommunen har ved flere anledninger protestert mot at den utstrakte bruken av fjordressursene av fremmede fartøy ikke i større grad er underlagt lokal kontroll. Etter at sildefisket de siste årene har flyttet seg utover i Vestfjorden, har imidlertid konfliktnivået falt.

En studie av Bjørn Sagdahl (1998) viste for øvrig at de kommunale utta-

Kveiteanlegg utenfor Kalvika . (FOTO: JOHN G. SKOGVOLL)

lensene og vedtakene i Tysfjord ikke ble fulgt opp av Fiskerisjefen gjennom det lokale reguleringsrådet for Nordland. Reguleringsrådet i Nordland har de siste tiårene fungert langt dårligere enn hva som er tilfellet i Troms og Finnmark. Både Samisk fiskeriutvalg og Samerettsutvalget har henvist til ordningen med lokale reguleringsråd, og argumenterte med at rådene bør få en bredere representasjon, gis større myndighet, og at samiske interesser må være representert i disse rådene.

Ettersom samiske fiskere generelt har de minste fartøyene, har tradisjonell samisk kombinasjonsdrift blitt hardt rammet av tiltakende spesialisering og de reguleringer som ble innført i 1990 for de minste fartøygruppene. Hensynet til samiske tradisjonelle næringstilpasninger kan med andre ord være et argument for at deler av fjorden forbeholdes passive redskaper

og lavkapitaliserte bruksformer (NOU 1997:4). Hensynet til samisk bruk styrker dessuten kravet om større lokal innflytelse over fjordressursene – uansett etnisk tilhørighet. Så langt har imidlertid ikke kravene om større samisk og/eller lokal kontroll over fiskeressursene i fjordene fått medhold i fiskeriforvaltningen.

Oppdrettsaktiviteten i kommunen har vært liten det siste tiåret, men mye tyder på at aktiviteten vil øke sterkt de neste par årene. Et kveiteanlegg med 50 000 fisk er i dag i drift ytterst i fjorden, og på Drag har man en konsesjon på landbasert oppdrett av ål, men denne er foreløpig ikke i drift. I løpet av 2000 kom det inn et stort antall søknader om lokaliteter for oppdrett av blåskjell i kommunen, og sommeren 2001 ble de første blåskjellanleggene satt ut i sjøen. Også tildelingen av to laksekonsesjoner i Musken er en

sak som har fått betydelig nasjonal oppmerksomhet, og som har skapt store forventninger lokalt. Det KRD-finanserte Musken/Hellemoprojektet arbeidet aktivt for å realisere fiskeoppdrett i fjorden, og det er nå klart at man i tildelingsrunden høsten 2001 får tilsagn på to konsesjoner på såkalt etnisk eller lulesamisk grunnlag. I utkast til forskrift om tildeling av konsesjoner for matfiskeoppdrett av laks og ørret i sjøvann i Musken i Tysfjord, heter det: «Tildelingen har til hensikt å bidra til at det skapes varige og sikre arbeidsplasser i Muskensamfunnet. Samtidig skal etableringen bidra til å styrke grunnlaget for fortsatt bosetting og vekst for på denne måten å opprettholde og utvikle et ellers sårbart lulesamisk kulturelt og språklig miljø». En slik beslutning er et betydelig håndslag til det samiske samfunnet i Hellemofjorden, og kan dessuten

skape presedens for andre samiske kystområder i landet. Denne saken er imidlertid et betydelig avvik fra hva som ellers er gjeldende norsk fiskeripolitikk på dette feltet, og har vært omstridt i fiskeriforvaltningen. Om dette er og forblir et unntak, eller om fiskerimyndighetene i større grad har åpnet for at samiske interesser skal tillegges vekt mht. rettigheter i fiskeriforvaltningen, gjenstår imidlertid å se.

Det legges i utkastet til forskrift opp til at konsesjonene skal tildeles under forutsetning av at særskilte kriterier oppfylles. Konsesjonene kan ikke overdras før etter 15 år, og virksomheten skal lokaliseres i nærheten av Musken. Man skal også ha lokal deltakelse på eiersiden, og «så langt mulig ha lokal rekruttering til arbeidsplassene». Både når det gjelder laks og blåskjell er flere av aktørene eierselskaper som i betydelig grad er eid og kontrollert av interessenter med tilhold utenfor kommunen. Det ser derfor ut til at de ringvirkningene et utelukkende lokalt eierskap kunne gitt, neppe vil bli realisert.

Oppdrett kommer til å spille en langt større rolle i Tysfjord de kommende årene, noe som vil bidra både til økt fjordbasert sysselsetting og tiltakende brukskonflikter. Kommunale kystsoneplaner regulerer arealbruken på dette feltet. I disse planene kan ikke samiske interesser diskrimineres positivt, på annen måte enn gjennom strategisk bruk av utfyllende retningslinjer og arealkategorier som indirekte fremmer næringsgrunnlaget for samisk bosetting. Tysfjord har så vidt kommet

Sommeren 2001 ble de første blåskjellanleggene satt ut i sjøen
(FOTO: LARS BØRGE H. MYKLEVOLD, ©ÅRRAN)

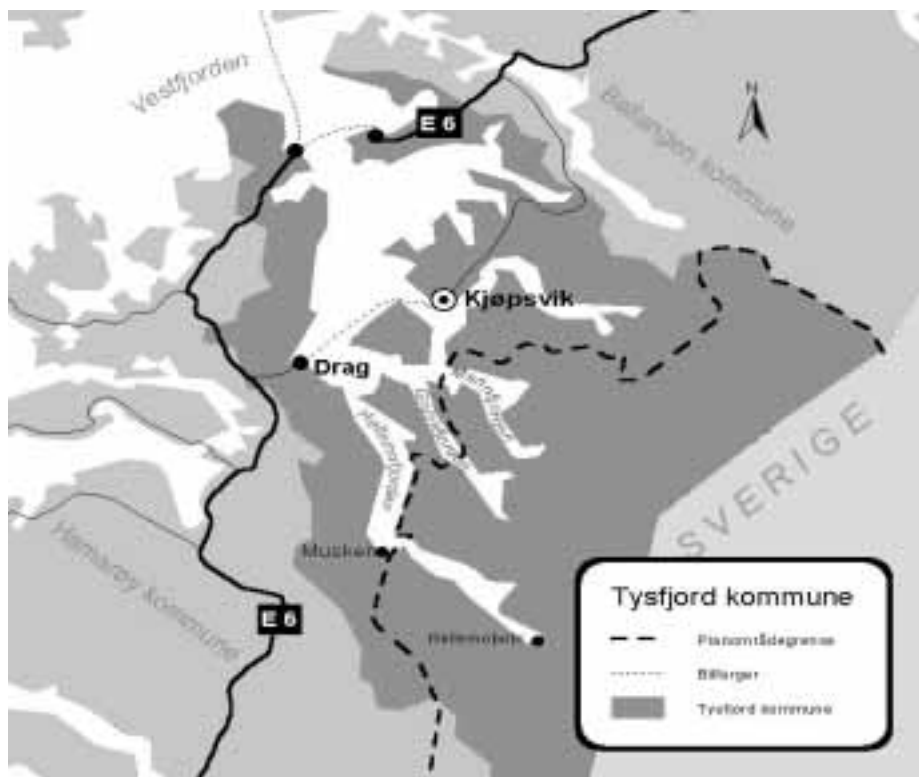
i gang med kystsoneplanlegging, men det er likevel klart at dette neppe kan bli noe viktig virkemiddel i forhold til å sikre samiske interesser i fjorden.

Nasjonale verneprosesser i Hellemo-området

Et utvalg nedsatt av Direktoratet for naturforvaltning utpekte i 1995 deler av Tysfjorden som egnet til marint verneområde ut fra området grad av uberørthet (DN 1995). Arbeidet med

marine verneområder er nå i gang igjen, og Miljøverndepartementet har nedsatt et nytt rådgivende utvalg som skal gi råd om hvilke områder som bør inngå i en slik marin verneplan, samt gi råd om avgrensning, verneform og verneregler og konsekvenser av vern og næringsvirksomhet. I skrivende stund er det fortsatt et åpent spørsmål om det blir marine verneområder i Tysfjord – og eventuelt hva slags restriksjoner på utnyttelse og ferdse som i så fall kan være aktuelle.

I St.meld. 62 (1991-92) ble det foreslått etablering av en nasjonalpark på land i

Kart over den planlagte nasjonalparken i Tysfjord-Hellemo.

Hellemo-området. Utredning av den planlagte nasjonalparken startet i januar 1999 i regi av Fylkesmannen i Nordland. Plangrensen for parken omfatter sjøområder i omtrent hele Mannfjorden og i indre deler av Grunnfjorden og Hellemo-fjorden. Selv om nasjonalparken hovedsakelig omfatter landområder, vil den likevel kunne ha betydning for hvilke aktiviteter som tillates i de øvrige marine randsoneområdene.

Planprosessen har i skrivende stund midlertidig blitt stoppet og løftet opp på

departementsnivå. Dette skjedde først om fremst fordi Sametinget trakk sine to representanter i det Rådgivende kontaktutvalg for verneplanutredningen for Tysfjord-Hellemo. Sametingets begrunnelse gikk både på at offentlige myndigheter var for lite koordinert, at man var kritisk til at de prosesser og planverktøy som brukes er egnet til å fange opp de særskilte samiske problemstillingene og interessene, samt at man mente verneprosessen må koordineres med det nye samerettsutvalgets arbeid.

Både den lokale og sentrale høringen av konsekvensutredningen og verneplanforslaget gjenstår for Fylkesmannen gir sin endelige tilråding. Verken verneformål eller restriksjonsnivå vil neppe bli endelig klarlagt og vedtatt før tidligst 2003. Det er med andre ord langt i fra avklart hva slags vern og restriksjonsnivå som er på tale i de enkelte områdene, og hva slags rettigheter som eventuelt skal tilkjennes den lulesamiske befolkningen i området.

På land er det sannsynlig at vern vil få enkelte konsekvenser, for eksempel i forhold til skogbruk og annen landbasert næringsaktivitet. Det er imidlertid lite trolig at de aktuelle verneforskriftene vil påvirke ferdsel på sjø eller ordinære fiskeriaktiviteter. Når det gjelder oppdrett av skalldyr, laksefisk og marin fisk er situasjon imidlertid en annen. Naturreservater og nasjonalparker har hittil utelukket alle typer fiskeoppdrett, mens situasjonen er mer uklar mht. skalldyr. I nasjonalparker vil f.eks. skjelloppdrett trolig sjeldent være i konflikt med verneformålet. I forbindelse med behandlingen av Stortingsmelding nr. 43 (1998-99) vises det imidlertid til at oppdrett under gitte betingelser kan tillates i naturreservat. Miljøvernmyndighetene er sterkt presset av fiskerimyndighetene og oppdrettssektoren i dette spørsmålet, og endringer i praksisen er sannsynlige.

Det er likevel sannsynlig at både arbeidet med nasjonalpark og særlig arbeidet med marine verneområder i Tysfjord kan komme i konflikt med

den økte satsingen innen skjell- og lakseoppdrett. Når det gjelder laksekonsesjonene til Musken og de særskilte forhold som ligger bak dette, er det grunn til å forvente at miljøvernmyndighetene ikke kommer til å skape noe hinder for etablering av disse, i hvert fall ikke så lenge anleggene legges utenfor plangrensen. Det fremtidige konfliktnivået omkring utnyttelsen av fjordressursene i Tysfjord vil trolig først og fremst knytte seg til arbeidet med de marine verneplanene.

Fjorden som identitetsmarkør

Da verneplanene for Hellemo-området ble lansert, skapte de sterke reaksjoner lokalt, særlig blant den samiske befolkningen. Usikkerheten var stor om hvilke begrensninger på bruken av områdene vernet kunne medføre. En stor del av den samiske befolkningen i området har tilknytning til disse fjordene gjennom nær slekt og slektshistorie, og gjennom jevnlig bruk av områdene til rekreasjon og matauk. Lokalt oppfattes ikke «innblanding fra storsamfunnet» som særlig positivt i denne sammenhengen.

Lokalt frykter man at områdevern på nasjonale premisser kan være til hinder for tradisjonell og fremtidig bruk av området, og styret ved Árran har i flere brev til Fylkesmannen hevdet at man i verneplanarbeidet har lagt for liten vekt på samiske problemstillinger, samt at rettsprinsippet om

positiv diskriminering av urfolk må komme til anvendelse. Styret har ved flere anledninger også fremholdt overfor Fylkesmannen at det må igangsettes forskning med henblikk på å innføre et lokalt og samisk forvaltningsregime av naturressurser i området. Både styret ved Árran og prosjektgruppa for Hellemo-prosjektet har dessuten argumentert på prinsipielt grunnlag for at

arbeidet med innføring av vern i området bør avvente resultatene av Samerettsutvalgets arbeid i Nordland. Det har også vært en del av bakgrunnen for Sametingets motstand mot verneprosessen.

Som de fleste minoriteter, har også samene i Tysfjord en rekke erfaringer med overgrep fra storsamfunnet. Verneplanene tolkes derfor lett inn i

De fraflyttede slektsgårdene benyttes i dag som fritidsboliger og er en viktig del av den samiske identiteten. Å reparere på hytta har ikke bare ei praktisk betydning, men blir også en måte å utøve sin samiske identitet på. På bildet sees dugnadsarbeid i Hellemobotn (FOTO: LISBETH KLEPPE)

en forståelse av å være «overgrep utenfra». Noen stiller seg også uforstående til hva hensikten med vern er, fordi man mener det allerede finnes et velfungerende vern gjennom nedarvet, tradisjonell praksis. I en slik forståelse kan verneplanene betraktes – slik en informant uttrykte det – som «den hvite manns oppfinnelse» og «den hvite manns vern mot sin egen ødeleggelse – vi [samene] tar vare på området».

Særlig har Hellemofjorden en viktig betydning som identitetsmarkør for mange samer. Slektsgårdene i fjorden benyttes nå som sommerhus/hytter, og brukes jevnlig av familiene til fritidsbruk. Å gå i terrenget, å reparere på fritidsboligen, å jakte på fjellet eller sette garn på sjøen er handlinger som ikke bare kan forstås i lys av hva man faktisk gjør, men også av meningen de tilskrives. Handlingene blir et utsagn om at «det jeg gjør, er samisk», og «dette er min måte å være samisk på». Slik sett har bruken av området og naturen både økologiske, økonomiske og identitetsmessige aspekter, både for den enkelte og for lokalsamfunnet.

Selv om vern i Tysfjord ikke skulle ha særlig praktisk betydning i forhold til tradisjonell samisk bruk, kan det at nasjonale vernemyndigheter symbolsk har «overtatt» eiendomsretten til området, i seg selv gjøre området mindre interessant og sentralt som et «samisk fristed» og kilde til «påfyll» av identitet. Selv om vern skulle vise seg å medføre få praktiske implikasjoner for naturgrunnlaget for samisk kultur, kan vernet likevel ha betydelig

negativ betydning for samers identitet og «symbolske reservoar».

Lokal bruk, urfolksinteresser og nasjonale vernehensyn – et uløselig dilemma?

Gjennom Grunnloven, Sameloven og tilslutningen til ILO-konvensjon 169 har den norske stat pålagt seg selv å «legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre

og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv» (Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven), § 1). Når det gjelder naturressurser, tolkes dette vanligvis i retning av finne forvaltningsordninger som sikrer minoritetene et næringsgrunnlag som er nødvendig for å opprettholde tradisjonelle produksjonsformer. Det grunnleggende prinsippet her, handler enkelt sagt om å gi positive særtiltak som fremmer bruksformer i tråd med tradisjonell samisk bruk.

I 1990 konkluderte Carsten Smith (1990) med at kystfisket er å betrakte

Kystfisket er å betrakte som en tradisjonell samisk næringsaktivitet. Werner Johnsen (t.h.) og Odd Johnsen (t.v.). (FOTO: ANNE KALSTAD MIKKELSEN, ©ARRAN)

som en tradisjonell samisk næringsvirksomhet og at myndighetene har plikt til å sikre denne næringens fremtidige eksistens, for eksempel gjennom positiv diskriminering av samiske fiskeområder. Men sedvanlig bruk av lokale marine ressurser er ikke alltid lett å dokumentere. Også på land er det problematisk å få anerkjent lokale, varierende praksiser som *spesifikt samiske* (Bjerkeli og Thuen 1999), og på sjøen vil det sannsynligvis være minst like vanskelig. Særlig vil dette være tilfellet i Tysfjord, der den samiske befolkningens næringsutøvelse ser ut til å ha vært relativt lik den som ble drevet av den ikke-samiske befolkningen. Også spørsmål knyttet til fysisk avgrensning, gjør at både vern og særskilte rettigheter på sjøen er langt mer komplisert enn på land. Og dessuten: Hvem skal omfattes av slike særordninger? Skal rettighetene tilkjennes enkeltpersoner eller alle innbyggere i geografisk avgrensede områder? Det sistnevnte tilfelle vil trolig være lettere å håndheve, men samtidig står man i fare for å «pådytte» ikke-samer en status som de ikke kjenner seg igjen i.

I «Innstilling fra samisk fiskeritutvalg» foreslår mindretallet i utvalget bl.a. å opprette en forsøksordning med samiske fiskerisoner. I sin høringsuttalelse, slutter Sametinget seg til utvalgets mindretall og foreslår Tysfjord som et av i alt tre forsøksområder (de to andre er Tanafjord og Lyngenfjorden). Forslaget begrunnes med at det kan ha betydning for hevdelsen

Det har blitt tildelt to laksekonsesjoner til Musken
(FOTO: LARS BØRGE H. MYKLEVOLD, ©ÅRRAN)

av samisk kultur og bosettingsområder, og at den vil ha symbolsk betydning internasjonalt, mht urbefolkningers rettigheter. Men et slikt forslag reiser samtidig nye, vanskelige spørsmål, og må konkretiseres før man kan ta stilling til hva en slik forsøksordning eventuelt kan innebære. Særordninger på individ-, lokalsamfunns- eller kommunenivå vil uansett ha vinnere og tapere, og det er åpenbart at slike ord-

ninger vil ha et betydelig konfliktpotensial, både lokalt og nasjonalt.

De to laksekonsesjonene som er tildelt Musken er særlig interessante. Fiskeoppdrett er ikke noen tradisjonell samisk næring, og så lenge disse konsesjonene er gitt på etnisk eller samisk grunnlag kan man vanskelig tolke dette på andre måter enn at man gjennom dette har tilkjent den samiske befolkningen i Tysfjord særskilte

rettigheter i en eller annen forstand. Hvordan man velger å formalisere koplingen mellom konsesjonsrettighetene og det samiske gjenstår å se, men mye taler for at Tysfjord gjennom dette er del i en beslutningsprosess av stor prinsipiell rekkevidde og betydning.

Urfolk eller miljøvern - et «tragiske valg»?

Det er foreløpig for tidlig å si noe sikkert om hvilke konsekvenser en slik fremtidig nasjonalpark kan ha for samisk bruk av området. Kanskje vil urfolksrettigheter og miljøvern etter hvert stå sterkt mot hverandre. Når flere slike mer eller mindre uforenlige hensyn (i hvert fall sett fra nasjonalt nivå) står mot hverandre og handlingstvungen er stor, presses ofte frem det Calabresi og Bobbit (1978) har kalt for «tragiske valg». Slike valg oppstår nettopp når noen høyt verdsatte verdier ofres for andre høyt verdsatte verdier. Ettersom alle verdier og interesser ikke kan harmoniseres må man velge mellom mål og verdier som alle har stor oppslutning, og resultatet blir nødvendigvis «harde» eller «tragiske» beslutninger. Slike beslutninger er ikke bare tragiske i sine direkte fordelings effekter, men også fordi de blottlegger samfunnets «urettferdige» maktstrukturer. Slike «tragedier» vil derfor lett underminere autoritetenes og styringsordningenes legitimitet hos de gruppene som rammes.

Vi har i det foregående sett at Tysfjord inngår i en lang rekke diskusjoner og konflikter på flere forvaltningsnivå og innenfor flere sektorer. Disse ulike og mer eller mindre ukoordinerte politikkområdene som møtes og støter sammen i Tysfjord vil i ulik grad kunne tilpasses og integreres, men det er i dag ingen spesiell grunn til å anta at de samiske interessene vil nå fram i betydelig grad. Kanskje ser vi her kimen til «tragiske valg» som følge av at samiske interesser og rettigheter taper mot sterkere sektorinteresser? Om samenes interesser vinner fram ville også disse valgene være tragiske, men da for de interessene som må vike til fordel for de samiske. I stor grad handler politikk nettopp om å fordele skuffelse - noen vil alltid oppnå mindre enn det de mener er rett og rimelig. Disse vanskelige dilemmaene har dessuten internasjonale forgreininger ettersom både fiskeri-, miljø-, og samepolitikk i betydelig grad er knyttet opp mot internasjonale avtaler. Ikke bare sektorene, men også den norske stat, befinner seg i en slik situasjon at det må påregnes kritikk fra enten kommune, sektormyndigheter eller internasjonale aktører, nærmest uansett hva man foretar seg, noe som nettopp understreker den sterke politiske og komplekse karakteren til de spørsmålene og dilemmaene som dette eksemplet fra Tysfjord reiser.

Konflikten mellom bruk og vern har kommet for å bli, og inntil man eventuelt skulle finne bruks- og verneformer som er forenlige, må man bare innrette

seg slik at brukerne som er nærmest den naturen som skal vernes gis muligheter til å komme til orde og fremme sine standpunkter i disse prosessene. Så lenge lokalbefolkningen ikke er gitt eksklusive rettigheter til å forvalte områdene, må man forholde seg til de eksisterende forvaltningsmyndighetene på en best mulig måte. Det er mange eksempler der urfolk argumenterer med at de har særskilte ferdigheter og kompetanser som gjør dem spesielt egnede til selv å forvalte disse ressursene uten innblanding fra «storsamfunnet». Men å påberope seg råderett på et slikt grunnlag vil neppe være verken en troverdig eller effektiv strategi for de lokale brukerne, enten disse er minoriteter eller majoriteter, og om de har status som urfolk eller ikke. I en internasjonal og stadig mer globalisert verden må de lokale samfunn også tilfredsstille nasjonale og internasjonale holdninger og interesser i forhold til miljøvern.

En samforvaltningsstrategi vil nok være langt mer effektiv. Mer og bedre medvirkning fra berørte lokale parter, og eventuelt tildeling av lokal forvaltningsmyndighet på enkelte avgrensede områder, vil kunne fremme både bedre vernebeslutninger og bedre lokal legitimitet, og samlet føre til både bedre vern og bedre bruk. Selv om effektene av forbedret medvirkning har sine begrensninger, er likevel medvirkning en av de få virkemidler som står til rådighet for å forbedre kommunikasjonen og redusere motsetningene mellom partene.

Håkan T. Sandersen ja Terje Olsen: «Moattevuohtha nuoren – Divtasvuodna biebbmovuorkkán, suodjalimguovllon ja identitehta vuosediddjen»

Tjálle gæhttjaba lagábut gatjávvisávo tjanádum bájkálasj adnuj nuorrevehkudagájs Divtasvuonan ja vájovis ma báhti vuojnnusij suoren etnisitehtas, suodalimes ja nuorrevehkudagáj háldadimes. Oarjjevuona guovllo le oajvoduvvam suodjaluvvat nuorresuodjalimbájkken ja nasjonalpárkkan. Suodjalimplánaj báhtusa li moaddása. Gáttén soajttá suodjalibme oadtjot báhtusij miehtsebargo ja ietjá gáddeáeládušdájmaj hárráj. Luonndoreserváhta le dálátjij buorggum gájkka lágásj guollebiebbmamiij, valla dille le ienep iehpetjelgas skáltjoj hárráj. Loahpe guolijt biebbmat máhtttá galla vatteduvvat sierra gártjádusáj. Valla huomán la vuojnnet barggo goappátjagá nasjonalpárkaj ja nuorresuodjalimbájkij boahtemin vuosstálakkuj skálttjo- ja guollebiebbmamiij.

Gá Oarjjevuona suodjalimpládna almmuduváj, de badjánij garra vuosstemiella dasi, állagattjat sámij gaskan. Bájkálattjat la ballo guovllosuodjalibme soajttá sjáddat hárenissan dábegis ja boahtte ájgij adnuj. Carsten Smith la j. 1990 javollam merraguollim la dábij milta sámé áeláduš ja oajvólattjaj la vælggogisvuohtha nannt dán áeládušá boahtte ájgevo, buojkulvissan sámij guollimguovlojt nuppástit positivoalattjat. Valla ij la agevo álkke dokumenterit gáktu bájke li aneduvvam dábij milta. Duodden, gejda galggi sierra árniga biejaduvvat? Galggi gus rievtesvuoda vatteduvvat ájnegis ulmutjijda jali ednamlasj guovlluj?

Dán ássjen li iemeálmumgij rievtesvuoda ja birássuodjalibme vuosstálakkuj. Vájku guhti vuojttá, de le akta guhti massá. Náv guhkev bájkálasj árrujda álla vattedum sierra rievtesvuoda guovlojt háldadit, de viertti ulmusj dámadit dajda háldadusoajvólattjajda ma gávoñnuj. Ij la bájkálasj addnijda jáhkedahtes jali ga doajmmis strategija tjiddit ráddimrievesvuodájt sierra máhtudagáj ja rievtesvuodaj hárráj. Gasskanasjávónlattjat ja ábbá væráldin vierttiji bájkálasj sebrudagá aj vieledit nasjávónlasj ja gasskanasjávónlasj vuojnojt birássuodjalibme hárráj. Strategija aktan háldadit la ávoñnagi ienep dájmálasj. Oassálasstem bájkálasj oassálattjajs ja fábmó bájkálattjat háldadit muhtem rádjodum guovlojt máhtttá ávodedit buorep suodjalimmærrádušájt ja tjoahkkáj buktet buorep suodjalimevo ja buorep háldadimevo.

Litteratur:

- Bjerkeli, Bjørn og Trond Thuen 1999. Lokalt eller nasjonalt? Divergerende diskurser om legitimering av rettigheter. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 3-4:179-92.
- Calabresi, Guido og Philip Bobbit 1978. *Tragic Choices*. W.W. Norton & Co., New York.
- DN 1995 Kartlegging av egnede marine verneområder i Norge. Tilråding fra rådgivende utvalg. Utredning for Direktoratet for naturforvaltning, Nr. 1995-3
- Innstilling fra samisk fiskeritutvalg, Fiskeridepartementet, avgitt 10. april 1997.
- NOU 1997:4 *Næringsgrunnlaget for samisk kultur*. Samerettsutvalget, Justisdepartementet.
- Sagdahl, Bjørn (1998) Fjordfiske, fjordressurser og reguleringspolitikk – en studie av det rådgivende utvalget for lokale reguleringer i Nordland, i Sagdahl B.K. (red.) *Fjordressurser og reguleringspolitikk. En utfordring for kystkommuner?* Oslo: Kommuneforlaget.
- Smith, Carsten 1990. Om samenes rett til naturressurser – særlig ved fiskerireguleringer. *Norsk juridisk tidsskrift*, 9:507-534. [Betenkning laget på oppdrag fra det daværende samerettsutvalget.]
- St.meld. 62 (1991-92) «Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge».
- Stortingsmelding nr. 43 (1998-99) «Vern og bruk i kystsona. Tilhøvet mellom verneinteresser og fiskerier næringane».

Forfatterne

Håkan T. Sandersen (født 1961) har hovedfag i samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning fra Universitetet i Tromsø, og er seniorforsker ved Nordlandsforskning. Adresse: Nordlandsforskning, 8049 Bodø. E-post: haakan.sandersen@hibo.no

Terje Olsen (f. 1967) har hovedfag i sosialantropologi fra Universitetet i Bergen, og er forsker ved Nordlandsforskning. Adresse: Nordlandsforskning, 8049 Bodø. Terje.b.olsen@hibo.no

«Majt lip dahkam gå hæhttu suodjaluvvat?»

Birássuodjalimminisstar S. Bjerke oattjoj bajeldistjállagav gatjálvissan avtat oassálasstes julevsáme delegasjávnnán tjáhkkanimen Oslon basádismánon 2000. Diededibme delegasjávnnás, gánná ienemusát lidjin ednamæjgáda Oarjjevuonas ja Rudnávuonas Divtasvuonan, lij suodjalimbarggo vierttij ganugit desik ádå sámeriektájuogos boahdá. Duodden javlaj delegasjávnná stáhtan la ávdåsvásstádus bisodit árudagájt ja ávddánahttet æládusájt vuonajn danen gå sámijn li iemeálmuga rievtesvuoda Vuona rijkan. Oajvvadásá nasjonalpárkkaj aneduvvi sámij s ájtton árudagájda ja sámekultuvrraj Divtasvuonan.

LARS MAGNE ANDREASSEN

Dán tjállagin galgav vuosedit muhtem gássjelisvuodajt majt suodjalimpládnabarggo Divtasvuonan ja luonndosuodjalibme Svieriga bielen dahki ájggeguovddelissan. Rájá goappátjijn bielijn li sáme kritihkalattja rijkaj sámepolitihkkaj. Svieriga bielen la sámepolitihkka dálátjij árrum sáemmi gå ællobarggopolitihkka. Vuona bielen ij la «merrasámij» viessomvuohke sjaddam sáemmi tjielgga oasse vuona sámepolitihkas, ja oajbbom nasjonalpárka vuosstáj la aj akta moattet oajbbomijs vaj sámekultuvrra Divtasvuonan dáhkki-

duvvá. Vuossteháhko suodjalimprosessaj la dan diehti aj gæhttalibme oattotjijt tjadá luonndo viertti gehtjaduvvat vuodon sámekultuvrraj, vájk mij la æládussan. Dát la aj sámeriektájuohkusa oajvveássje (bs NOU 1997:3). Dat sihtá javllat aktak ij máhte gehtjadit sámekultuvrrav degu juoga mij la luovas ja ij tjanádum luonnduj.

Vuossteháhko suodjalimplánajda

Garra vuossteháhko le sjaddam degu boadádallam suodjalimoajvålattajda.

Diedádusán Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge (St. meld. nr. 62 1991-92) la tjáledum «oajvvadásá nasjonalpárkkaj li buoragit váldedum vuosstáj ja gávnnuji dássju gallegis rijdo ietjá ássij hárráj.» Tjáledum lij aj tjabu, oajvvadásá nasjonalpárkkaj Divtasvuonan/Oarjjevuonan lij dat man birra lij binnemus rijddo gájkka oajvvadásájs Nordlándan. Nuortta-Sálto Sámij Sijdda tjálij gulldalimjavllamusán plánajda 1986, sij doarjjun nasjonalpárkav náv guhkev dan status ja njuolgadásá ettjin sjatta hárenissan æjgádij riektájda vuodoæládusájbarggat ietjasij ednamin. Gå ij lim vuoija vuossteháhko nasjonalpárkkaj 1986, de viertti diehtet dalloj ij lim sierra paragráfpa Vuodolágan sámij rievtesvuodaj birra ja sáme ællim ájn dáhkkiduvvam iemeálmugin Vuonan. Uddni le tjielgasvuohta sámij gaskan Divtasvuonan ja julevsámij bájkijn Svieriga bielen gullut sáme nasjávnnáj jali sáme álmukaktisasjvuohtaj. Rijkkarájá goappátjij bielijn aneduvvi iemeálmugij rievtesvuoda argumenntan mij guosská luondo suodjalibmáj ja adnuj. Luonndoæládusá Divtasvuonan ælla desti ednamæjgádij rievtesvuoda, valla adjáj iemeálmugij rievtesvuoda luonnduj ietjasa árrombájkijn.

Merrasámij viessomvuohke ij la sjaddam sæmmi tjielgga oasse vuona sámepolitihkas, ja oajbbom nasjonalpárka vuosstáj la aj akta moattet oajbbomijš vaj sámekultuvrra Divtasvuonnan dáhkkiiduvvá, ájrasuhtedum dánna Ivar Pedersenis, Måskes (GÁVVÁ: ANNY NILSEN)

Laponia vijdeduvvá Vuona bælláj?

Svieriga bielen julevsámij dáfojn li ásadum moadda nasjonalpárka, vuostasij lij Stuormuorke nasjonalpárkka mij ásaduváj 1909. Jagen 1996 ásadij UNESCO væráltárbbekomitea væráltárbbeguovlov suodjalimguovlojs Jielleváre ja Jáhkámáhke suohkanijn, náv gáhtjos *Laponia* (The Laponia Area). Sivvan lij guovlo valjes biologalasij iel-

lem, sámekultuvra histávrrálasij árvvo ja sáme kultuvrraduobddága árvvo. Laponia le akta 22 luonndo- ja kultuvrraguovlojs væráldin ja ájnna Nuorttarijkajn. Jus guovllo galggá boahdet væráltárbbelisstaj, de viertti dat juo liehket suodjalimguovllon, ja Laponian li niellja nasjonalpárka, náv gá Badjelánnda ja Sarek, ja guokta luonndoreserváhta. UNESCO mærrádusán la máhttelisvuohtha vijdedit Laponiav aj Vuona bieles guovloj. Dát oajvvaduváj Stuordikke diedádusán

(St. meld. 62 (1991-92)), ja aktisasj nuorttarijkasasj rapportan Nuorttarijkasj rádes (Nord 1996:31) oajvvaduvvá Divtasvuodna-Oarjjevuodna biejaduvvá væráltárbbeguovloj lisstaj. Dajna badjáni ádá gássjelisvuoda. Prinsihppa sámeálmuk niellen rijkan árru boahdá tjielggasin náv gáhtjos «Gieruntjiegadusán», mierredum 17. Sámekonferánsas, gánná le tjáledum álmugij iesmierredimriektá le vuodulasj almasjrievtesvuohtha ja sámijn la rievtesvuohtha viessot ja ávddánit sáme aktisasjvuohthan rijkkarájáj doarrás. Galggá gus de liehket aktisasj háldadibme álles Stuor-Laponian, ja gáktu de sámij rievtesvuodaj – galggi gus da liehket aktisattja rijkkarájáj goappátjij bielijn? Oadtju gus sáme Vuona bielen buojkulvissan riektáv vehkudagájs tjuohppat Svieriga bielen, ja oadtju gus Svieriga áellosáme álojdisá guododit værreguovlojn sámij vuodnasákkijn?

Gasskarijkkasasj luonndosuodjalibme ja iemeálmuga

Rijkkarájáj goappátjij bielijn sihti sáme adnet viehka ienebut javllat goappátjagá mij gullu suodjalimguovlojt ásadit ja ij binnebut gáktu dákkir guovlo galggi háldaduvvat. Vuodna ja Svierik libá goappátja sebrulattja Værálda luonndosuodjalimlihton (IUCN), ja duodastibá sámij iemeálmugin. Gasskarijkkasasj riektáávdđánibme le dahkam moadda iemeálmuga oadtju liehket siegen mierredittjat gáktu

Laponia rájáj sisbielen li niellja nasjonalpárka ja guokta luonndoreserváhta.

Gávová Saregis

(©ÁJTTE. FOTOGRAF: JAN GUSTAVSSON)

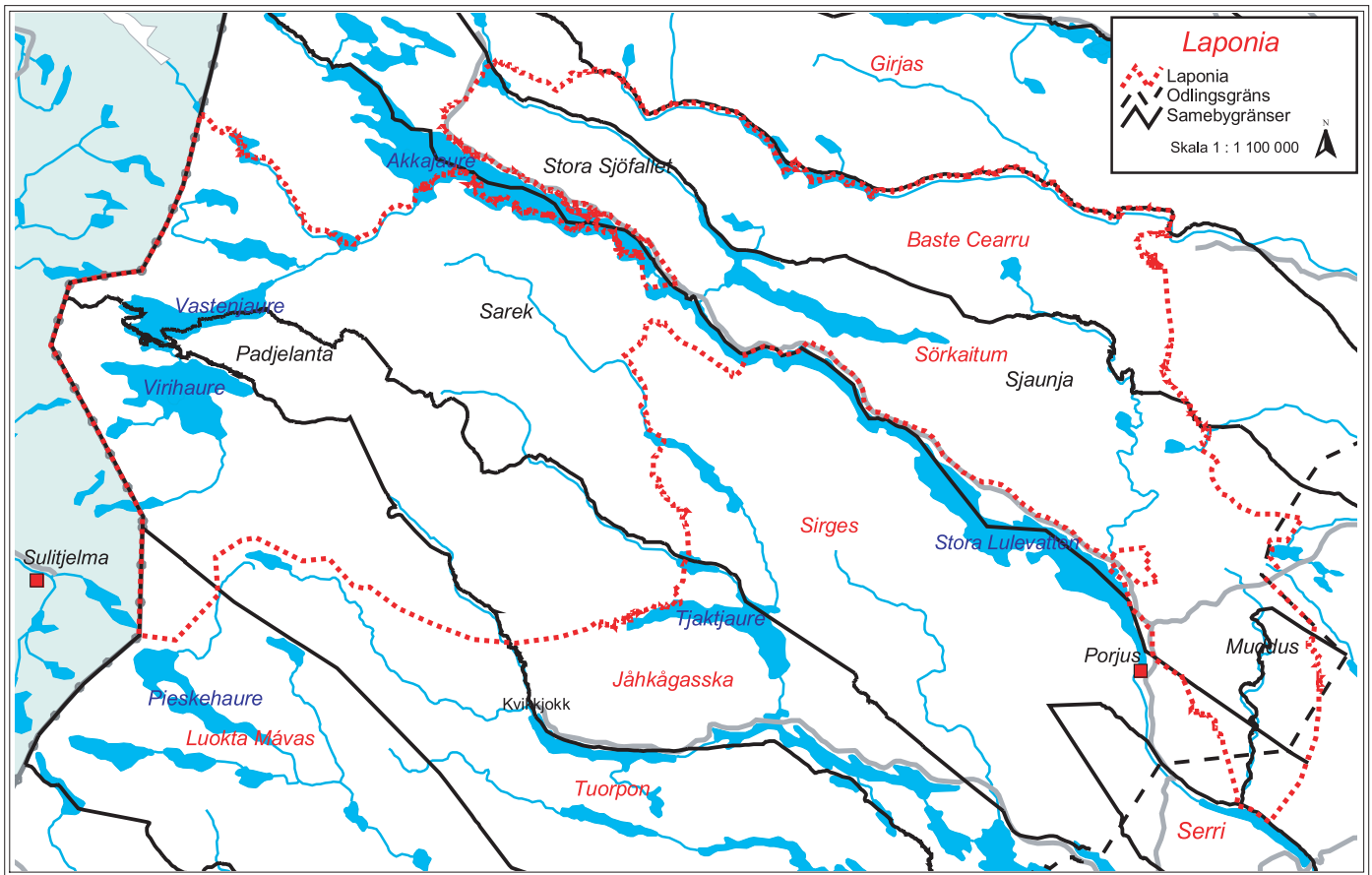
luonndo galggá aneduvvat ietjasij guovlojn, adjáj suodjalinguovloj hárráj. Valla állo merkaj Vuodna ja Svierik libá báhtsám mij gullu tjadádittjat dáv. Dát guosská sierra láhkáj man álov sáme galggi liehket siegen álggorájes ja ij unnebut gáktu suodjalinguovlo galggi háldaduvvat. Dát la vájkudam suodjalimbarggo ij la áskel-dahtte sámij bieles, mij gullu goappátjagá vuohkáj ja sisadnuj. Makkir njuolgadusájt de galggaba Vuodna ja Svierik tjuovvot gá luonndo galggá

suodjaluvvat sámij guovlojn ja le gus da njuolgadusá tjuovodum ávvánis?

Gasskarijkkasattjat la ávddánibme duobbánam adnemis luonndosuodjalimev luondo ietjas diehti duodastittjat almatja sajev suodjalinguovlojn. Esski dájat mañemus lágijit jagijit la Yellowstone-vuohke biejadum ierit (Yellowstone nasjonalpárkka ásaduváj 1872), mij merkahij árudagá ja luonndovehkudagáj ávkkim suodjalinguovlojn ij lim sábadahhte ájádusáj suodjalime duogen (Stevens 1997).

Værálda luonndosuodjalimlihton li guhtta sierra suodjalimháme, luodov suodjalimes guovlojda gánná dájma ietja li dahkam suodjalahtte árvojt ja gánná ulmutja máhtti luonndovehku-dagájit guoddelis láhkáj ávkkit. Jagen 2000 almmudij Værálda luonndosuodjalimlihtto njuolgadusájt ja prinsihpajt ma guosski iemeálmugijit ja suodjalinguovlojt (WCPA 2000). Luonndosuodjalimlihtto adná iemeálmugijn la riektá árrot divna gudá suodjalimhámi guovlojn, valla hásstálussan dán vuojnnuj li sijájs gudi e sidá ulmutijit segadit luonndosuodjalimbáj. Da vihtta prinsihpa iemeálmugijda ja suodjalinguovlojda li návti muv járggálimen:

- 1) Dajna gá iemeálmuga li árrum ietjasa bájkijn ájgijit tjadá ja ávkkim luodov dajna lágijn mij ietjanis suoddi luondov, de ij dár-baha álgon liehket oarre rijdduj luonndosuodjalimsávdusáj ja árudagáj ja áeládusáj gaskan. Iemeálmuga bierriji dan diehti addnut buohtaárvulasj oassálastem suodjalimstrategijaj ávddánimen ja tjadádimen mij gullu sijá guovlojda ja guovlojn gánná sij árru. Dát guosská sierra láhkáj suodjalinguovloj ásadimev ja háldadimev, gánná dakkir sábadusáj bierriji dagáduvvat ávddál gá suodjalinguovllo ásaduvvá.
- 2) Vuodudahkan sábadusájda suodjalinguovlojt ásadit ja háldadimvuogijda dajda, viertti árrot álles duodastibme iemeálmugij

Laponia-kárta (Nordenbasenis ©Lantmäteriverket Gävle 2001. Miededus M2001/6590)

riektájs luondov ávkkit dábij milta ja guoddelis láhkáj viehka vijddát (aktan vehkudagáj vuonaj sinna). Nuppen bielen vierttiji iemeálmuga dáhkkit ietjasij vásstádusáv luondov ávkkit vuogijn mij ij bieiste luondovehkudagájt ja iellema biologolasj moattevuodav.

3) Prinsihpa náv gá guovddelis sirddet, rabásvuohta, ávdásvástádus viertti árrót vuodudahkan gájkka ássijn ma gulluji iemeálmugijda ja suodjalimguovlojda.

4) Iemeálmuga birriji árrót buohtaárvulattjan dajt buorijt

ávkkit ma báhti gá suodjalimguovlo ásaduvvi.

5) Iemeálmugij riectá suodjalimguovlojn li álu gasskarijkkasaj ávdásvástádus danen gá ávkimguovloj soajtti rijkkarájá rastá jáksát.

Oajjvemáhkke le iemeálm mugijn la riektá árrot siegen suodjalimplánav hábmedit ja suodjalinguovlojt háldadit. Máhttá sjobmodit gálm m má háldadimvuoge majn li miere man láhkáj iemeálm muga oadtju árrot siegen mierredit sisanov ja háldadit suodjalimplánajt (Stevens 1997).

1) Dábálasj vuoge

Nasjáv n álasj suodjalimplána ja suodjalimárvo biejaduvvi vuodudahkan, gánná iemeálm muga vehik jali iehpeformalalattjat báhti sáhkáj suodjalimplánajt biejadijn. Árudagá rádjoduvvi ájnegas bájkijda ja dássju ieme lágásj ávkkim la loahpe. Suodjalinguovloj háldadibme le nasjáv n álasj orgánaj baktu gánná ij la bájkálasj oassálasstem jali le vehik oassálasstem.

2) Siehkeháldadimvuoge

Siehkeháldadimen bierriji gájkka vihhta nammadum prinsihpa árrot siegen, dat sihtá javllat binná rádjodusá li ma guoski luondo ávkkimav dábij milta ja árudagájt náv guhkev gá badjásasj suodjalimárvo e ajteduvá. Dábálamos háldadimvuoge li a) gá vehkudakháldadibme biejaduvvá bájkáj állásit jali oassen, degu ællosujtto Laponian, ja b) oassálasstem vehkudakháldadimen buojkulvissan bájkálasj siebrrerádijn ma mierredi gáktu luonndovehkudagájt ávkkit.

3) Iesjháldadimvuoge (iemeálm muvuoge)

Vuodudahkan dakkir vuogijda le gasskarijkkasasj iemeálm mugij riektáávdánibme ja gæhttjali vaddet álles iesj-

mierredimev ja mierredimfámov suodjalimássijn. Dát merkaj duodastimev iemeálm mugij ávkkimij suodjalibmen ietjanis ja iemeálm muga máhtti ietja oajjvadit sijá árrombájke aneduvvi suodjalinguovllon gánná sij ietja pláneriji ja tjadádi suodjalimev. Rádjodime e biejaduvá vuodon bájkálasj ulmuttij luonndovehkudagáj ávkkimij.

Gávnnuji buojkulvisá suodjalinguovlojda maj vuodudahkan li iesjháldadimvuoge, valla dajn li rádjodusá ma «njárbbij» vuogijt dan láhkáj vaj sjaddi siehkeháldadimvuogij lágátjin. Akta buojkulvis dasi le Kakadu nasjonalpárkka (gánná dat dábdos Ayers Rock/Uluru le) Australian. Kakadu le degu Laponia, kultuvrra- ja luonndoværáltárbbeguovllo. Iemeálm mugin, aborigijnajn, li æjgáda formalalattjat, valla jus navti galgaj sjaddat, de vierttijn guovlov lájggit stáhttaj ja nasjonalpárkkan dagáduvvat. Juska aborigijnajn la iesjmierredimriektá muhthem mærráj, de le dat vuohke mij le vuodudahkan dábegis vuohke rádjodusáj vehkudakávkimij. (Stevens 1997).

Værálda luonndosuodjalimlihtto le árvustallam moadda luonndosuodjalimgæhttjalime gánná iemeálm muga árru, náv gá Laponia. Dajs li oahppam, goappátjagá iemeálm mugijn ja suodjalimoajválattjajn li buorre átsádallama gá iemmeálm muga li árrat sæbbram suodjalinguovloj planerimijda - dadi ienep oassálasstem dadi binnep rijdo. Sijáj átsádallama li, suodjalinguovlo bissu dássju jus guovlojn li árvo goappátjagá bájkálasj árojoja ja nasjáv n náj mij ásat suodjalinguovlov. Dát boah tá

dassta gá iemeálm mugij máhtudagáj, árhojn ja dámadimijn la állo mij boah tá ávcken guovlov háldadijn. Dan diehti bierriji ájnegas nasjonalstáhta dáhkkit iemeálm mugij dábijt ja riektádádjadusájt nævnon jávsátjit máhkijt suodjalittjat iellema moattevuodav. Valla ienemus oasse suodjalinguovlojs li ásadum váni iemeálm mugij dáhkkitimek, náv gá Laponiajn.

Gássjelisvuoh ta siehkeháldadimvuogij la, iemeálm mugij bieles gehtjadum, ájn nasamos ássje álu guodeduvvi. Buojkulvissan ælla ságastallama æjgátriektájs ietjasij guovlojda, iesjmierredimriektájs, vájkudimijjs válljit suodjalimvuogijt ja háldadimvuogijt jnv. Dá ássje unneduvvi ávcken ávkkimriektáássjijda ja man mærráj máhttá vájkudit háldadimorgánan. Stuorámmus rijdo nasjonalpárkaj birra iemeálm mugij guovlojn li jur tjanádum æjggoriektájda, gudi galggi mierredit loabev luonndovehkudagájt ávkkit ja gæna le fábm o sierra lábijt vaddet. Ij la fuohpedahte gá li jur dakkir ássje ma aj badjáni suodjalimássjen Divtasvuonan-Oarjevuoanon, ja massta le dárbbo prinsihpalattjat ságastit.

Vuona ja Svieriga luonndosuodjalimpoli tihkka

Vuonan ja Svierigin la vargga sæmmi lágásjpolitihkka mij guoská oarráj suodjalinguovlojt ásadit ja mij guoská suodjalimhámijda ja háldadimvuogijda. Svierigin ij máhte ásiht priváhta

Suodjalimárvo majda dæddo biejaduvvá li degu vuovddesuodjalibme, degu biehtsevuovdde Vuodnabadán

(GÁVVÁ: ©ASGEIR KVALVIK)

ednamijs válldet sæhkáj nasjonalpárkajda degu Vuonan. Goappátjijn lándajn biejaduvvá dæddo, dakkir duobddága galggi suodjaluvvat ma ávdásti álles lándav ja májon li ieme láhkáj váni divok, náv gá vieledussan boahhte buolvajda. Ietjá suodjalimárvo majda dæddo biejaduvvá li árvas jáhkáduobddága ja nuorreguovlo, sierra lágásj biotopa, sjattoj ja juhtusij suodjalibme, ja duodden vieledusá kultuvrramujtojda ja miehtseiellimij. (St.meld. nr. 62).

Mij guosska háldadimvuogijda suodjalimbájkijn, de ælla stáhta vuojga sihtam buktet háldadimvuogijt nasjonalpárkajda gánná bájkálasj árru li siegen. Gitta udnátjij la buojkulvissan Vuona politihkka nasjonalpárkaj hárráj árrum suodjalit guovlojt valla ij vuojga sujttit ja háldadit. Stuordikke diedádusán nr 62 gættjáduvvá dájmalattjap ja ienep háldadibmáj. Ájdussan dánna li háldadimplána galggi dagáduvvat juohkka avta suodjalinguovluj, ja galggi dagáduvvat háldadime gánná le ienep aktivohta bájkálasj sebrudagáj, æjgádij ja ávkkijiddjij. Vala állo vuojnnet vuoset, luonndosuodjalimoajválattja e sidá árruot ilá rabásmielaga gæhttalittjat háldadimvuogijt dáfojn gánná li stuorra æjgát- ja æládusássje. Sivvan dajda le ballo ilá állo sierra loabe vatteduvvi gájkkásasj suodjalimnjuolgadusájs. Birássuodjalimdepartemennta hálijt æládusá dábij milta galggi máhttet bissot. Dat sihtá javllat luonndoávkkim dábij milta dáhkkiduvvá náv guhkev gá dat ij sjatta ilá ádáággásasj jali mekaniseridum.

Tjielidij javllamusá li Laponia merkaj vælggogisvuodav suodjalit viesso sámekultuvrrav aj. Gávån gahtsu Bihtsa Josef tjuovtjajt ja rávdojt suovastibmáj lãvdagoaden. Guollesastibme le ájnas duoddeánsidus.

(GÁVVÁ: ©ÁRRAN. GÁVVJIDDJE: ODDMUND PAULSEN)

Luonndosuodjalibme sámij guovlojn

Sámeriektájuoogos Finnmárkkuj (NOU 1997:3) le vehik giehtadallam suodjalimev luonndosuodjalimlága ja sámij rievtesvuodaj milta, ja dát la ássje mij

vuordedahte ságastuvvá tjieljapport ádå sámeriektájuoohkusin. Rijkkaplánan nasjonalpárkajda nammaduvvá vieledus bájkálasj árrojda ja sámekultuvrraj (ájnat ællobarggjuj) vehik, ja sámij kultuvrramujto máhtti árrot oassen suodjalimvuodudagán. «Sámij kultuvrramujtoj» dádjadav mán miejniduvvá vuostatjin stuoda bátsadisá ja luotta luondon, ja dasi e gullu vuoynjalasj kultuvrramujto (bájkkenamá, subtsasa jnv.), e ga sosialalasj dábe ma dahki dakkir kultuvrramujto «mujteduvvi» ulmutjijs. Departementa dættodibme, ávkkim dábij milta máhttá bissot la vuoynunagi positijvalasj danen gå dat miedet luonndoávkkin máhttá bissot. Valla dan sisadno le ádå luonndovehkudagájt ávkkit náv gå guollebiebbmam ja muodugattja ij la loahpe. Vadne dakkir «bájkálasj iesjstivrrimis» le sturra oasse rijdo sisjemusás goappátjagá Divtasvuonan ja Svieriga bielen.

Makkir átsádallama li de sámijn Svieriga tjielidijn sturra suodjalimguovloj ja gánnå væráltárbbeguovllo Laponia ásadváj? Állo vuorddusa lidjin tjanádum gåktu mærrádusá hábmáj gánnå Svieriga oajválattjain la vælggogisvuohta háldadimplánajt dahkat ma gávviij makkir árvvo le Laponian sámekultuvrraj. Tjielde vuoynnin dánna máhttelisvuodajt oajvadit háldadimvuogev mij lij merkahit ietjájduhttemav dábalasj luonndosuodjalim- ja háldadimvuoigijda. Gánnå Svieriga oajválattja sihtin dábalasj suodjalimvuogev, gárvedij UNESCO siehkeháldadimvuohekáj madin tjielde oajvvadin iesjháldadimvuogev gánnå

sámij ilmme galgaj agev árrot vuoynnusin. Tjielidij javllamusá li Laponia merkaj vælggogisvuodav suodjalit ja bisodit, ij dássju duobddágijt valla viesso sámekultuvrrav aj. Dággu li javllamusá tjielgga sæmme lágátja gå da ma báhti sámij bieles Divtasvuonan.

Jáhkámáhke ja Jielleváre suohkana, Norrbottena lenastivrra ja tjielde li gájka dahkam dájmadimplánajt Laponiaj. Dá plána lidjin náv muodugattja, ja da gálmma plánijiddje nammadin barggojuohkusav gæhtjalittjat ávdánahttet tjoahkkeháldadimplánav. Dát gæhttjalibme ganugij danen gå suohkana ja Norrbottena lenastivrra ettjin buvte guorrasit sáme ienepláhkuj háldadimorgánan. Tjielde vierttijn de rievdadit strategijav ja áhtsin doarjjagav degu Sámedikkes. Dan manjela tjállin tjielde girjev Ráddidussaj gánnå vájnnodin Ráddidusáv viehkedit vaj UNESCO rávkalvisá sámij siehkeháldadibmáj lulun tjadáduvvat. Ráddidus rájjaj oajvvadusáv guládibmáj tjavtjan 2001, ja vásstádusájn vuosteldin Jáhkámáhke ja Jiellevár suohkana, Norrbottena lenastivrra ja Luonndosuodjalimháldadus dasi. Sijá mielas bierristáhtta adnet badjásasj vásstádusáv, valla ájnas la bájkálasj oassásastemijn ja gehttjujn. Majt dal ájn tjielde oajvvadin ja mij dahká dakkir vuosstehágov degu Luonndosuodjalimháldadusás? Ihkap lij oajvvadus ádå háldadimvuoigijda mij biedjá vuolusávjij dálásj háldadimev ja rávkká rievddadimij Svieriga luonndosuodjalimlágajn. Tjielde gæhttjalim argu-menterit ij la dárbbå ádå lágajs náv guhkev gå máhttá Laponiav tjielggit sáme gæhttjalimguovllon.

Tjielidj oajvvadásán la aj konkrehtalasj oajvvadásá turisma, máhtudaklasedimprosjevtaj, sámegiela ano hárráj jnv. Ájnas oasse le sáme vehkudakguovllo jáksá aj Laponia álgusjbælláj. Dájma álgusjbielen vájkudij aj dájmajda Laponian, buojkulvissan máhtá sjaddat nággo guohtomijda Laponian. Oajvvadásán háldaduspládnaj oajvvaduvvá adnet tjielidj guohtombájkijt Laponia álgusjbielen giehpedinguovllon. Duohkusin dán oajvvadásaj la sáme li garrasit vuos-teldam gá Ráddidus rabáj láddimav.

Tjielidj oajvvadásáj duohkusin la gæhttalit oadtjot riektáv iesjmierredibmáj mij guosská luondo ávkkimij ja luonndovehkudagájda. Dat sihtá javllat ienep válljimmáhttelisvuoda ja máhttelisvuoda álgget ádá æládusáj duodden dábalasj æládusájda. Buojkulvissan sihti tjielde loadtjit buorgulvisáv oasesdájmajda nasjonalpárkaj sisbielen, náv gá turissmaj. Vijdábut sihti sij galggá árrot loahpe stuoráp návdiijt bivddet nasjonalpárkan. Vuodudahkan dájda oajvvadásájda le sá vadus Laponia galggá árrot vehkudakguovllon sámijda vaj kultuvrra ij jáme. Jus dát galggá doajmamat dan láhkáj, de vierttiji barggosaje dagáduvvat vaj sáme nuora e dárbaaha jáhtet sáme vuodoguvlojs bargojt gávnatjit, mij vas nanni sámegielav jnv. Álggon dakkir ájádallamvuohkáj la guoddelisvuoha mij ij la dássju ekologalasj, ájnat sosialalasj/kultuvrralasj ja ekonomalasj. Jus buojkulvissan ællosujtto galggá rijbbat, de rávkaduvvá ij dássju guohtomednama li hiebadum ælloláhkuj ájnat máhtudagá ællosujtto

Jus ællosujtto galggá rijbbat, de rávkaduvvá ij dássju guohtomednama li hiebadum ælloláhkuj ájnat máhtudagá ællosujtto birra aj doalvoduvvi vijdábut ja dáhkki oadtjot ekonomalasj ávkev æládusás.Boahttsu gávån la tjoahkkidum miessemærkkomij Ríjtsemin ja guohtu dábaláttjat Laponia álggolim ja sissjelin.

(GÁVVÁ: ©ÁRRAN. GÁVVIJIDDJE: ODDMUND PAULSEN)

birra aj doalvoduvvi vijdábut ja dáhkki oadtjot ekonomalasj ávkev æládusás, állagattjat ietjá æládusáj duodden.

Værddogis la aj diehtet tjielde li javllam udnásj riektá sámij gáktuj ij la buorre. 1971 jage ællosujttoláhka tjuolldá sámij gudi ælojs viessu ja gudi e. Tjielde dábdásti dárbbu le ienep aktijgullumvuodas ja dárjas vaj galggi sjaddat gievrabu oajválattjat vuosstáj. Dan diehti vierttiji riektá ælodelis sámijda aj nanostuvvat. Tjielidj oajvvadásáj ájádus la viertti gæhttjat birássuodja-

lim-, sáme- ja æláduspolitihkav aktan vaj guoddelis sáme kultuvrra bissu.

Suodjalimplána Divtasvuonan gájbedi rievdadusájt Vuona sáme politihkan

Udnásj miehtseháldadibme Nuortap Vuonan la bájnnum ássudakájádal lamvuoges, madin dárbbu le ienep aktidum vehkudakháldadimes (Sand-

berg 2000). Buojkulvissan tjiddiv mån jus galggá állánahttet Vuodolága § 110 A, sámeaparagráffav, de viertti ájádallat állesvuodav ja politihkav aktidit bájkálasj mieren. Jus ij, de soajttá vuojnnet nubbe stáhta oajválasj álggá dájmajt majda nubbe ihkap vuostelt, bs. ássjev jus máhttá luossakonsesjávnajt juogattij ja dan ga báttá vuodnaguovlojt suodjalit biebbmamásadusájs.

Gássjelisvuohta vuogijn gáktu suodjalimprosessas le organiseridum, la dakkir stáhta politihka aktidibme bájkálattjat ij gávnnu, álles politihkka. Dan diehti le vuojnno suodjalimprosessaj dat la juoga majt stáhtta le gávnadam majna luondov suodjal goappátjagá bájkálasj álmugis ja stáhta nuppijs guhka giedajs. Diedádusán boadostjielggimprográmma álgadime birra javladuvvá jiermmás ja guoddelis ávkkim ij la stuorra ájtton guovlluj, ájnat «ienemusát la «stuorsebrudagá» boahte infrastuktuvrrarievoddadime jali ietjá lássá dájmadiddijj ekonomalásj ássje ma guhkes ájggáj máhtti ájtton liehket dán ja ietjá gallegis stuorra aktij tjanádum luonndoguovlojda ma li vil miján». (Nordlándá fylkkamánne, 1999).

Dábálasj suodjalimvuohte rádjodi boahte ájgij luonndovehkudagáj ávkkimav suodjalimguovloj sisbielen, madin iemeálmugij rievtesvuoda rávkki álles politihkka galggá fievrriiduvvat guovllodásen. Oarjjevuona bájkkejuogos tjelggi balov nasjonalpárvkav ásadijn návti: «... Nasjonalpárvkka buktá náv stuorra rádjodusájt ulmuttij fridjavuodan dámadit ja dat merkaj giddidum uvsajt gájkká árudagájda Oarjjevuonan, mij

tjoahkkáj gehtjadum ij la dássju goappátjagá dálvve- ja giesseárudahka ájnat aj vehkudakguovllon dájda árudagájda.»

Gássjelisvuohta suodjalimprosessaj náv guhkás, le dat ij la tjuovvum Værálda luonndosuodjalimlihto javlamusájt gáktu suodjalimprosessaj iemeálmugij guovlojn giehtadit. Nordlándá fylkkamánne le tjuovvum dábálasj vuogev boadostjielggimij njuolgadusáj milta. Buojkulvissan li bájkálasj tjáhkáname ásaduvvam ja Sámedigge le ájrstuhtedum Rádediddje juohkusin. Valla huoman dábdid moaddása prosessa ij la vieledam sámij vuojnojt álggorájes. Juska ij mierredum makkir vehkudagá máhtti ávkkiduvvat suodjalimguovlo sisbielen, la fylkkamánne birrusijt biedjam makkir suodjalimbáhtusa galggi tjelggiduvvat. Háldadimvuohte ma vieledi bájkálasj árron sávdusájt álles politihkkaj ja mássjikis háldadibmáj álla ga gávviduvvam. Dálásj suodjalimprosessan biejaduvvi Divtasvuona sáme ietjá dájmadiddij buohta ma soajtti sjaddat ájtton luonnduj. Sáme kultuvrra aneduvvá márjju boahte ájtton duobddágijda ja ekologalásj guoddelisvuohtaj. Danen gá árvo biejaduvvi vuodudahkan, de gáhtu áskeldibme suodjalimprosessan, náv gá nammadum álgon.

Jus usjudallap sámij mielas galggi luonndo ja luonndovehkudagá Divtasvuonan-Oarjjevuonan árron sáme kultuvra vuodudahkan aj boahte ájgij, de le aj sámij miella adnet juon ga muoduk luonndosuodjalimev. Bierri árron máhttelis sáebrat suodjali-

moajválattjaj dáj birra ja gatjádít jus ádá áeládusáj álgadibme, buojkulvissan guollebiebbama ja nuorre barggo ajtu máhtti ájtet nasjávna suodjalimárvojt ma biejaduvvi vuodudahkan. Mássjikis vehkudagáj háldadimvuohte gájbet ienni oajválattja vierttiji aktidit ietjasa sáme politihkav ja hállat «avtajn jienajn». Sáebrástallamvuohte vuodo gájbet suodjalimárvo ma li duohkusin makkir suodjalimhámev välljit, adná álgov bájkálattjat ja nasjávnalettjat. Vuodo vat dási le ietjá láhkáj boadostjielggimav organiserit, tjiegnalap bájkálasj gullama, oalle sáme vájkudibme háldadimorgánan ja ij unnemusát ádá ájádallamvuohte mij guosská luondo ja kultuvra gasskavuodav.

Álgon máhttá UNESCO-sábadus árron nævvon boahtet dádjadibmáj mij luonndo le sáme kultuvrraj, navti gáktu tjelde doajvvun. UNESCO-sábadus la ájnna birásábadus mij vielet goappátjagá luondov ja kultuvrav. Gássjelisvuohta le ienni jus guovllo galggá biejaduvvat væráltárbelisstaj, de viertti guovllo juo árron nasjávna-lásj suodjalime vuolen, degu Svieriga bielen. De le guovllo juo suodjaluvvum luonndosuodjalimlága milta ávdđál gá dan kultuvrralásj árvo máhttá vuodudahkan biejaduvvat vuodudahkan vehkudakávkkima mærrádussaj jnv. Ietjá gássjelisvuohta UNESCO-sábadusájn la duobddága kultuvrralásj árvo e biejaduvá bájkálattjat. De badjáni sáemmi gássjelisvuohta gá suodjalibme luonndosuodjalimlága milta; guhti galggá mierredit

Luonndo ja luonndovehkudagá Divtasvuonnan-Oarjjevuonnan li sámekultuvra vuodudahkan aj boahhte ájgij
(GÁVVÁ: ©ASGEIR KVALVIK)

massta le suodjalimárvo? Inepláhk- ja unnepláhkobirrusijn gánná mij viessop, ij la fábmio mierreedit massta le kultuvralasj bisodimárvo álu mijá lunna. NORD-rapportan gánná Div-

tasvuodna-Oarjjevuodna oajvvaduvvá væráltárbbelisstaj biejaduvvat, nammaduvvá buojkulvissan bájkálasj ároij rievtesvuoda histávrálathtat ja dábij milta galggi vieleduvvat, sierra

láhkáj sámij áellosujtto. Juska li rievddádusá dádjadusájn ja máhtudakmierren maņemus jagij, de la Skandinavia stáhtaj biejadum dádjadus sámekultuvrra le sáemmi gá áellosujtto. De

*Juska li rievddádušá dádjadusájn ja máhtudakmieren maŋemus jagijt, de la Skandina-
via stáhtaj biejadum dádjadus sámekultuvrra le sáemmi gá ællosujtto. De máhtti ruvva
badjánit gássjelisvuoda tjadádit iellemvuogij rievtesvuodajt ma stáhtaj dádjadusáj mil-
ta ælla sámij iellemvuoge. Gávva vuoset gá sávtsajt li tjoahkkimin Stuur-Vuohnán. Div-
tasvuona sámijn la sávtsasujtto moatte tjuohte jage dáhpe. (GÁVVÁ: EGIL OLSEN)*

máhtti ruvva badjánit gássjelisvuoda tjadádit iellemvuogij rievtesvuodajt ma stáhtaj dádjadusáj milta ælla sámij iellemvuoge. NORD-rapportan javladuvvá galla guovllo le julevsámij vuodoguovllo ja danna li állo árvvo ja guovddelis identitehttaárvvo álm mugij. Valla gatjálvis jus guovllo suodjalibme máhtta árrat ávkken álm mugij ja tjabu ájttet sámekultuvrra ij dagáduvá gássjelisvuohan.

Manen máhtta nasjonalpárkka sámekultuvrra ájttet?

Kultuvrra le tjanádum dagojda jali aktijbarggij iehtjádij bájkijn gánná li bátsadisá dajs árudagájs. Navti le kultuvrra máhtudagá gáktu galgá aktan viessot iehtjádij (aktan gielajn) ja máhtudagá bájkálasj histávrrás, bájkkena-

májs, dábijs jnv. Árrat ja viessot ja æládusánssidusájt adnet, buojkulvis- san vuonajn, la máhtudagájt ádásis dahkat ja ádá máhtudagájt dahkat iet- jas ja iehtjádij birra. Luonndo ij la dás- sju «luonndo» aktu, valla le dievas iehtjádij luottajs, viesso ja jábma ulmutjijs. Vuodnaságge ij la juoga geográfalasj, ájnat saje gánná ulmutja árru ja árrum li, viesso kultuvrradu- obddága. Saje ja ulmutja li tjanádum aktij nav vaj saje li ájnas oase ulmutja aktijgullumvuohtaj jali identitehttaj. Duobddága e dan diehti máhte gehtja- duvvat luonndon jali arenan gánná ulmutja ietjasij iellemijt viessu, ájnat birrusa ma li oassen ulmuttij iellemijs (bs. Ingold 2000). Duobddága li saje ma li juonen ulmutjiida ja gánná hæhttu adnet sierra máhtudagájt vaj viessu. Danen li sosialalasj dago ja kultuvrra aktan. Æládusbarggo, adnet vuonav giesseárudahkan, jáhko iel- lem, sosialalasj tjáhkaniibme jnv. li vuodon vaj kultuvrra galggá doalvo- duvvat vijdábut ja ávddánit. Jus rád- jot ulmuttij riektájt iellemij, de rádjot aj kultuvrraj. Jus rádjot riektájt luon- dos tjuohppat, de máhtti máhtudagá ietjas birra ja duobddágijis gáhtot. Ij de dat máhte liehket kultuvrraduobddá- gij ja daj kultuvrramujtoj suodjalibme. Gássjelisvuoda kultuvrra tjielggit degu nammadum badjelin, le muhtem sosialalasj dábe aneduvvi ájnnasab- bon ietjá dábijs. Dan diehti ij la riektá ájnegis ássjijda jali sosialalasj dábijda ma galggi tjáleduvvat háldadusplá- najda. Jus tjállá juojddáv, de viertti guodet juojddáv iehtjádav. Dan diehti

le riektá kultuvrralaj gullumvuohtaj mij sjaddá ájnas tjávdabáhkun gá galggá sámij rievtesvuodaj ságastit. Dán riektá sisadno le riektá rievddadit sosialalaj dábijt, ádá æládusájt álget, årromsajev dahkat gási sihtá jnv. Jus kultuvrraduobddágij ávkkkim rádjoduvvá muhtem æládushámijda dábij milta náv gá dálásj suodjalimpládna gættjádallá, de soajttá sáme vuodnakultuvrra Divtasvuonan gálvvat ja ájteduvvat. Dáv li Divtasvuona sáme dádjadam juo ádno. Mij ep sidá kultuvrramujttun árrot, ájnat oassen viesso kultuvras.

Sáme tjieldijn Svieriga bielen e sidá árrot viesso mærkkan stuorsebrudagá avtagærdásaj gávás sámij dæssju ælloniehkken. Sij sihti ádá æládusájt álget duobddágijn gánná li årrom ádno ávddál gá nasjonalstáhta, suodjalinguovlo ja Laponia ásaduvvin. Jur dálla usjudalli sij gáhttjot UNESCO válldet ruoptus nammadimev Láponias væráltárbbeguovllon. Manen galggi sij guorrasit iehtjádij dárbojda suodjalit sijá kultuvrraduobddágij?

Hiejttem

Muv dádjadus la jus stáhtaj vælggogisvuohta sámij hárráj galggi állánit dan ga báttá gá gæhttjali jáksát máhkijt birássuodjalimen, de vierttiji stáhta adnet álles politihkav ja ij dâmadit degu oassáduvvam stáhtta bájke dâsen. Politihkka viertti farra aktiduvvat ja rievddaduvvat vaj goappátja máhke máhtti állánit. Dát guosská aj aktidib-

Sosialalaj dábe ja kultuvrra li aktan tjanádum. Æládusbarggo, adnet vuonav giesseárudahkan, jáhko iellem, sosialalaj tjáhkkanibme jnv. li vuodon vaj kultuvrra galggá doalvoduvvat vijdábut ja ávddánit. Gávva lestadianak tjáhkkanisás Tjierrekuovtan oarjjevuonan giesen 2001.

(GÁVVÁ: ©ERLING URHEIM)

máj Nuorttarikaj sáme politihkaj. Sæbrastallamvuohke man vuodon li da prinsihpa nammaduvvam siehke- ja iesjháldadimvuogij tjelggidijn máhtta tjoavddet álov daj gássjelisvuodaj ma badjáni luondov suodjalahttijn julevsámij bájkijn. Sáme ja stáhta máhtti buojkuvissan adnet aktisaj mielav buktet

garrasappot mierredit luondovehku- dagáj ávkkinav gá uddni suodjitjit luondov ja vehkudagájt «infrastruktu- rariievddadimij» ja ietjá «lássá dâmadidij ekonomalaj ássij». Dát máhtta sihkarastet suodjalibme ij dæssju tjá- duvá argumentaj ekologalaj guodde- lisvuodaj duohkusijn aktu, valla sosia-

lalsj/kultuvrralaj ja ekonomalaj guoddelisvuodaj duodden. Suodjalimoajvállatja vierrti dan diehti guorrasit bájkálasj iesmierredibmáj goappátjagá vehkudakjuohkema ássijjn ja háldadimorgánan vaj bájkálasj áro máhtti ádá vehkudagájt ávkkít. Bájkálasj áro soajtti guorrasit Divtasvuodna-Oarjjevuodna sjaddá «nasjonalpárkkán» ja «værálda» árbbeguovllon, valla guovlo viertti de vuostak dáhkkiduvvat sámij guovllon, náv gáktu sáme Svieriga bielen adni Laponia viertti tjirelgiiduvvat. Valla dát rávkká udnásj luonnodosuodjalimlága, luonnodosuodjalimdábe ja sámij rievtesvuoda vierttiji rievddaduvvat. Dat oadtjus árot dahkamussan ádá Sámeriektájuohkusij ja barggij nuorttarikaj sámesábadusájn.

Referánsa

Indigenous and Traditional Peoples and Protected Areas. World commission on protected areas (WCPA). *Best practice protected area guidelines series*, no.4. 2000.

Ingold, T. 2000: The perception of the environment. *Essays in livelihood, dwelling and skill*. Routledge.

Sandberg, A. 2000: Almennifisering og integrert økosystemforvaltning i Nord-Norge?. *Utmærket*, nr. 1 / 2000.

http://www.ostforsk.no/utmark/pub/no1/art/audun_sandberg_1.html

Stevens, S. 1997: Conservation through cultural survival. Indigenous peoples and protected areas. Island Press.

Álmmulasj páhppára ja ietjá:

Gällivare og Jokkmokks kommuner 2000: *Laponia. Lapplands världsarv. Strategiske frågor för utveckling av världsarvet laponia.*

HL 22-00: Laksekonsesjoner til Hellemofjorden, Hellemoprojektet og målsettinger som forplikter.

Fylkesmannen i Nordland 1999: *Vern i Tysfjord, Hellemo-området. Melding om oppstart av plan- og utredningsarbeid, og melding med forslag til konsekvensutredningsprogram.*

Miljøverndepartementet 1991: Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder. *Stortingsmelding nr. 62.* (1991-92).

NORD 1996:31. Nordic World Heritage. *Nordic Council of Ministers Report.*

NOU 1986:13. Ny landsplan for nasjonalparker.

NOU 1997:3: Naturgrunnlaget for samisk kultur.

Samebyarnas Laponiaprogram (2000): *Mijá ednam. Samebyarnas vision för Laponia.*

WHC-96/CONF.201/21. Rapport fra World Heritage Committee. Twentieth session Merida, Mexico. 2-7 December 1996.

Tjálle

Lars Magne Andreassen la riegiádam 1967 Bærumin. Suv ruohtsa li Tjierrekluohtan ja Áravuomen. Sujna le oajvvefáhka sebrudakplánerimin bájkálasj sebrudagá guoradalamin Universitetas Tromsøen 1997. Jage 2000 rájes la sán árrum stipendiáhttan Allaskávlán Bodøen. Sán Guoradallá luonnodosuodjalimev, sámij rievtesvuodajt ja sámij nasjávnnáásadimev.

Adressa: Høgskolen i Bodø, 8049 Bodø.

E-poassta:

lars.magne.andreassen@hibo.no

Lars M. Andreassen: «Ka galt har vi gjort når det må vernes?»

I Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge (St. meld. nr. 62 1991-92), ble det foreslått opprettet en nasjonalpark i Tysfjord-Hellemo. I 1996 ble fire nasjonalparker og to naturreservoater i Gällivare og Jokkmokk kommuner utpekt til verdensarvområdet Laponia av UNESCOs verdensarvkomite. I en rapport fra Nordisk råd (Nord 1996:31), foreslås det at den planlagte nasjonalparken i Tysfjord-Hellemo også oppføres på listen over verdensarvområder og ses i sammenheng med Laponia.

På begge sider av grensen er samene kritiske til statenes naturvernpolitikk og den nasjonale samepolitikken. I Sverige har samepolitikken inntil nylig, stort sett vært ensbetydende med reindriftspolitik, og opprettelsen av verneområder har fra samisk hold vært ansett som positivt for reindriften. Naturvernet anses dog som et hinder for å igangsette nye næringer innenfor Laponias grenser. På norsk side har ikke den 'sjøsamiske' livsformen like klare rettigheter som reindriften og kampen mot etableringen av en nasjonalpark er også en av flere kamper som pågår for anerkjennelse av den samiske kulturen i Tysfjord. I dag er det en sterk bevissthet blant samene både i Tysfjord og på svensk side i det lulesamiske området, om å tilhøre en samisk nasjon, eller et samisk folkefellesskap. Utøvelse av primærnæringer i for eksempel Tysfjord, er ikke lenger kun et spørsmål om grunneiernes rettigheter, men også et spørsmål om urfolks rettigheter til bruk av naturen i sine bosetningsområder. På begge sider av riksgrensen argumenterer samene for at man ikke kan se samisk kultur som noe som er uavhengig av naturen og derfor bør samene selv få bestemme bruken av den. Både Norge og Sverige er medlemmer i Verdens Naturvernunion (IUCN) og anerkjenner samene som urfolk. Internasjonalt rettsutvikling har medført at en rekke urfolk har fått være med på å bestemme hvordan naturen skal brukes i sine egne områder, også i forhold til verneområder. Men mye tyder på at både Norge og Sverige henger etter når det gjelder å gjennomføre dette i praksis.

I artikkelen beskrives Verdens Naturvernunions prinsipper for verneområder og urfolk. Hovedpoengene er at urfolk har rett til å være med på utforme selve verneplanen og delta i forvaltningen av verneområdene. Man kan grovt sett skjelne mellom tre modeller som varierer i hvor stor grad dette skjer i praksis; Tradisjonell-, medforvaltnings- og egenforvaltningsmodeller. Tradisjonelle modeller tar utgangspunkt i nasjonale verneverdier med liten grad av lokal medbestemmelse. Norsk/svensk vernepolitikk tar utgangspunkt i en slik tankegang. Medforvaltning søker å involvere lokalbefolkningen i bestemmelsene om bruken- og forvaltningen av ressursene. Dette er i liten grad utprøvd i Norge og Sverige når det gjelder nasjonalparker. Egenforvaltningsmodellen tar utgangspunkt i urfolks rett til selvbestemmelse, hvor vern av natur ikke igangsettes før urfolket selv ønsker dette. Urfolket bestemmer også selv hvilken verneform som skal innføres og hvordan dette skal gjennomføres/forvaltes i praksis. Fra samisk hold, på begge sider av riksgrensen, er det fremmet forslag som tar utgangspunkt i en slik egenforvaltningsmodell.

Det argumenteres for at dagens norske og svenske naturvern- og samepolitikk må endres for at samens rettigheter som urfolk skal oppfylles. Dette forutsetter at bærekraftbegrepet også inkluderer kulturelle og økonomiske sider. Det vil si folks rett til å høste av naturressursene og kunne opprettholde bosettingen slik at kulturen kan videreutvikles. I motsetning til vernemyndighetene, skjeler ikke samene mellom natur og kultur. En nasjonalpark kan true den samiske kulturen hvis det legges for store begrensninger på bruken av naturen. Avslutningsvis argumenteres det for at om statenes forpliktelser i forhold til samene skal oppfylles, samtidig som man forsøker å oppnå målsettinger innen miljøvern, må ikke statene opptre som en «sektorisert stat» på lokalt nivå. Dette fordrer en nytenkning når det gjelder forholdet natur og kultur, og at dagens naturvernlovgivning, naturforvaltningspraksis og samiske rettigheter må endres. Det får være en oppgave for det nye Samerettsutvalget og arbeidet med en Nordisk Samekonvensjon.

Gjenoppnevning av samerettsutvalget

Den 1. juni i år ble Samerettsutvalget gjenoppnevnt av Kongen i statsråd, med følgende sammensetning:

Sorenskriver Bjørn Solbakken, Haugesund (leder)

Administrativ leder Else Grete Broderstad, Tromsø

Professor Kirsti Strøm Bull, Oslo

Reineier Berit Oskal Eira, Lavangen

Turistvert Gunveig Elvesæter Eggen, Engerdal

Regionsjef Amund Eriksen, Mo i Rana

Veterinær Paul Fjellheim, Røros

Juridisk rådgiver John Gauslaa, Oslo

Reineier, John Kappfjell, Grane

Gårdbruker Eilif O. Larsen, Kåffjord

Advokat Caroline Lund, Oslo

Fagleder Siri Parmann, Bærum

Sivilarbeider Roger Pedersen, Narvik

Distriktssjef Dagfinn Reiersen, Bardu

Bonde Johan Petter Røssvoll, Rana

Førstekonsulent Nanni Westerfjeld, Snåsa

Utvalget er dermed i gang med siste etappe av det omfattende mandatet som ble fastsatt allerede i oktober 1980.

Amund Eriksen, opprinnelig fra Tysfjord, er en av medlemmene i det nye samerettsutvalget

(©ÁRRAN. FOTOGRAF: ANNE KALSTAD MIKKELSEN)

ANNE LISE RYEL

Bakgrunn

Samerettsutvalget ble opprinnelig oppnevnt ved kronprinsregentens resolusjon 10. oktober 1980. Bakgrunnen for dette var bl.a. striden rundt utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget, og oppnevningen av utvalget var ett av flere samepolitiske tiltak som ble vedtatt i dette året. Utvalget avga sin første delutredning i juni 1984 (NOU 1984:18). Utvalget hadde da prioritert spørsmålene om en grunnlovsbestemmelse om den samiske folkegruppens rettsstilling og om representative organer for samene. Denne utredningen var grunnlaget for vedtakelsen av Grunnloven § 110 a og lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold.

Samerettsutvalget avga sin andre delutredning i januar 1997 (NOU 1997: 4). Denne utredningen omfatter bruk og forvaltning av grunn og naturgoder i Finnmark og vern mot inngrep i grunn og naturgoder i alle samiske bruksområder i landet. Utredningen har vært på en bred høring, og Justisdepartementet er nå i ferd med å vurdere forslagene. Departementet vil ha kontakt med Sametinget og Finnmark fylkesting før en proposisjon med et forslag til en lov om forvaltningen av land og vann i Finnmark legges fram for Stortinget. Det tas sikte på å legge fram proposisjonen i løpet av 2002.

Ved avgivelsen av den andre delutredningen hadde Samerettsutvalget

Bakgrunnen for oppnevningen av Samerettsutvalget var striden rundt utbygginga av Alta-Kautokeinovassdraget.

(©SCANPIX. FOTOGRAF: ROLF CHR. ULRICHSEN)

Samiske bosetningsområder sør for Finnmark er langt mer spredt enn de er i Finnmark. Bildet er fra Stia gård i Sundsfjord, Gildeskål kommune.
(©ÁRRAN. FOTOGRAF: LARS BØRGE MYKLEVOLD)

fullført størstedelen av sitt mandat. Fremdeles gjensto imidlertid bruk og forvaltning av grunn og naturgoder i samiske bruksområder utenfor Finnmark fylke. Det er denne oppgaven det nye Samerettsutvalget nå har tatt fatt på.

I noen grad vil det nye Samerettsutvalget kunne bygge på det som allerede er gjort. Det må imidlertid også tenkes nytt, dels fordi de samiske bruksområdene sør for Finnmark stort sett er i privat eie mens 96 % av grunnen i Finnmark er statsgrunn, og dels fordi de samiske bosetningene sør for

Finnmark er langt mer spredte enn de er i Finnmark.

Utvalgets mandat

Ved utformingen av mandatet er det tatt utgangspunkt i det opprinnelige mandatet fra 1980. I løpet av den tiden som er gått, har det imidlertid skjedd flere endringer i forhold til samiske spørsmål, både når det gjelder rettslige forhold, og i holdninger, både nasjonalt og internasjonalt.

På det nasjonale plan, er det naturlig å nevne Grunnloven §110 a som fastslår myndighetens plikt til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan utvikle språk, kultur og samfunnsliv.

Det er videre naturlig å nevne same-loven, som er grunnlaget for Sametinget og som fastsetter regler for bruk av samisk språk. Siden opprettelsen av Sametinget har det også vært en kontinuerlig prosess for overføring av myndighet fra departementene til Sametinget.

Også internasjonalt har det vært en betydelig utvikling siden 1980. Det vises særlig til ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater av 1989. Den ble ratifisert av Norge 20. juni 1990 og trådte i kraft 5. september 1991. Med ratifikasjonen ble samenes status som et urfolk i Norge anerkjent.

Det er derfor presisert i mandatet at utvalgets videre arbeid skal skje på bakgrunn av den utviklingen som har vært.

Utvalgets oppgave er nå å utrede spørsmålene omkring den samiske befolknings rettslige stilling når det gjelder retten til, og disponeringen og bruken av, land og vann i samiske bruksområder utenfor Finnmark fylke og identifisere disse områdene i samsvar med artikkel 14 nr. 2 i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Utvalget skal særlig vurdere reindriftens arealbruk og rettigheter, med sikte på å kunne opprettholde og utvikle en bærekraftig

En av oppgavene til Samerettsutvalget er å vurdere reindriftenes arealbruk og rettigheter.
(FOTO: ©ASGEIR KVALVIK)

reindriftnæring. Også andre næringer i de samiske bruksområder skal vies stor oppmerksomhet.

Utvalget skal både gi en beskrivelse av den historiske utviklingen, av hvordan rettstilstanden og den faktiske bruken er i dag, og komme med begrunnede forslag for hvordan disse spørsmålene skal reguleres i framtiden.

Ved vurderingen av hvilke forslag det skal fremme, skal utvalget sørge for å trygge den samiske befolkningsmuligheter til å utnytte naturressursene i sine bruksområder, samtidig som man anerkjenner den ikke-samiske befolkningsinteresser. Hensynet til å bevare og sikre samisk kultur og levemåte skal stå sentralt. Løsningene bør dempe eventuelle konflikter mellom ulike bruksmåter for grunnen – blant annet utøvelsen av reindrift, jordbruk, husdyrbruk, skogsdrift, fiske, industri og vannkraft, gruvedrift, turisme, forsvar, naturvern og friluftsliv osv. Det tenkes her både på eventuelle konflikter mellom samiske og ikke-samiske brukere og på eventuelle konflikter mellom ulike interesser innen disse to kategoriene.

Avsluttende merknader

Staten Norge ble opprinnelig etablert på territoriet til to folk – samer og nordmenn, og begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk.

Samerettsutvalget skal gi en beskrivelse av den tradisjonelle bruken av områdene, og den faktiske bruken i dag. Bildet viser Jon-Petter Gintal på jakt i grenseområdene i Tysfjord (FOTO: PER-INGE FINNESEN)

Gjennom lang tid var den offisielle politikken at det samiske språket og den samiske kulturen skulle bort. Formålet med dagens samepolitikk er blant annet å rette opp de negative virkningene av denne politikken. Samerettsutvalgets arbeid må ses som

et nødvendig ledd i denne opprydningen.

Etter at Samerettsutvalget ble gjenoppnevnt, er det avsagt to epokegjørende høyesterettsdommer; «Selbudommen» (21. juni 2001) og «Svartskogdommen» (5. oktober 2001). Den

første gjaldt en tvist om utstrekningen av samenes beiterett for rein i Selbu kommune, den andre en tvist om eiendomsretten til området Svartskogen i Kåfjord kommune. Begge sakene ble avgjort i samenes favør, og det ble lagt avgjørende vekt på langvarig

samisk bruk av grunnen. Dommene viser at vårt rettssystem tar hensyn til spesielle samiske bruksformer ved etablering av rettigheter. De vil være en viktig del av det grunnlaget det nye Samerettsutvalget arbeider ut fra.

Det sier seg selv at utvalget står overfor betydelige utfordringer når de nå skal ta fatt på arbeidet, både når det gjelder å kartlegge de faktiske forhold, og når det gjelder å komme fram til løsninger som alle parter kan leve med. Utvalget har derfor fått frist til 1. juli 2005 til å avgi sin avsluttende utredning.

Håpet er at Samerettsutvalgets samlede arbeid leder til at vi får en rettferdig og varig løsning av rettighetsspørsmålene, noe som vil sikre at Norge befester sin posisjon som et land hvor man løser spørsmål som dette via demokratiske prosesser, og hvor folkegrupper har et likeverdig forhold til hverandre.

Litteratur:

- NOU 1984:18: *Om samenes rettsstilling*. Samerettsutvalget, Justisdepartementet
NOU 1997: 4: *Næringsgrunnlaget for samisk kultur*. Samerettsutvalget, Justisdepartementet

Anne Lise Ryel: «Ádå Sámeriektájuohkusa nammadibme»

Sámeriektájuohkusa nammadime duogátjin lidjin stuojme. Guovddagæjno-Álahæjo dulvovadimássje aktavuodan. Juogos nammađuováj gálgádismáno 10. biejeve jagen 1980.

Juogus buvtij vuostasj oasseguoradallamav jagen 1984 ja dát sjattaj vuodon Vuodolága § 110a ja vuodon láhkaj Samedigge birra. Nuppát oasseguoradallam állánij jagen 1997 ja guoskká buojkulvissan ednamij, tjátjij ja luonndovehkudagáj ávkkimij ja háldadibmáj Finnmárkon. Dát oasseguoradallam galggá liehket vuodon láhkaj tjátjij ja ednamij háldadime hárráj Finnmárkon.

Sámeriektájuogos nammađuováj ádásis biehtsemáno 1. biejeve dán jage. Ádå Sámeriektájuohkusa barggo le guoradallat ednamij ja luonndovehkudagáj ávkkimav ja háldadimev sámij guovlojn Finnmárko fylka álggolin. Ádå Sámeriektájuogos hæhttu vieledit vargga divna sámij ávkkimguovlo Finnmárko oarjjelin li priváhta, mádin 96 % Finnmárko ednamijs gulluji stáhttaj. Sámij árronguovlo Finnmárko oarjjelin ælla ávvánis nav tjoahken gá Finnmárkon.

Sámeriektájuogos galggá gávvidit tjátjij ja ednamij histávrrálasj ávddánimev ja háldadimev ja oajvovadit gáktu dájt gatjálvísájt galggá regulerit boahhte ájge. Ælloniehkij ednamávkkima ja rievtesvuoda galggi guoradallat ulmijn æládušáv bisodit ja ávodedit.

Sáme ávkkimguovloj ietjá æládušá galggi aj snivva guoradallat.

Doajvvo le Sámeriektájuohkusa barggo galggá viehkedit tjoavddet ælloniehkij rievtesvuohatagátjálvísájt rievtesferdugit ja bissevattjat ja nav vaj guokta álmuktjerda, sáme ja látte, máhtti viessot buohtaárvulattjat.

Forfatteren

Anne Lise Ryel er født i 1958 i Tromsø. Hun var statssekretær i Justisdepartementet i 2000 og 2001 under regjeringen Stoltenberg. Ryel har juridisk embetseksamen fra Oslo, og fikk adokatbevilling i 1990. Hun har tidligere vært ansatt som advokatfullmektig i advokatfirmaet Hjort DA, og som konsernadvokat i Statnett SF. Videre var hun likestillingsombud i seks år, fra 1994 til 2000, og har skrevet en rekke artikler om likestillings spørsmål.

Nye høyesterettsdommer om samiske rettigheter

Høyesterett har i år 2001 avsagt to dommer av stor betydning for anerkjennelsen av samiske rettigheter. Den 21. juni 2001 stadfestet Høyesterett i plenum at reineierne i de to distriktene Riast/Hylling og Essand i Rørosområdet hadde beiterett på privateid utmark innenfor distriktsgrensene i Selbu kommune, og at deres beiterett ikke alene var begrenset til statsallmenningen.¹ Ved Høyesterettsdom av 5. oktober fikk oppsitterne i Manndalen i Kåffjord i Troms stadfestet at de - og ikke staten - har eiendomsrett til utmarksområdet Svartskogen.² Begge avgjørelsene innebærer et vendepunkt i forhold til tidligere rettsavgjørelser vedrørende samiske rettigheter. I denne artikkelen skal jeg gjøre rede for de to sakene. Jeg vil i tillegg gi en omtale av Tysfjordsaken som en bakgrunn for saken i Kåffjord

KIRSTI STRØM BULL

Selbudommen

Før jeg gjør rede for selve dommen, vil jeg si noe om *sakens bakgrunn*.

Samisk reindrift har fra gammelt av vært drevet over store deler av Norge, Sverige og Finland og i vestlige deler av Kola. Etter hvert som befolkningen økte ble det konflikter mellom jord-

bruk og reindrift, og utover på 1800-tallet ble det reist stadig sterkere krav om regulering av forholdet mellom reindrift og jordbruk. Fra bøndernes side ble det tatt til orde for et strengt erstatningsansvar for beiteskader på åker og utslåtter. Fordi det for de fastboende var vanskelig å finne frem til hvem som var eier av den rein som gjorde skade, ble det fremsatt krav om at alle som drev reindrift innenfor et

bestemt område skulle være solidarisk ansvarlige på objektivt grunnlag. Fra reindriftssamenes side ble det fremhevet at et strengt erstatningsansvar bare kunne pålegges der området var inngjerdet. Et forslag om å innføre et erstatningsansvar i tråd med bøndernes ønsker ble avslått av Stortinget i 1862 med den begrunnelse at man ikke kunne pålegge reindriftssamene et så strengt erstatningsansvar uten samtidig å legge forholdene til rette for at de gjennom sin drift kunne unngå dette ansvaret. Men ved Fælleslappeloven av 1883 ble reindriftssamene pålagt et objektivt solidarisk erstatningsansvar for beiteskader (Loven omfattet reindriften både i Norge og Sverige, men ikke Finnmark fordi reindriften der ikke var grenseoverskridende.) For å kunne avgrense kretsen av de som var solidarisk ansvarlige ble det i Fælleslappelovens § 6 gitt adgang til å opprette reinbeitedistrikt. Det solidariske ansvaret omfattet alle reineiere innenfor et distrikt. Slike distrikt ble først opprettet i Troms umiddelbart etter at Fælleslappeloven trådte i kraft. Tilsvarende distriktsinndeling ble senere foretatt også i områdene sør for Troms.

1 Dommen er publisert i Rt. 2001 side 769. Rt er forkortelse for Norsk Retstidende, der høyesterettsavgjørelser står gjengitt.

2 Når dette skrives er Kåffjorddommen ennå ikke publisert i Norsk Retstidende.

I 1889 ble det satt igang et arbeid for å gjennomføre en distriktsinndeling i Trøndelag og Hedemark. I forbindelse med forslaget til distriktsinndeling som var utarbeidet av Lappekommisjonen, ble det uttalt «at Lapperne alene har Ret til at søge Beite for sine Ren paa de Steder, hvor de efter gammel Sædvane har færdedes». Distriktsinndelingen skulle ikke medføre noen endring i reindriftssamenes sedvanemessige bruk. Det heter videre at for flere av distriktene var det medtatt strekninger «hvor Lapperne ikke antages at have sædvanemæssig Ret til at færdes». Medtagelse av disse strekningene under distriktsinndelingen «har kun den Følge, at der indtræder Fællesansvarlighed for den skade, som forvoldes ved Lappers ulovlig Beitning, samt at denne i det hele undergives en stærkere Kontrol.»

Distriktene Essand og Riast/Hylling var blant de sørvestligste distriktene som ble opprettet, men ifølge Lappekommisjonen av 1889 skulle reindriftssamene fortsatt få beite med sine dyr utenfor distriktets grenser hvis dette var i tråd med gammel sedvane. Men dette ble det få år senere en slutt på. Ved den såkalte Tillægglappeloven av 1897 fikk samene ikke uten samtykke av grunneier og bruker anledning til å drive reindrift utenfor det som gjennom distriktsinndelingen var definert som samisk reinbeiteområde. Samtidig var oppfatningen at innenfor distriktets grenser hadde reindriftssamene rett til å beite i all utmark (se reindriftsloven av 9. juni 1978 nr. 49 §

I 1889 satte Lappekommisjonen i gang arbeidet med å gjennomføre en inndeling i reinbeitedistrikter i Trøndelag og Hedemark. Essand og Riast/Hylling var blant de sørvestligste distriktene som ble opprettet

(FOTO: INGRID FOSSUM BRENNMOEN)

11). Det var derfor overraskende da grunneierne i den såkalte Korssjøfjellsaken (Norsk Retstidende 1988, s.1217), fikk medhold i at reinbeitedistrikt Riast/Hylling ikke hadde beiterett på privateid utmarksområde sør for innsjøen Aursunden, selv om utmarka lå innenfor distriktets grenser.

Etter denne avgjørelsen gikk grunneierne nord for Aursunden til sak med påstand om at reindriftssamenes beiterett heller ikke her gikk lenger vest enn

til statsallmenningens vestgrense. Også her fikk grunneierne medhold i at samene ikke hadde beiterett for sine rein på privateid utmark (se Norsk Retstidende 1997, s. 1608). Høyesterett var delt: en dommer mente at grensen gikk lenger vest og omfattet deler av det omtvistete området.

Så over til selve Selbusaken: I 1995 gikk eierne av til sammen 229 bruk i Selbu kommune til sak med påstand om at reieneierne i de to distriktene

Kalvmerking ved Gaulhåen i Riast/Hylling reinbeitedistrikt
(FOTO: INGRID FOSSUM BRENNMOEN)

Essand og Riast/Hylling ikke hadde rett til å beite på deres eiendom. På grunn av sakens prinsipielle karakter bestemte Høyesterett at saken skulle avgjøres av Høyesterett i plenum, dvs. samtlige dommere, og ikke som normalt av Høyesterett i avdeling, det vil si fem dommere.

Høyesterett kom i dommen med flere prinsipielle uttalelser vedrørende reindriftens rettsgrunnlag, alders tids bruk, urfolksbegrepet, Lappekommisjonen og metodespørsmål. Jeg skal gjennomgå disse *prinsipielle uttalelsene*.

Høyesterett slo fast at reindrifftsretten er en selvstendig rett hvor rettsgrunnlaget er *alders tids bruk*. Det er tale om en *rett*, ikke bare om tålt bruk. Rettsserverv ved alders tids bruk hviler på tre elementer: Det må foreligge en *viss bruk*, som må ha funnet sted i *lang tid*, og ha skjedd i *god tro*. Ved vurderingen må det legges vekt på «rettighetens art». Førstvoterende påpekte at siden saken gjaldt beiterett for rein, måtte det tas hensyn til de særlige forhold innen reindriften. Kravene måtte tilpasses samenes og reinens bruk av

området. Det måtte tas hensyn til at samene har hatt en nomadisk livsform. Momenter om bruk som har vært fremhevet for andre beitedyr, kunne ikke uten videre overføres til reinbeite.

Retten fremhevet at reindriften er svært arealkrevende, og at arealbruken varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Det kunne således ikke kreves at reinen hadde beitet i et bestemt område hvert år. Både av denne grunn og på grunn av samenes nomadiske livsform kunne avbrudd ikke hindre rettsserverv selv om det hadde atskillig lengde.

Et typisk beitemønster er at reinen streifer. At reinen har visse kjerneområder for eksempel for kalving, betød ikke at bruksområdet ikke var betydelig større. Rettsserverv kunne derfor ikke være avskåret utelukkende fordi det var såkalt «streifbeiting» som hadde funnet sted.

Når det gjaldt *spørsmålet om samene i området var å anse som urfolk* etter ILO-konvensjon nr. 169 svarte Høyesteretts flertallet (ni dommere) bekreftende på det. Riktignok var historikere uenige om samene kom til de indre deler av Sør-Trøndelag før eller etter at bøndene hadde ryddet sine gårdsbruk, men dette hadde ifølge flertallet ingen betydning. Det var ikke tvilsomt at samene etter ILO-konvensjonen hadde status som urfolk i Norge, og at Norges forpliktelser etter konvensjonens artikkel 14 også gjaldt Sør-Trøndelag.

Flertallet fant det ikke nødvendig å gå nærmere inn på ILO-konvensjon nr. 169 idet de norske rettsregler om alders tids bruk basert på norske rettskilder og med tilpasning som måtte gjøres for reindriften, var tilstrekkelige til å begrunne beiterett i tvisteområdene. Mindretallet (seks dommere) tok ikke standpunkt til spørsmålet om samene i Sør-Trøndelag var omfattet av forpliktelsene etter ILO-konvensjon artikkel 14.

Retten uttalte seg også om *Lappekommisjonens arbeid*. Den hadde gjort et grundig arbeid, men rettens flertall pekte på at enkelte utsagn i kommisjonens innberetning indikerte at kommisjonen delte et utbredt syn i samtiden på verdien av samisk reindrift, og trakk frem følgende uttalelse:

«Men ogsaa naar man skal veie Lappernes og de Fastboendes gjensidige Rettigheder og Forpligtelser mod hinanden, kan man ikke glemme deres Næringsveies forskjellige Vilkaar, og at Jordbrugeren under flittige og møisommelige kultiverende Arbeide ofte er paalagt store Tyngsler og Byrder, medens Lappen, hvis Tilværelse vexler mellem Strabadser og Dovenskab, som Regel gaar fri for saadanne.»

Kommisjonen hadde ikke samisk representasjon; bøndene var derimot representert. Flertallet mente at det idag ville være utenkelig at samene ikke var representert i en tilsvarende kommisjon. Flertallet pekte også på at hovedtyngden av de protokollerte forklaringene dessuten var gitt av fastboende.

I Selbudommen fastslo Høyesterett at reindriftsretten er en selvstendig rett hvor rettsgrunnlaget er «alders tids bruk». Fotografiet viser inntak for slakt ved Harsjøen i Essand og Riast/Hylling reinbeitedistrikter (FOTO: INGRID FOSSUM BRENNMOEN)

Mindretallet hadde større tillit til Lappekommisjonens innberetning, og fant ikke at det var «holdepunkter for å anta at datidens syn på samisk reindrift har hatt betydning for kommisjonens bedømmelse av de konkrete bevis.»

En samlet rett viste til at man i den foreliggende saken sto overfor *særlige metodespørsmål*. Reindriftssamene tok sent skriftspråk i bruk. Men de hadde muntlige overleveringer, og disse

kunne ikke generelt avvises, men måtte vurderes nøye. Videre måtte man ta hensyn til at samene var nomader og stort sett brukte organisk materiale som går i forråtnelse og at det dermed var vanskelig å finne fysiske spor etter deres bruk. Språklige og kulturelle forskjeller kunne også medføre at samer og nordmenn oppfattet hverandre på uriktig måte.

Når det gjaldt den *konkrete bevisvurdering* vedrørende bruken av det

omtvistete område innenfor *Riast/Hylling reinbeitedistrikt*, kom en samlet rett til at reineierne gjennom alders tids bruk hadde ervervet reindrifftsrett i området. Høyesterett bygget her på Lappekommisjonens eget innsamlete materiale, men trakk altså andre konklusjoner av dette materialet enn Lappekommisjonen gjorde. Det var Anders Løøv som gjennom sine arkivstudier av kommisjonens vitneprotokoller gjorde det mulig for Høyesterett å gå inn inn Lappekommisjonens grunnlagsmateriale

Også når det gjaldt *Essand reinbeitedistrikt* kom retten til at de protokollerte forklaringene for Lappekommisjonen ikke gav grunnlag for kommisjonens konklusjoner om at samene ikke hadde beitet med sine dyr vest for statsallmenningen. Flertallet mente at reineierne hadde reindrifftsrett i hele tvisteområdet innenfor distriktet. Også mindretallet fant at beiteretten ikke var begrenset til statsallmenningen, men mente at beiteretten ikke omfattet hele tvisteområdet.

Tysfjorddommen

Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms ble opprettet i 1985 (lov av 7. juni 1985 nr. 51). Kommisjonen er en spesialdomstol for å ordne rettsforholdene mellom staten og andre vedrørende høyfjellsområder og andre utmarksområder i Nordland og Troms fylker. Utmarkskommisjonens avgjørelser kan ankes direkte til Høyesterett.

Grensetvisten mellom Staten og grunneiere i Tysfjordfeltet ble prøvet for høyesterett. Indre del av Grunnfjord inngikk også i tvisteområdet. Her en gamle i Vuomasj i Grunnfjordbotn.
(©ÁRRAN. FOTOGRAF: ANNE KALSTAD MIKKELSEN)

De arealer som Utmarkskommisjonen skal vurdere er for en stor del samiske områder. Samtinget har derfor protestert mot etableringen av Utmarkskommisjonen, fordi man mener at denne spesialdomstolen ikke oppfyller statens folkerettslige forpliktelser overfor det samiske folk.

En av de avgjørelser av Utmarkskommisjonen som har vært prøvet for Høyesterett gjelder fjellplatået i Tysfjordfeltet (se Norsk Retstidende 1996, s. 1232). Spørsmålet i saken gjaldt

grensen mellom statens eiendom og gårdene omkring Hellemofjorden og i bunnen av Grunnfjorden. Subsidiært gjaldt saken også bruksrettigheter. Enkelte av gårdene ble skyldsatt i 1776, de øvrige ble skyldsatt mellom 1838 og 1847. Spørsmålene om grensen mellom privateid grunn og statens eiendom ble behandlet av Utvalget for statseiendom i Nordland og Troms i 1979. Utvalget fulgte stort sett statens påstand, noe gårdeierne ikke godtok. Saken kom senere opp for Utmarks-

kommisjonen, som et stykke på vei gav de private medhold.

Staten anket til Høyesterett, og vant tre mot to. To dommere sluttet seg til Utmarkskommisjonens vurderinger. Skylddelingsdokumenter m.v. gav få holdepunkter for grensetrekningen mellom staten og gårdene. Hovedspørsmålet i saken ble derfor om tvisteområdene hadde vært gjenstand for en bruk som tilsa at den enkelte gård hadde eiendomsrett. Mindretallet i Høyesterett som ville la oppsitterne få eiendomsrett til større deler av området, la i likhet med Utmarkskommisjonens flertall vekt på at bruken av fjellområdene var helt nødvendig for gårdene. Den dommer som målbar mindretallet syn uttalte³:

«Arealet nede ved kysten er meget smalt og gir beskjedent med både dyrkings- og beiteareal. Gårdene var derfor avhengig av å utnytte fjellstrekninger blant annet til beite og slått, og jeg finner det godtgjort at bruken av fjellområdene var et helt nødvendig trekk ved driften av gårdene i Tysfjord. Til dette kommer at gårdene unntaksfritt i de 200-300 år de var bebodd, ble drevet av samer som tradisjonelt og kulturelt var vant til å utnytte fjellets ressurser, og som til dels nyttiggjorde seg flere av disse ressursene enn befolkningen ellers, slik som sanking av sennegress til innlegg i fottøy og syregress.»

De tre dommerne som utgjorde flertallet i Høyesterett ville ikke tilleg-

Det var viktig for grunneierne å dokumentere tradisjonell bruk av utmarksressursene. På bildet ser vi gammel blinking av furuskog i Hellemobotn (FOTO: ©JULEVSÁME GÁVVÅ/ERLING URHEIM)

ge disse bruksformer den samme vekt som mindretallet gjorde. Ifølge flertallet lå fjellet til fri avbenyttelse for enhver, og den bruk som foregikk gjennom blant annet skjæring av sennegress, jakt og fiske var ikke intensiv nok til å gi uttrykk for eiendomsrett. For å få eiendomsrett gjennom alders tids bruk krevdes en mer intensiv utnyttelse av utmarka som storfébeite og hogst, utover hogst av bjerk til hus-

bruk. Den bruken oppsitterne i Tysfjord hadde utøvet i det omtvistete området var ifølge flertallet i Høyesterett for beskjeden til å danne grunnlag for erverv av eiendomsrett. Flertallet tok også direkte avstand fra at reinbeite kunne være uttrykk for privat eierrådighet.

Flertallet i Høyesterett mente at en eiendomsrett i fjellet ikke var nødvendig fordi ressursene lå der og kunne

³ Denne dommeren var også med som dommer i Kåfjordsaken.

utnyttet av enhver. Denne retten for alle til å bruke fjellet hadde antagelig også vært en forutsetning fra statens side da utskilling av gårdene i sin tid fant sted. Den dommer som målbar flertallet syn uttalte:

«Jeg finner det lite naturlig å anta at det til hver enkelt gård ble solgt et stort fjellområde som skulle tilfredsstille behovet for de ressurser fjellet ga. Fra gammel tid hadde befolkningen brukt fjellet til fangst og fiske, innhøsting av sennegrass, syregras og multer m.v. Etter min mening må det gjelde som et utgangspunkt at partene i salget – i den grad de har tenkt på det – har forutsatt at fjellet ville bli utnyttet som tidligere, uten at kjøperne ved å erverve enerådighet skulle fortrenge andre som måtte ha interesser knyttet til utnyttelse av høyfjellet. At sau og geit skulle kunne beite i fjellområdene, må ha fremstilt seg som opplagt, uavhengig av hvilket rettslig grunnlag dette hvilte på. Jeg har også vanskelig for å se at temmelig fjerntliggende og spredte utslåtter i fjellet generelt kan ha noe særlig tyngde som bevis for eiendomsrett. Det skal etter min mening også mye til for at beite og hogst av bjerkeskog i fjellet kan gi grunnlag for eksklusiv eiendomsrett til områder som har vært benyttet på tilsvarende måte av flyttsamer, slik tilfellet er for store deler av tvisteområdet.»

Flertallet fant heller ikke at det var etablert bruksrettigheter på de aktuelle arealene. Resultatet var altså at den bruk gårdene hadde gjort av områ-

dene bare var uttrykk for en allemannsrett.

Kåfjorddommen

I 1999 avsa Utmarkskommissjonen dom vedrørende Svartskog i Manndalen i Kåfjord kommune i Troms. Svartskogen som inklusive høyfjellstrekninger utgjør ca. 116 km² ble i 1885 kjøpt av staten fra Foreningen til Ophævelse af Leilendingsvæsenet i Skjervø for 300 kroner. Manndalen var en del av det Skjervøy-

godset som på skiftet etter Skjervøygodssets siste eier, Ovida Lyng (død 1848), ble kjøpt av Foreningen. I annen halvdel av 1800-tallet, ble de fleste eiendommene solgt til leilendingene, men Svartskogen ble altså solgt til staten.

Befolkningen i Manndalen, som i det vesentlige er samiske, hevdet at Svartskogen tilhørte dem i fellesskap, men fikk ikke medhold av Utmarkskommissjonen. Staten ble ansett som eier, og de private partene i saken ble heller ikke tilkjent bruksrettigheter utover beiterett og hogst til privat for-

Fotografi fra Olmmáivággi/Manndalen i 1976. Befolkningen i Olmmáivággi hevdet at Svartskogen tilhørte dem i fellesskap

(©TROMSØ MUSEUM, UNIVERSITETSMUSEET. FOTOGRAF: DIKKA STORM)

bruk. De anket til Høyesterett og fikk medhold i at staten ikke var eier.

Som nevnt foran under omtalen av Selbu-dommen hviler rettservert ved alders tids bruk på tre elementer. Det må foreligge en viss *bruk*, som må ha funnet sted i *lang tid*, og ha skjedd i *god tro*.

For å etablere eiendomsrett må bruken være mer omfattende enn den bruk som kreves for å etablere en bruksrett. Høyesterett viste til at oppsitterne i Manndalen helt siden salget til staten hadde benyttet Svartskogen. Denne bruken hadde etter Høyesteretts vurdering vært meget intensiv. Frem til begynnelsen av 1950-tallet utgjorde bruken først og fremst utmarksslått og og hogst, og senere var det først og fremst snakk om hogst og setring. Det ble etablert en rekke setre nederst i området fra 1950 tallet. De hadde, med unntak av den bruk som reindriften utøvde, utnyttet alle bruksmåtene som Svartskogen gav mulighet for. Selve bruken var derfor ifølge Høyesterett omfattende og langvarig nok til å etablere eiendomsrett.

Det vanskeligste spørsmål i saken var nok spørsmålet om god tro, dvs. om oppsitternes bruk var utøvet i den tro at de hadde en eiendomsrett. Høyesterett fant at oppsitterne i 1885 ikke hadde forstått at avtalen med staten innebar en overdragelse. De første 35 årene etter salget til staten fantes det heller ikke opplysninger om at staten grep inn overfor den bruk Manndalens befolkning utøvet i området. Men på 1920-tallet og senere på 1940-tallet prøvde staten å regulere hogsten i

Etter 1950-tallet utgjorde bruken av Svartskogen i Olmmáivággi/Manndalen først og fremst hogst og setring. Her fra en geiteseter i 1976.

(©TROMSØ MUSEUM, UNIVERSITETSMUSEET. FOTOGRAF: DIKKA STORM)

området. Flere oppsittere ble politianmeldt, men saken ble henlagt. Statens inngripen ble av folk ikke oppfattet som en utøvelse av dens eiendomsrett, men som et forvaltningsmessig tiltak for å få stanset ødeleggende vedhogst.

Det forhold at 14 oppsittere sammen 1921 inngikk forpaktningssavtaler på utslåtter i Svartskogen kunne heller ikke oppfattes som en erkjennelse av statens eiendomsrett, og retten uttalte:

«Åsaken kan like gjerne være at de lettere enn andre bøyde seg for et pålegg fra myndighetene, eller at de så

fordeler i å få seg tildelt en bestemt teig - forutsatt at dette ble respektert av de øvrige oppsitterne. For det andre hindrer det som nevnt ikke rettservert ved alders tids bruk til fordel for en større gruppe personer at noen av dem ikke er i god tro. Og de 14 utgjorde en beskjeden del av det totale antall oppsittere i Manndalen. Tall fra reinbeitekommissjonen viser således at det i 1914 var 77 selveiere og 11 husmenn i dalen.»

De hogst- og slåtteavtaler som ble inngått vel tyve år senere, måtte ifølge Høyesterett vurderes på samme måte.

Om politianmeldelsens betydning for befolkningens gode tro viste retten til § 6 i hevdsloven, der det fremgikk at trussel om søksmål ikke uten videre stanser rettservert ved hevd. Det samme måtte gjelde også for rettservert ved alders tids bruk. Det måtte vurderes konkret om den gode tro var gått tapt. Selv om staten hadde latt skjøtet fra 1885 følge politianmeldelsene, var det ikke godtgjort at skjøtet var forelagt de anmeldte. Henleggelsen av anmeldelsen bestyrket også befolkningen i dens oppfatning om retten til å bruke Svartskogen.

Videre pekte retten på at store deler av befolkningen i Manndalen på denne tiden behersket det norske språk dårlig. Som det er fremhevet i Selbudommen måtte det også tas hensyn til at det i kommunikasjon mellom nordmenn og samer kunne oppstå misforståelser, fordi språklige og kulturelle forskjeller kunne medføre at man oppfattet hverandre på en uriktig måte.

Høyesterett drøftet deretter hvilken betydning det hadde at befolkningen i Manndalen sjelden hadde omtalt sine rettigheter som eiendomsrett, men heller snakket om bruksrettigheter. Høyesterett viste til at samene utgjorde en dominerende del av Manndalens befolkning. Med sin kollektive ressursutnyttelse hadde de ikke samme tradisjon som andre til å tenke i termer som eiendomsrett. Hadde en tilsvarende bruk blitt utøvet av en befolkning med annen bakgrunn, ville de nok snakket om eiendomsrett, og førstvoterende uttalte med tilslutning av de øvrige dommerne:

«Skulle det hindre rettservert ved alders tids bruk at det finnes flest eksempler på at de har talt om bruksrett, ville deres rådighetsutøvelse, som i sitt innhold tilsvarer utøvelse av eiendomsrett, bli satt i en ugunstig særstilling i forhold til befolkningen for øvrig.»

Høyesterett bygget sin avgjørelse på reglene om alders tids bruk, og fant det derfor ikke nødvendig om eiendomsretten kunne vært begrunnet i folkerettslige regler som FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 eller ILO-konvensjon nr. 169. Men Høyesterett påpekte at standpunktet var i godt samsvar med ILO-konvensjonen og de hensyn den skal vareta.

Sluttord

Selbudommen og Kåfjorddommen bryter begge med tidligere høyesterettspraksis, Selbudommen bryter med Korssjøfelldommen og Aursunddommen, og Kåfjorddommen bryter med Tysfjorddommen. I de tidligere sakene tapte samene fordi deres bruk ikke tilfredstilte reglene om alders tids bruk slik disse var utviklet på bakgrunn av bruken i det norske jordbrukssamfunnet. I Selbudommen og Kåfjorddommen erkjenner retten at man ved vurdering av reglene om alders tids bruk må se hen til de særegne samiske bruksformer.

Det har altså skjedd en utvikling i synet på samiske rettigheter innenfor Høyesterett. Dette skyldes flere forhold, og man kan vanskelig peke på

noen enkelte årsaker. Selv om Høyesterett ikke forankret sine avgjørelser i folkerettslige regler, kan man ikke se bort fra at det internasjonale arbeidet for urfolk også har sin virkning på norske domstoler. Vi ser at Høyesterett i begge de to siste sakene gir Norges interne regler et innhold som er i samsvar med både ILO-konvensjon nr. 169 og art. 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966.

Jeg tror det har vært svært viktig for den utvikling vi nå ser at vi fikk Selbudommen som en plenumsdom. Alle Høyesteretts dommere var med på sakens behandling, og de brukte lang tid, nesten åtte uker, på utforming av dommen. Hele Høyesterett har vært med på å diskutere grunnleggende spørsmål om samiske rettigheter. Dette har i sin tur trolig hatt betydning for den enstemmige dommen i Kåfjordsaken.

Plenumsdommen i Selbusaken og Kåfjorddommen vil ha prejudikatsvirkninger, dvs. at domtolene i senere saker må bygge på de premisser Høyesterett har lagt til grunn i de to avgjørelsene. Også den offentlige forvaltningen må bygge på de samme rettsprinsipper i sin virksomhet. Disse to dommene har altså stor betydning for samenes rettsstilling. Begge dommer refererer seg til områder som nå er gjenstand for behandling i Samerettsutvalget, og må legges til grunn for dette utvalgets arbeid. Men dommene har ikke bare betydning for det geografiske området de relaterer seg til. De prinsipper Høyesterett bygger på må legges til grunn av domstoler og

myndigeter også i andre samiske bruksområder. Når det gjelder Regjeringsens pågående arbeid med Same rettsutvalgets innstilling for Finnmark, vil disse to Høyesterettsdommene også ha stor betydning.

Forfatteren

Kirsti Strøm Bull er født 1945 i Oslo. Hun er dr. juris og professor i rettvitenskap ved Universitetet i Oslo. For tiden er hun også seniorforsker ved Nordisk Samisk Institutt i Kautokeino. Innenfor emnet samerett har hun skrevet boken «Studier i reindriftsrett» (1997) og er medforfatter i boken «Reindriften i Finnmark – rettshistorie 1852-1960». Hun har også skrevet flere artikler om samrettslige spørsmål. Hun har vært leder for Reindriftslovutvalget og er medlem av Samerettsutvalget.

Litteratur:

Norsk Retstidende 1988
Norsk Retstidende 1996
Norsk Retstidende 1997
Norsk Retstidende 2001
Høyesterettsdom av 5. oktober 2001, nr. 340/1999
Kirsti Strøm Bull 1998: Norsk rett og samiske rettigheter, *Lov og Rett* 1998.

Kirsti Strøm Bull: «Guokta allariektáduobmo sáme rievtesvuoda birra»

Tjálle árvustallá Selbu- ja Gájuona duobmojt majt Alemusriektá duobbmij goappátjijn ássjijn jagen 2001. Selbu-duobbmo gábtjtjá Essand ja Riast/Hylling tjieldijt Selbu suohkanin, madin Gájuona duobbmo gábtjtjá Tjáhpudav (Svartskogen) Gájuona suohkanin. Duodden gávviduvvá Divtasvuona ássje.

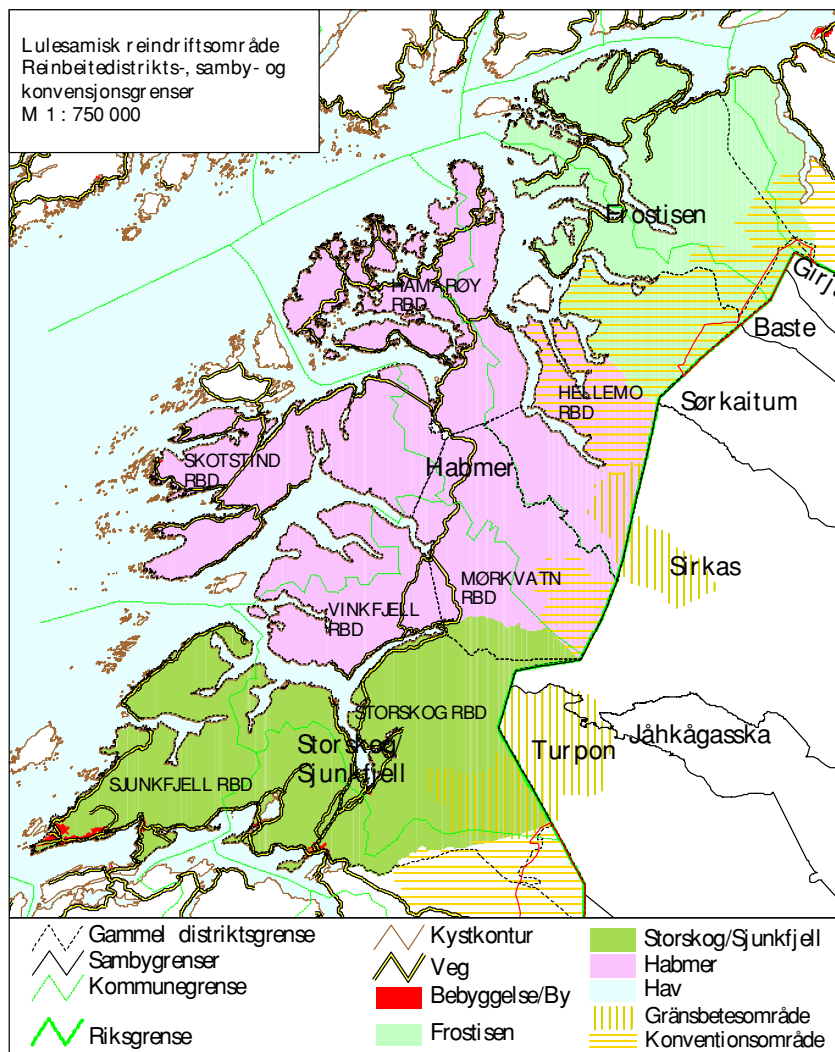
Essand ja Riast/Hylling tjelde ásaduvvin Lappekommisjonena bargo baktu 1800-lågo gietjen. Guohtomrievtesvuoda ma tjuovvun tjieldijt ásadimes, gártjeduvvin moatte duobmojt baktu. Jagen 1995 de 229 ednamæjgáda Selbun diggugin tjuottjodusájn goappásj tjieldijn, Essand ja Riast/Hylling, ælla guohtomrievtesvuoda sijá ednamijn. Alemusriektá giehtadaláj ássjev plenumin. Alemusriektá gávnadij ælloniehke lidjin juo dálutjis dajt ednamijt adnám, ja nav de rievtesvuodajt adnin boatsojæládussaj dajn bájkijn. Ineplågo mielas lij ælloniehkijn rievtesvuoda guododit boahhtsujt álles bájken man birra lij rjiddo.

Nordlánda ja Trämsä Miehttsekkommisjävonná (Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms) le giehtadallam ássjev gággu rádjá manná Stáhta ábmudagáj ja sijdaj ábmudagáj gaskan Oarjjevuonan ja Utsvuonan. Utvalget for statseiendom i Nordland og Troms vuostatjijn giehtadaláj ássjev jagen 1979. Juogos oajvvadij vargga sæmmiláhkáj gå stáhtta. Sijda ettjin guorrasa dan duobbmuj. Stáhtta lájtij Alemusriektáj ja vuojtij gálmájn guovte jiena vuostij. Adno majt æjgáda lidjin ámastam guovlluj, lij Alemusriektá mielas ilá binná liehket vuodon ámastimrievtesvuodajt oadtjot.

Jagen 1999 duobbmij Miehttsekkommisjävonná (Utmarkskommisjonen) Tjáhpudav-ássjen Álmájvákken Gájuonan. Álmájvákkegij vuojnno, gudi ienemusát li sáme, lij Tjáhpudav sijdaj aktan gullu, valla Miehttsekkommisjävonná ittjij dasi guorrasa. Stáhtta lij æjgát ja sijda æjgáda ettjin oattjo ietjá adnoreivtesvuodajt gå guohtomrievtesvuodajt ja rievtesvuodajt dállåmuorajt allasisá tjuollat. Sij lájtjin Alemusriektáj, ja oadtjun dárjav stáhtta ij lim æjgát. Álmájvákkega li Tjáhpudav állásit adnám, sláddjim gættátjijt ja muorajt tjuollam ja manep ájge ienemusát muorajt tjuollam ja dáppe slihturijt guododam. Dajt sajiit lidjin moatteláhkáj ja guhkev adnám ja navti oadtjun rievtesvuodajt dajda ednamijda.

Selbu duobbmo ja Gájuona duobbmo boarkki Alemusriektá ávdepe duobbmimvuogev. Divtasvuona ássjen massin sáme gå sijá adno ittjij dáhkkiiduvá dan njuolgadusá milta mij tjielggi sij li ednamijt adnám dálutjis, valla dát dáhkkiiduváj Gájuona ja Selbu duobmon. Vuojnno sáme rievtesvuodajda Alemusriektán la rievddam.

Om reindriften i lulesamisk område

Denne artikkelen legger vekt på å gi en beskrivelse av reindriften i den kystvendte delen av det lulesamiske området. Vi vil først beskrive næringens struktur og omfang det siste hundreåret. På bakgrunn av de beslutninger som skal gjøres om ressursutnyttningen i regionen vil vi også legge vekt på beskrive reindriften avhengighet av naturforholdene og hvordan driften er et resultat av disse forholdene. Der det er naturlig vil vi også berøre rettsforhold, men det blir bare på et generelt grunnlag. Vi vil heller ikke komme særlig inn på de kulturhistoriske sidene av reindriften.

**ANSGAR KOSMO
OG PER-ERIK BJØRNSTAD**

Administrative forhold

Kartet viser de ulike reinbeitedistrikt og fjellsamebyer i den lulesamiske regionen. Vi har da definert lulesamisk region som området mellom Saltenfjorden og Skjomenfjorden og tilstøtende samebyer på svensk side av riksgrensen. Ut fra dagens struktur utgjør dette ni selvstendige administrative enheter, tre reinbeitedistrikt og seks samebyer (fjellsamebyene fra Tuorpon til og med Girjjátjærro/Girjas). Tradisjonelt har deler av dette området vært regnet som pite- eller nordsamiske områder, men avgrensningene har til dels vært flytende. Til eksempel har det flyttet inn reineiere fra det lulesamisk område til det pite-samisk område sør for Saltenfjorden. Artikkelen vil ikke gi en fullstendig oversikt over regionen, men legge vekt på den kystvendte reindriften - altså den del av reindriften som ligger mot havet.

Riksgrensen mellom Norge og Sverige ble fastlagt i 1751, noe som medførte at det lulesamiske reindriftsområdet ble delt mellom to stater. Den nye grensen førte ikke til akutte endringer for selve reindriften. Dette har sammenheng med at statene i et eget tillegg til grensetraktaten (Lappekodisillen) ble enige om at reineierne skulle ha de samme rettigheter som før i det «andre» landet (Norsk Svenske Reinbeitekommissjonen av 1997 - 2001). Etter 1751 har det likevel kom-

Rein under vårflytting på Kjerringøy. Bildet viser rein i nærkontakt med gjetere som lokker. Denne formen for reindrift med kystvinterbeite finner man ikke maken til i så mange områder i landet

(FOTO: ©REINDRIFTSFORVALTNINGEN)

met en rekke lover og avtaler (konvensjoner) mellom de to land som forsterker riksgrensens betydning for utøvelsen av reindrift i det «andre land». Reinbeitekonvensjonene av 1919 og gjeldene konvensjonen av 1972 er de som har hatt størst betydning.

Uavhengig av at det ble trukket en riksgrense har driftsformene i det lulesamiske og sørsamiske området vært preget av en vestlig og en østlig reindrift (Kalstad 1977 og 1997, Vorren 1986). Svært forenklet kan vi si at den

vestlige reindriften har og hadde en kystnær vinterbeiting mens sommerbeitingen gjerne foregikk lengre opp og inn i landet. Den østlige driftsformen har vinterbeite i barskogregionen i Sverige og sommerbeiting i høgfjellet på begge sider av riksgrensen. Tilpasningen har bakgrunn i vegetasjon og klima (se senere). Til tider har det vært en del konflikter mellom de to driftsformene, særlig fordi den vestlige var – og er – utpreget intensiv med få dyr, mens den østlige har vært sterkere preget av

Thomas Labba slakter rein på Hamarøy
(©ÁRRAN. FOTOGRAF: ODDMUND PAULSEN)

større hjorder. Nåværende reinbeitekonvensjon (fra 1972) skal erstattes med en ny konvensjon i 2002. Den bør etter vår mening ha som fremste siktemål å finne fram til best mulige grenser, slik at konfliktnivået mellom de to driftsformene blir minst mulig.

Ved siden av lappeskjellen (1751) og reinbeitekonvensjonene (1919 og 1972) har den særskilte reindriftslovgivningen preget reindriften og forholdet mellom reindriftsamene og den øvrige befolkningen. Grunnlaget har vært bestemmelsen om inndelingen av næringen i såkalte reinbeitedis-

trikt. Den opprinnelige inndelingen i reinbeitedistrikt i Nordland ble vedtatt i 1898 med hjemmel i «felleslappeloven av 1883». Tidligere var det blitt foretatt slik inndeling i Troms i 1883 og de to Trøndelagsfylkene med deler av Hedmark i 1894 (Landbruksdepartementet 1912). Selve tanken bak inndelingen var først og fremst å innføre en felles ansvarlighet. I praksis betyr dette at reieneierne ble kollektivt ansvarlig for den skade reinen påførte for eksempel dyrket mark, og at de var ansvarlig selv om de selv ikke hadde hatt skyld i skaden.

For reinbeitedistriktene som ligger innen det lulesamiske området hadde myndighetene store vansker med å trekke grenser. Det ble blant annet anmerket at det hadde vært vanskelig å finne tilfredsstillende kartmateriale. I tillegg var disse områdene vanskelig tilgjengelig for befaringer. Jo lengre nord en kommer i Nordland, jo mindre arbeid er det lagt i grensedragningen, og det er en større og større tendens til at grensene følger etablerte kommune- og fogderigrenser og rette linjer mellom for eksempel to gårder (Kosmo 1998).

Ved grensedragningen ble det særlig lagt til grunn at «... Lappernes Rettighet til at færdes og søge Bette...» bygger på hva som hittil har «... været gammel Sædvane...». I vurderingen av retten er det også verdt å merke seg at alle de lokale høringsinstanser i 1890-årene var enige om at de områder som til slutt kom med i distriktsinndelingen, hadde hatt reindriften fra «uminnelige tider». I Nordland har det i motsetning til for eksempel i Sør-Trøndelag, aldri vært noen som rettslig har bestridt retten til å drive reindriften innen et reinbeitedistrikt. I de områder som ble foreslått lagt utenfor reinbeitedistrikt, anså man det for sikkert at det «...ikke eksisterer nogensomhelst Sædvane-Rettighed for Lapperne» (Departements-Tidene, 1898). Kartet viser hvilke områder som ikke ble med i distriktsinndelingen.

Reindriften rettigheter er i minimum beskrevet i reindriftsloven av 1978. Da loven ble vedtatt ble det presisert at næringens rettigheter ut over dette måtte stadfestes av domstolene.

Distriktsgrensene gjennomgikk en omfattende revisjon i 1999 (Reindrifstyrevedtak 27/99 og 35/01¹). Før vedtaket ble det gjennomført en utredning som skulle danne et faglig grunnlag for inndelingen (Kosmo 1998). Etter endring av grensene er det nå fire reinbeitedistrikter i regionen. Storskog/Sjunkfjell ble slått sammen, det samme ble Skotstind, Vinkfjell, Hamarøy, Mørkvatn og deler av Hellemo. Frostisen ble tillagt den nordlige delen av Hellemo distrikt, mens distriktets nordgrense ble flyttet til Skjomenfjorden.

Neste skritt vil være å fastsette nye og samiske navn på reinbeitedistriktene, og revidere høyeste reintall slik at de blir i henhold til ressursgrunnlaget. Selv om nye offisielle navn foreløpig ikke er vedtatt, har vi her valgt å forenkle teksten ved å nytte Håbmer for det nye reinbeitedistriktet som består av Skotstind/Vinkfjell/Hamarøy/Mørkvann/og den sydligste deler av Hellemo.

For deler av gamle Hamarøy distrikt er det fra tidligere fastsatt en beitetid fra 01.01 til 05.03. Ut over det som framkommer av reinbeitekonvensjonen er det for øvrig ikke fastsatt særskilte beitetider.

Reindriftens omfang

Figur 1 gir en framstilling av reindriften omfang i den del av Lulesamisk område som ligger i Norge. Figuren beskriver første del av forrige århund-

re og viser endringene i antall familier sammenliknet med endring i reintall. Opplysningene er basert på Lappefogdens årsmeldinger. Som vi ser varierte antall familieenheter i stor grad i takt med antall rein.

Svingningene i reintall skjer gjerne på to måter, dels svingninger mellom enkelte år, men også periodiske svingninger. Eksempel på periodiske svingninger er reduksjonen i reintall fram til midten av 1920-årene som følges av vekst med en topp (stabilitet) i perioden like før utbruddet av 2. verdenskrig. Så skjer det igjen et fall fram til 1949.

De små svingningene i reintall skyldes i hovedsak klimatiske variasjoner fra år til år, mens de store og

periodiske svingningene gjerne skyldes gjensidig påvirkning mellom reintall og beite. Ofte kan dette skyldes for mange dyr på beite over en lang tid, men i kystreindriften er årsaken ofte katastrofer der tilgangen på vinterbeiter blir ødelagt ved mye snø, skare eller is. Endringer i storsamfunnet kan også bidra til å forklare slike periodiske svingninger. Det kan være muligheten for arbeide i andre virksomheter, priser og så videre.

Som figuren viser, er det en kraftig nedgang i reintallet fra 1918 og utover mot 1925. Særlig var det en stor reduksjon fra 1917 med ca 2000 rein til 1500 i 1918. Hovedårsaken til denne reduksjonen var katastrofevinteren

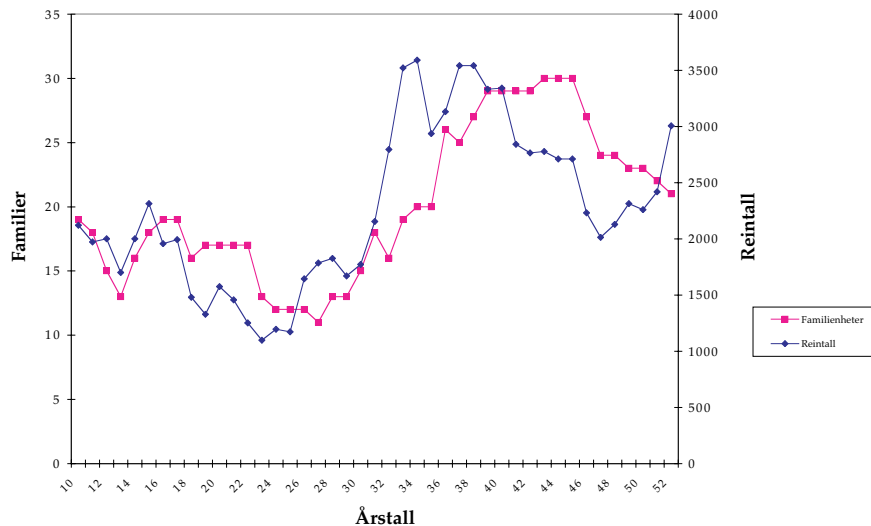

Fig 1 Utvikling i antall familier og reintall innen det lulesamiske området i Norge i perioden 1910-1952

¹ Sak 35/2001 innebar en endring av tidligere sak 27/99. Dette betydde kun en endring av Hulløyas distriktstilknytning.

*I mars 1996 hadde reineierne i Storskog/ Sjunkfjell reinen i gjerde på Kjerringøy i forbindelse med et forskningsprosjekt
(FOTO: PER-ERIK BJØRNSTAD)*

1918 med store mengder snø og delvis nedising av beitene. Dette medførte en dramatisk beitesvikt i hele det lulesamiske reindriftsområdet. Skotstind og Vinkfjell ble hardt rammet, og antagelig er denne akutte hendelsen årsak til at alle fire enhetene i Skotstind slutter sin reindrift i 1922. Kalstad (1997)² oppgir at Goanngo og Vaddnemgruppen drev sammen i området, men at den siste gruppen

flyttet tilbake til Hamarøy/Tysfjord før katastrofen fordi det etter hvert ble for mye rein i området. Han oppgir at gårdsbruk fikk større og større betydning for de gjenværende reineierne.

I Sjunkfjell ble reintallet halvert fra 1917 til 1919 og Kalstad (1997) mener at dette i hovedsak skyldes at beitene låste seg på beite i traktene vest for Røsvik. Vaddnemgruppen flyttet etter hvert med all sin gjenværende rein til

Kjerringøya og drev helårsdrift der til de sluttet med rein i 1953. Dette ga etter hvert rom for innflytting fra Vinkfjell (1947) og Pavallgruppen fra Storskog (1950). På dette grunnlag kan vi si at katastrofevintrene like før 1920 hadde avgjørende innflytelse på reindriften utvikling og tilpasning langt ut i 1950-årene.

Distriktsinndelingen av 1898 forutsatte at reindriften i Hellemo dels skulle ha vinterbeiter for sin rein i områdene sør for Hellemofjorden. Som vi skal se senere er både dette og vinterbeitene lengre nord usikre, og den gruppen som drev i dette området (Guråkgruppen), mistet det meste av sin rein 1907/08. Med unntak av en periode da reindriften ble basert på et samarbeide med innflytting fra Sirges/Sirkas, ble reindriften drevet i en kombinasjon med jordbruk og fiske. Det var 2 grupper, den ene var Máhttu Tjihkkom mens den andre gruppen bygde på 2 døtre fra Gurákkfamilien som ble gift med 2 brødre (Gæløk) (Kalstad 1997).

Den nordre delen av Hellemo ble bare nyttet til kystreindrift i perioden 1930 til begynnelsen av krigsårene. Områdene i Ballangen ble fra først av nyttet av Suonergruppen, men på samme vis som mange andre grupper mistet de mye av sin rein i årene før 1920. De drev etter hvert mer og mer jordbruk og fiske, noe som ga rom for Heikagruppens innflytting i 1934. De

² Vi vil sterkt understreke at alle personopplysninger i det følgende er hentet fra Johan Albert Kalstads upubliserte materiale. Han stilte velvillig dette materialet til rådighet ved utredning om nye distriktsgrenser, og alle de opplysninger som er nyttet her er tidligere nyttet i Kosmo 1998.

Kalstad-familie var sentrale i reindriften i regionen Hamarøy-Mørkvatn fram til midten av 1960-årene. Fotografiet er fra 1950-tallet og viser Nils Kalstad (FOTO UTLÅNT AV ANDERS KALSTAD)

siste nyttet området til midt på 1960-tallet (Kalstad 1997). I forhold til omfanget av driften i de andre områdene hadde de et høgt reintall, på det meste 830 rein (1940). 1945 markerer et dramatisk skille da de mistet henimot halvparten av reinen. Senere fikk de færre og færre rein. Etter at de avsluttet sin reindriften flyttet familiene

Sara og Vars til distriktet først på 1970-tallet. Begge disse familiene var fra Vest-Finnmark.

En kan trygt si at tyngdepunktet for reindriften i regionen er Hamarøy og Mørkvatn. Det er denne reindriften som i stor grad har vært «kraftsentrum» for de nyetableringer som fant sted i områdene lengre nord og sør i

første del av forrige hundreår. Det var en stagnasjonen også i dette området under og etter 1. verdenskrig, men det må delvis sees i lys av at det på grunn av gode priser skjedde en viss overføring av kapital til familienes jordbruk (Kalstad 1997). Men også denne reindriften hadde et tilbakeslag på grunn av tap i 1917 og 1918. Intensiteten i driften gikk etter hvert ned, men næringen fikk en revitalisering da reierne ansatte tidligere omtalte Heika Labba fra Sirges/Sirkas som gjeter. Reintallet øker fra noe over 300 i 1923 til 2000 i 1934. Selv unntatt de 500 reinen som Heika tok med seg til Frostisen var det en relativ stor vekst. Etter 1934 var det to grupper som drev i området; Julli/Gurák og Kalstad. Førstnevnte gruppe sluttet etter hvert, mens Kalstadgruppen ekspanderte og skilte i fire forskjellige grupper (Kalstad 1997). Disse familiene dominerte reindriften i området fram til midten av 1960-årene. Labbafamilien flyttet inn i distriktet fra Sirges/Sirkas i begynnelsen av 1960-årene, mens Eirafamilien flyttet fra Hestmann/Strandtindene i begynnelsen av 1980-årene. De kom til Nordland fra Karasjøk.

Tabell 1 viser den distriktsvise fordelingen av antall driftsenheter og personer i 1998 (Reindriftenforvaltningen 1998). Videre vises det høyeste reintall fastsatt av Reindriftenstyret. I gjennomsnitt tilsvarer det 372 rein per driftsenhet (enhet som har «konseksjon» etter reindriftenlovens §4). Dagens reintall ligger under det øvre reintall for samtlige distrikt.

Tabell I. Antall driftsenheter, personer og festsatt øvre reintall per 31.03.98

Distrikt	Antall dr. enheter	Antall personer	Høyeste antall rein
Storskog Sjunkfjell	3	16	900
Hábmer	6	14	2500
Frostisen	2	7	700
Regionen	11	37	4100

Naturgrunnlag

Reinen er det eneste husdyret som er i stand til å finne beite ute hele året. I barmarksesongen beiter reinen på gras og urter, mens den resten av året foretrekker lav. I lulesamisk område er det etablert et spesielt beitemønster som har gjort reinen mindre avhengig av reinlav enn i innlandsstrøk som for eksempel Finnmark. Grunnen er ikke at reinen er spesiell, men at reinen på snøfrie områder langs kysten i sterkere grad finner andre beiteplanter som den kan nyttiggjøre seg av også om vinteren.

Flyttemønstret mellom sommer og vinterbeiter forklares på et naturvitenskapelig grunnlag, der klima og geologiske forhold er sentrale. Klimaet har stor betydning fordi det bestemmer tilgangen på vinterbeite (om det er skare, mye snø, bar mark osv.), mens de geologiske forholdene er avgjørende for hvilket jordsmonn som utvikles. Desto «surere» og hardere berg, desto bedre forhold for lavbeite.

I tabell 2 er det gitt et sammendrag av en del nøkkeltall som viser hvordan beiteressursene ble utnyttet i 1998/99 (Reindriftsforvaltningen 2000).

Det karakteristiske for denne regionen er at det i de 2 nordligste distriktene er lite rein og låg produksjon. Produksjonen var negativ i Frostisen. Dette har sammenheng med at tapene av rein var større enn tilgangen på kalv. Det var praktisk talt ikke noe slakting, og rovdirene forårsaker store tap. Vi gjør neppe store feilen når vi påstår at sammen med Skjomen er dette det distrikt i Norge som har størst rovdyrtpap. Selv om tapene til en viss grad erstattes, er

de likevel så store at de er større enn den normale avkastning. Derfor vil reintallet reduseres dersom det ikke kjøpes inn nye livdyr etter hvert. Et redusert reintall vil føre til lågere erstatninger neste år fordi det er færre dyr som er grunnlag for tapsberegningene. Dermed er reindrift under slike forhold inne i en ond sirkel og dømt til undergang dersom det ikke gjennomføres ekstraordinære tiltak. Det er den bitre sannhet som disse næringsutøverne står ovenfor. Ser en reintallet over tid er det klart at beitepotensialet ikke blir utnyttet. Slaktevektene gir signal om rikelig tilgang på beite.

Tabell II. Ressursutnyttningen i den del av det Lulesamisk område som ligger i Norge 1998/99.

Distrikt	Areal km ²	Reintall		Produksjon		Slaktevekt kalv kg
		01.04.98	per km ²	kg/km ²	kg/rein	
Frostisen	1749	85	0,0	-0,8	-16,3	
Hábmer	3284	649	0,2	1,2	5,8	25,2
Storskog/Sjunkfjell	2062	788	0,4	2,9	7,7	21,8
Regionen	7095	1522	0,2			

Dette skyldes at reinlaven slipper å konkurrere med gras, urter og lignende. Geologien i regionen er stort sett preget av «yngre» bergarter som gir gode forhold for grasbeiter, men tilsvarende dårlige betingelser for lavbeite. De områdene som har sure bergarter er «øyer» som ligger i et ellers frodig landskap.

Klimaet om vinteren kjennetegnes av veksling mellom regn og snøvær – mildvær og frost. For reindriften fører det til at høyereliggende områder, og områder langs riksgrensen, lettere iser ned. Ute ved kysten vil stadige nye perioder med regn og mildvær komme så ofte, og vare så lenge, at snøen lettere tiner eller blir helt borte. De kritiske situasjonene oppstår når det blir mildvær og ny frost før snøen er tint bort. Selv om kyststrøkene er mindre utsatt enn innlandet er også de forholdsvis mer utsatt enn for eksempel kystbeitene på Helgeland, som har lengre perioder med mildvær.

I **Storskog/Sjunkfjell** er det et stort område med sure bergarter vest i distriktet. Dette er regnet som de sikreste alternativ for vinterbeite. Det er også en del avgrensede områder i grenseområdene, f. eks. i fjellområdene nord for Rago. Distriktet har ofte mye snø, særlig i de indre strøkene. Samtidig ligger hele distriktet i en sone med mye regn om vinteren. Kombinasjonen mye snø, store mengder nedbør som regn og låge temperaturer gir høy risiko for låsing. Faren for låsing er størst i de østlige deler av distriktet, og minst lengre

Slakting av matrein på Kjerringøy I 1996
(FOTO: PER-ERIK BJØRNSTAD)

vest. Særlig Kjerringøya er regnet for å være et godt og sikkert område på grunn av kombinasjonen av klima og geologi. For å spare på beitet i dette området forsøker reieneierne å nytte de indre områdene. Problemet er at skifting mellom alternativene er vanskelig på grunn av vanskelige flytteleier mellom de ulike beiteområdene.

Forenklet kan vi dele geologien i **Håbmer** inn i fire områder. Sentralt i distriktet ligger et mindre område med glimmerskifer. Det strekker seg som et smalt belte sørover fra Mannfjorden, og er bredest ved Rekvatnet.

Deretter går det videre sørover mot Mørsvikbotn. På begge sider av dette feltet ligger det dominerende sure granittområder. Vest og sør for dette granittområdet ligger det et større område med lett oppløselige bergarter som dekker den største delen av de gamle distriktene Vinkfjell og Skotstind. I nord-vest har distriktet store områder med strandflater. Hele 20% av arealet (fratrasket vann og is) i distriktet ligger under 100 m.o.h.

Den store fordelingen ved reinbeitedistriktet er at Hamarøy i de ytre kystområdene har en kombinasjonen av

Et eksempel på fine sommerbeiter finnes i områdene øst for Linnájávrru i Hábmer. Isolerte forekomster av kalk skaper her artsrike urte-enger
(FOTO: PER-ERIK BJØRNSTAD)

lite snø og gunstig temperatur og geologi. Landskapet gir lavbeiter, variert topografi/vegetasjon, som igjen gir god tilgjengelighet og livd. Selv om landskapet er sterkt oppdelt av fjorder og til dels blankskurt nakent berg, er det ingen andre områder nord for Saltenfjorden som har slike kvaliteter som vinterbeiter.

Ut fra erfaring og naturforhold (klima, geologi og høyde over havet) kan vi slutte at Hábmer ikke har noe varig potensial for vinterbeite nord for Hellemobotn.

Ellers har det betydning for bruken at de indre delene av Skotstind er preget av landformer som gir skarpe egger og bratte fjellsider. Områdene nord for Hellemofjorden har bratte fjellsider som stiger rett opp fra fjorden mot et fjellplatå med avrundede fjellformasjoner. De har dårlig adkomst fra det resterende distrikt, og kan enklest utnyttes som sommerbeite sammen med vinterbeiter lengre øst. Hábmer har derfor i hovedsak bare to alternative områder som kan nyttes som barmarksbeite. Det er gamle Vinkfjell dis-

trikt, og det er de områdene av Hamarøy/Mørkvann som ligger øst for E6 og veien til Drag. Områdene i Vinkfjell er alene ikke tilstrekkelig for å dekke det potensialet som de samlede vinterbeitene gir.

Grenseområdene har en særlig interesse. De domineres av arealer uten vegetasjon, fjell i dagen, grus, stein og blokkmark (Aune 1980). Det karrige hovedinntrykket med uproductive og lite produktive områder står i kontrast til en del områder med midlere produksjon. Det største sammenhengene området av denne typen ligger i Jierddavuobme, i det vesentlige i glissen bjørk- eller furuskog med bunnvegetasjon av lyng. Områdene kan best nyttes som vår-/tidlig sommerbeiter, samt høstbeiter.

Et av få eksempler på fine sommerbeiter i disse østlige området ligger øst for Linnájávrru og er en del av et område som strekker seg inn i Sverige. Isolerte forekomster av kalk skaper her artsrik fjellhei og urte-enger i veksling med ekstreme snøleier. Den som skal nytte disse områdene som reinbeite må nytte områder på begge sider av riksgrensen. Øst for Hierggejávrru og rundt Kirkefjellet er det også en del verdifulle beiter på ekstreme snøleier (sensommerbeite).

Arealene nord for Livsejávrru mot Hellemofjorden har også et innslag av ekstreme snøleier, men her domineres vegetasjonen i sterkere grad av fjellhei med krøkebær. De avblåste rabbene kan i enkelte sesonger være viktige vinterbeiter for rein, og området har tradisjo-

Utsikt mot Frostisen reinbeitedistrikt, med Stetinden midt på bildet. Store deler av de indre fjordstrøk i Frostisen-distriktet er preget av spisse tinner og blankskurte fjellsider som stuper rett i sjøen

(FOTO: ©ASGEIR KVALVIK)

nelt vært nyttet som avlastning for vinterbeitene på kysten. Det var dette området man forutsatte kunne nyttes som vinterbeite for Hellemo distrikt (se foran). Problemet med området er vanskene med å flytte derfra dersom beitene låses og rei-

nen sprer seg. Rein fra Sirges/Sirkas som ikke har blitt flyttet til vinterbeitene, men blir igjen i grensestrøkene, trekker ofte mot dette området.

Forholdene for vinterbeite skifter totalt når en kommer nord for Tys-

fjord til **Frostisen** reinbeitedistrikt. Her er det bare små områder med tungt oppløselige bergarter. Det største området ligger på begge sider av de ytre deler av Efjorden og Barøya. Videre er det et mindre område

mellom Skjomenfjorden og Storvatnet med surt berg. Det som fins av sure områder sør i distriktet kan ikke nyttes som vinterbeiter, da store deler av de indre fjordstrøk er preget av spisse tinder og blankskurte fjellsider som stuper rett i sjøen. Vi kan likevel finne en del beite i de isolerte dalgangene mellom toppene og for eksempel på Skarberghalvøya. Svært få reinbeitedistrikt har en så stor andel evig snø og is som Frostisen (5 %). Sammen med vann utgjør de en impedimentandel på 12,5 % av bruttoarealet.

Ellers er hele distriktet preget av glimmerskifer og kalkstein som gir gode sommerbeiter. Det gjelder for eksempel Håfjellet vest for Ballangen sentrum.

Temperaturforholdene på kysten kan enkelte år være ugunstige for å få sikre vinterbeiter. Dette skyldes at periodene med mildvær ikke er tilstrekkelig lange for å løse opp beitene etter ising. Når geologien i tillegg er slik den er, vil utgangspunktet for gode vinterbeiter på kysten være dårlig selv om arealet under 100 meter er såpass stort som 13,7 % av nettoarealet.

Driftsforhold

I 1999 ble **Storskog og Sjunkfjell** slått sammen til et distrikt som konsekvens av at de hadde vært drevet under ett i 50 år. Samtidig ble det foretatt to mindre endringer av de ytre grensene. Med unntak av riksgrensen har distriktet gode ytre grenser.

De gamle steingjerdene i Jierddavuobme ble laget for å forhindre at reinflokkene blandet seg (FOTO: ©ÁRRAN. FOTOGRAF: ODDMUND PAULSEN)

Storskog /Sjunkfjell har ikke konvensjonsområder i Sverige og den tilstøtende svenske samebyen Tuorpon har heller ikke formell beiterett i Norge. Etter konvensjonen av 1972 ble det bygd et grensegjerde, men det ble revet etter avtalen i 1984 etter initiativ fra berørte reineiere. Gjerdet skapte flere problemer enn det løste.

I reinbeitekommissjonens forslag av mai 2001 om ny konvensjon mellom Norge og Sverige er det fremmet et forslag med to grensebeiteområder (se kartet). For Storskog/Sjunkfjell er det foreslått at de får et vinterbeiteområde i Sverige. Den viktigste grunnen til at forslaget ble fremmet var at det skal lette flyttingen inn i egne vinterområder nord for Rago. Reineierne fra Tuorpon får etter forslaget sommerbeiter langs riksgrensen på norsk side, noe som sikrer dem høgfjellsbeiter.

Hábmer ble opprettet som eget reinbeitedistrikt i 1999 og er ment å danne ytre ramme for et reindriftssystem, gjerne med flere driftsgrupper. Dette er basert på naturforholdene og de historiske erfaringene man hadde fra tidligere år. Mens et distrikt etter lappefogdens årsmelding tidligere kunne være fritt for rein, var det tilsvarende flere rein i nabolikdistriktet. Reindriftssystemet i området var et eksempel på at det fantes en praktisk struktur som levde på tvers av myndighetenes formelle distriktsinndeling. Den nye inndelingen er et forsøk

på å få samme fleksibilitet som tidligere praksis.

Hábmer er et av to grensedistrikt i Nordland som ikke måtte avstå konvensjonsbeiter etter avtalen av 1972. Den formelle grensen mot Sirges/Sirkas sameby følger derfor Riksgrensen. Riksgrensen er ikke noe naturlig hinder, og etter avtalen av 1984 avsluttet man også planene om å bygge grensegjerder. Faglig sett er grensen totalt ubrukbar, og den har ført til en permanent og ødeleggende konflikt mellom reineierne i Hábmmer og Sirges/Sirkas. Reineierne i Hábmmer legger til grunn grensen etter konvensjonen av 1972, mens reneierne i Sirges/Sirkas synes å oppfatte Jierddavuobme som grense (som etter konvensjonen av 1919).

Det er egentlig bare noen få muligheter til å flytte reinen over Jierddavuobme. Det vises i den sammenheng til de gamle og karakteristiske steingjerdene som fins i området som skal hindre en slik overgang (Pramli 2000). Ruonasvágge er også et skille nordvestover ned mot Hellemobotn. Også lengre vest er det et markert grenseskille. Selv om det er bratte fjellskrenter og urer som tilsynelatende gir gode grenser har alle de tre nevnte dalene flere passasjer der reinen kan passere uhindret under trekk, dette gjelder særlig på vasskillet.

Reinbeitekommissjonen av 1997 har foreslått to konvensjonsområder³ og et

grensebeiteområde i Hábmmer. Det sydligste konvensjonsområdet ligger sør for Hierggejávrrer og øst for Linnájávrrer. Kommisjonen antar at det ut fra driftsmessige forhold er mest hensiktsmessig at Sirges/Sirkas utnytter dette området. Det andre foreslåtte konvensjonsområdet ligger nord for Hellemofjorden. Kommisjonen anser det ikke som rasjonelt å nytte dette området i sammenheng med andre beiteområder i Norge, og foreslår at området nyttes i tilknytning til vinterbeiter i Sverige. Området er forholdsvis stort og avgrenset, og det burde kunne tenkes ulike kombinasjoner for samdrift tilsvarende det en hadde tidligere.

Mellom disse konvensjonsområdene er det foreslått et grensebeiteområde som ligger øst for Ruonasvágge. Det foreslås nyttet som sommerbeiteområde. Valg av grense må sees som et ønske om å beskytte lavbeiteområdene lengre vest, slik at de kan nyttes av Hábmmer. På østsiden av riksgrensen er det foreslått et grensebeiteområde som kan nyttes av Hábmmer. Det skal eventuelt nyttes på vintertid dersom reinen trekker østover under dårlige beiteforhold.

Nordre del av Hellemo og søndre del av Skjomen reinbeitedistrikter ble overført til **Frostisen** i 1999. Grensene følger nå Mannfjorden, og videre opp til Tjoaddnejávrrer ved riksgrensen. Her faller grensen mellom Frostisen og

³ Konvensjonsområder er eksklusive områder for en part uten spesielle begrensninger av beitetider. Dette i motsetning til grensebeiteområder som gir begrenset beiterett innen et særskilt angitt tidsrom.

Motiv fra Hellemobotn. Bildene er tatt østover mot Ruonasvágge
(FOTO: PER-ERIK BJØRNSTAD)

Håbmer sammen med grensen mellom Unnatjerusj/Sörkaitum og Sirges/Sirkas samebyer. De nordre og ytre delene av gamle Hellemo reinbeitedistrikt har små og begrensede områder for vinterbeite. For øvrig har disse arealene ingen verdi for Frostisen.

Frostisen har dårlige grenser mot øst. I avtalen av 1972 forsøkte man å bøte på dette med flere parseller med grensegjerder. Reineierne i Frostisen har helt siden 1975 kritisert traséen på grunn av gjerdene. De hevder at de ikke fungerer før isen på sjøene er gått.

De hevder også at reinen fra de svenske samebyer i stor grad trekker inn i det som er Frostisens naturlige sommerbeiter. For å unngå sammenblandinger har de følt seg tvunget til å etablere et flyttemønster der de i det meste av året beiter i kystnære områder.

For å sikre en fortsatt selvstendig reindrift i Frostisen må en finne grenser som gir et best mulig skille mot øst. Hovedproblemet ligger i at det ikke er naturlige skiller som går nord-sør. Naturlige grenser finnes kun etter akser som går øst-vest, hovedsakelig etter fjordene og dalene. Dersom grensene flyttes lengre øst, som reineierne i Frostisen ønsker, vil de svenske samebyene tape store deler av sine høgsommerbeiter. Reinbeitekommissjonen av 1997 har derfor foreslått grenser som ligger lengre vest enn de nåværende grensene. Slik kommissjonen ser det beholder Frostisen sine høgsommerbeiter, samtidig som alle parter får bedre grenser. På dette grunnlaget foreslår de tre konvensjonsområder for Baste, Unnatjerusj/Sörkaitum og Girj-játjærro/Girjes samebyer. Alternativet til dette forslaget kan være en samdrift mellom Frostisen og en av de nevnte samebyene.

Avslutning

Fra naturens side ligger det til rette for en mer omfattende reindrift i området enn det en har i dag. Særlig har Håbmer ressurser som ikke blir nyttet. Distriktet er av erfarne reinsa-

mer regnet som et av de to-tre beste distriktene i Nordland. Dersom det blir snakk om flere reineiere vet vi, ut fra erfaring ellers, at det er en formidabel interesse for nyetablering. Det gjelder også fra andre reineiere i Nordland.

Hovedproblemet for regionen har vært, og vil i framtiden også være, at vinterbeitene slår feil i enkelte vintre. Dette har vært den egentlige grunnen til at mange har sluttet med reindrift og gått over i annen virksomhet. De nye reineiere som har kommet til har gjort de samme erfaringer og i tillegg fått større problemer med tap av rein til rovdyr. Det har dermed vært et forholdsvis stort «gjennomtrekk» i næringen. Ser vi hele det forrige århundre under ett er det bare en familiegruppe som har hatt sammenhengende reindrift i hele perioden. Det er Pavallfamilien i Storskog/Sjunkfjell.

De klimatiske problemene kan vi ikke gjøre noe med. For å få en større stabilitet og forutsigbarhet må man i denne regionen i sterkere grad enn i reindriften ellers, være forberedt på akutte kritiske beitesituasjoner. Det kan skje ved å legge til rette for frakting av reinen med lastebil eller prammer til alternative beiter, men det kan også i enkelte spesielle situasjoner være nødvendig med foring. I alle tilfeller er en ikke så avhengig av naturens luner som tidligere.

I nærmeste framtid vil det bli tatt viktige beslutninger om arealdisponeringen i dette området. Etter vår

mening må en legge vekt på de muligheter som finnes for en livskraftig reindrift i området, og ikke bare se på den aktuelle situasjonen. Det er også viktig at man i sterkere grad enn tidligere ser på reindriften i et større perspektiv. Dette betyr at en også må legge vekt på det positive i at en del av arealene i grenseområdene blir nyttet av fjellsamebyene, eventuelt i samarbeide med det eksisterende samiske miljø på norsk side av riksgrensen.

Forfatterne

Ansgar Kosmo er født 1945 på Fauske. Han har eksamen fra Norges Landbrukshøgskole (landbruksøkonomiske fag) i 1970, og har innehatt ulike stillinger i Reindriftsforvaltningen siden 1972. I 1990/91 var han amanuensis i ressursforvaltning ved Nord-Trøndelag Distrikthøgskole. I de siste årene har han vært ansatt ved Reindriftsforvaltningens fagavdeling i Alta, med kontorsted på Snåsa, og der har han særlig arbeidet med utredninger om ressursforvaltningen i reindriften. Han deltok som sakkyndig i arbeidet til Reinbeitekommissjonen av 1997, og i siste fase av kommisjonens arbeide var Kosmo fast medlem.

Adresse: Reindriftsforvaltningen, 7760 Snåsa.

E-post: ansgark@reindrift.no

Per-Erik Bjørnstad er født i Trondheim i 1971. Han har eksamen fra Norges Landbrukshøgskole (Naturforvaltning) i 1996, og har siden det innehatt ulike stillinger i Reindriftsforvaltningen. I de tre siste årene har han vært ansatt ved Reindriftsforvaltningens fagavdeling i Alta og der har han særlig arbeidet med arealspørsmål og geografiske informasjonssystemer (GIS). Han deltok som kartansvarlig for fagutvalget i Reinbeitekommissjonen av 1997.

Adresse: Reindriftsforvaltningen, 9510 ALTA

E-post: pereb@reindrift.no

Litteratur:

- Aune, Egil Ingvar, Svein Aage Hatlelid og Odd Kjærem 1980: Botaniske undersøkinger i Kobbelv- og Hellemo-området, Nordland. Med vegetasjonskart. *Rapport Botanisk Serie*, 1980-1. Det kgl. Norske Videnskabers Selskap, Museet.
- Departements-Tidene 1898: Foredrag om Lappedistriktsinndelingen i Nordland Amt. Kristiania.
- Kalstad, Johan A. 1977: *Tradisjonell bruk av beiteområder i en del av reinbeitedistriktene i Nordland*. Samisk- Etnografisk avdeling Tromsø Museum.
- Kalstad, Johan A. 1997: *Reindriftsgrupper og tradisjonelt driftsmønster i nordre Nordland*. Foreløpig utkast til del II. Her gjengitt etter Kosmo 1998.
- Kosmo, Ansgar 1998: *Forslag til ny distriktsinndeling i Nordland*. Reindriftsforvaltningen.
- Landbruksdepartementet 1912: Love og Resolusjoner om Flytlapperne og Renbeitingen inden de søndenfor Finnmarkens Amt liggende landsdele.
- Norsk Svenske Reinbeitekommissjonen av 1997, 2001: Evttohus/Innstilling. Reindriftsforvaltningen, Alta.
- Pramli, Marthe C. 2000: *Reindriften i Fierddavuoabme/Gjerdalen*. Forlaget Báhko, Árran – julevsáme guovdásj/lulesamisk senter, Ájluokta/Drag.
- Reindriftsforvaltningen 1998: *Ressursregnskapet for reindriften 1996/1997*. Reindriftsforvaltningen Alta.
- Reindriftsstyrevedtak 27. 1999: *Distriktsinndelingen i Nordland*. Reindriftsforvaltningen Alta.
- Reindriftsforvaltningen 2000: *Ressursregnskapet for reindriften 1998/1999*. Reindriftsforvaltningen Alta.
- Reindriftsstyrevedtak 35. 2001. Distriktsgrensen mellom Frostisen og Hamarøy/ Mørkvatn/ Skotstind/ Vinkfjell. Reindriftsforvaltningen Alta.
- Vorren, Ørnulv 1986: Reindrift og nomadisme i Helgeland. *Tromsø Museums Skrifter*, XXI, 2. Novus Forlag.

Ansgar Kosmo ja Per-Erik Bjørnstad:

«Ællosujtto julevsámij bájkijn»

Tjálle gehtjadibá ællosujtov merragáttijn julevsáme guovlojn. Vuostak tjelggiduvvá ælá-
dusá hábmme ja vijddudahka manemus jahketjuode. Dan manjela gæhttjaba sáj æládusvuod-
dov ja gáktu barggo le tjanádum dajda vidjurijda. Rievtesvuoda guoskaduvvi gá le luon-
dulasj.

Rádjá Vuona ja Svieriga gaskan biejaduváj jagen 1751 ja julevsáme guovllo juogedu-
váj guovte stáhta gaskan. Dat ádá rájás ettjin sjatta hæhkka rievddádusá ællosujton. Dat
boahtá dassta gá stáhta sierra duotten rádjásábadussaj (Lappekodisillen) bádiija ájgás
ælloniehkijn galggin árrot sæmmi rievtesvuoda «nuppen lándan» gá ávoddála. Jage 1751
manjela li huoman boahtám lága ja sábadusá da guovte lándaj gaskan ma nanniji majt
rikkarárdjá dahká ællosujton nuppen lándan.

1900-jahketjuoden li familljalágo lassánam ja unnum boahttsulágo milta. Unnep lassá-
nime ja unnoma boahttsulágon la dálke ja ilme vihke. Merragáttin li álu hevvanime vihken
gá boahttsu dálvveguohtomijda e besa gassa muohttagis, tjarvas jali tjuoges. Vihken lassá-
nimijda ja unnomijda máhtti aj liehket rievddadime stuorsebrudagán ma gulluji máhttelis-
vuoda bargojda ietjá dájmajn náv vaj familja dan diehti li hæjttám ællosujtos.

Ælloguohtomsábadus la buktám máttijt rievddádusájt tjieldijda. Storskog ja Sjunkfjell
libá biejadum aktan avta tjældáj. Oajvvadus la Storskog/Sjunkfjell oadtju dálvveguohtom-
ednamijt Svieriga bielen, majt tjiellde ij dálla ane. Dan ga báttá le rabás vaj Duorbun
bæssá duoddarijda Vuona bielen. Hábmme ásaduváj ietjas tjiellden 1999. Hábmme rádjá
Sirggá vuossti la rikkarárdjá. Valla rikkarárdjá ij la anedahte, ja Sirggá adná Jierddavuo-
mev rádján. 1998 jage ælloguohtomsábadus oajvvat Sirggáj guohtomednamijt Hierggejav-
re oarjjelin. Oajvvaduvvam la aj sábadusguohtombájkke Oarjjevuona nuorttalin tjadnusin
dálvveguohtomijda Svieriga bielen. Jiehke tjiellde le oadtjum duodden ednamijt Skievás ja
ávdep Oarjjevuonas. Lulusbiele rádjá le nievve, ja gæhttjaluvvam la gárdijt dahkat, valla
da li nievret doajmmam. Javladum la boahttsu Svieriga bieles manni rájá rastá ja massta-
si. Ælloguohtomsábadus la rájáv sjáhtjalam alás dan diehti.

Skaff deg de foregående utgivelser av Bårjås

Bårjås er en type publikasjon som ikke går ut på dato over natta, så de foregående utgivelser er derfor like aktuelle. Disse kan du nå bestille.

Bårjås 1999 har tittelen «Forskning i lulesamisk område», og omhandler bl.a. tidligere tiders forskning på samene i Tysfjord, forskning på samiske kulturminner, framveksten av samisk etnisitet, lulesamisk sølv og drakttilvirkning, slektsforskning, samt en artikkel om framveksten av insitusjonen Árran.

Bårjås 2000 «Læstadianismen – fra en ropende røst til en voksende blomst» omhandler læstadianismens framvekst og religiøse innhold. Her er artikler om predikanten og botanikeren Lars Levi Læstadius, læstadianismens utvikling og predikanter etter Læstadius, læstadianismens gjennombrudd i Tysfjord, og om tros spørsmål og religiøse aspekter ved læstadianismen.

Bestilling: Árran – lulesamisk senter, 8270 Drag
Tlf: 75 77 51 00. Fax: 75 77 51 01.
E-post: bahko@arran.no – Pris: kr. 70,- + porto

Vern, forvaltning og bruk av
samiske naturressurser
i Tysfjord – på hvilke premisser?
Bård A. Berg 3

Mangfold på fjorden –
Tysfjorden som spiskammer,
verneområde og identitetsmarkør
*Håkan T. Sandersen
og Terje Olsen* 14

«Majt lip boasstot dahkam gå
hæhttu suodjaluvvat?»
Lars Magne Andreassen 24

Gjenoppnevning av
Samerettsutvalget
Anne Lise Ryel 38

Nye høyesterettsdommer om
samiske rettigheter
Kirsti Strøm Bull 44

Om reindriften
i lulesamisk område
*Ansgar Kosmo
og Per-Erik Bjørnstad* 54

